

EBUBEKİR PAŞA’NIN KIBRIS VAKIFLARI (1748-1878)

Doktora Tezi

Nilay OKUR

Eskişehir 2025

EBUBEKİR PAŞA'NIN KIBRIS VAKIFLARI (1748-1878)

Nilay OKUR

DOKTORA TEZİ

Tarih Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak 2025

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Nilay Okur'un "Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıfları (1748-1878)" başlıklı tezi .../.../2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Tarih Anabilim dalında Doktora olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Mehmet TOPAL	
Üye	: Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN	
Üye	: Prof. Dr. Selahittin TOLKUN	
Üye	: Prof. Dr. Murat TUĞLUCA	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Duygu TANIDI	

.....
Enstitü Müdürü

FINAL APPROVAL FOR THESIS

This thesis titled “The Foundations of Ebubekir Pasha In Cyprus (1748-1878)” has been prepared and submitted by Nilay OKUR in partial fulfillment of the requirements in “Anadolu University Directive on Graduate Education and Examination” for the Degree of Master of Science Doctor of Philosophy (PhD) History Department has been examined and approved on/...../2025

Committee Members

Signature

Member (Supervisor)	: Prof Dr. Mehmet TOPAL	
Member	: Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN	
Member	: Prof. Dr. Selahittin TOLKUN	
Member	: Prof. Dr. Murat TUĞLUCA	
Member	: Asst. Prof. Duygu TANIDI	

.....

Director

Graduate School of

ÖZET

EBUBEKİR PAŞA'NIN KIBRIS VAKIFLARI (1748-1878)

Nilay OKUR

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ocak 2025

Danışman: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

Sultan III. Ahmet (1703-1730) ve I. Mahmud (1730-1754) dönemlerinde vezaret rütbesine sahip olan Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki valiliği sırasında kurduğu vakıflar çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Paşa, Kıbrıs halkının refahı için vakıf icraatlarını başlatarak hizmete sunmuş, vakıflarının sürekliliğini sağlamak amacıyla gelir kaynakları bağışlamıştır. Vakfiyelerini detaylı tahlil edebilmek amacıyla ayrı bir bölüm hazırlanmıştır. Bu bölümde Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta kurduğu vakıf eserleri ve bağışladığı mülkler tanıtılmıştır. Vakıfların hangi amaçlar doğrultusunda tesis edildiği, vakfedilenlerle ilgili şartlar, vakıf görevlileri ve ücretleri, vakıfların idaresi ve yöneticilerin sorumlulukları gibi önemli hususlar belirtilmiştir. Ayrıca vakıfları yaşatmak gayesiyle yapılan harcamaların karşılanması için vakfedilen gayrimenkuller, vakıf gelirlerinin sarf edildiği yerler, gayrimenkullerin nasıl kullanıldığı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Vakıf kurumlarının yapısı, işleyişi, zaman içindeki değişimi takip edilmiştir. Çalışmamızda Ebubekir Paşa'nın hayatına da yer verilerek mevcut bilgilere belgeler ışığında yeni eklemeler yapılmıştır.

Çalışmamızın sınırı Ebubekir Paşa'nın 1747 yılında Kıbrıs'a vali tayin edilmesiyle başlayıp İngiliz Dönemine (1878) kadardır. Ancak ihtiyaç halinde çalışmamıza zenginlik katması açısından bu dönemin dışına da çıkmıştır. Ebubekir Paşa'nın vakıflarının istikrarındaki düzensizliklere rağmen gösterilen özen hayratlarını ayakta tutmuştur. Vakıflarının hizmetleri İngiltere döneminde de devam etmiş, halkın ve yabancı ziyaretçilerin dahi takdirini kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Ebubekir Paşa, Vakıf, Su Kemerleri

ABSTRACT
THE FOUNDATIONS OF EBUBEKIR PASHA IN CYPRUS (1748-1878)

Nilay OKUR

Department of History

Anadolu University, Graduate School of Graduate

January 2025

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

This study focuses on the foundations established by Ebubekir Pasha during his governorship in Cyprus, who held the rank of vizier during the reigns of Sultan Ahmed III (1703-1730) and Sultan Mahmud I (1730-1754). Ebubekir Pasha initiated various foundation activities for the welfare of the Cypriot people, endowing them with revenue sources to ensure their continuity. A separate section is prepared to analyze his foundation deeds in detail. This section introduces the foundation works and properties donated by Ebubekir Pasha in Cyprus. It highlights important aspects such as the purposes for which the foundations were established, the conditions regarding the endowments, the assignments and salaries of the foundation staff, the administration of the foundations, and the responsibilities of the administrators. Additionally, it provides detailed information about the properties endowed to cover the expenses of the foundations, the places where foundation revenues were spent, and how the properties were utilized. The structure, functioning, and changes of the foundation institutions over time are also followed. The study includes new additions to the existing information about Ebubekir Pasha's life based on documents. The scope of our study starts with Ebubekir Pasha's appointment as the governor of Cyprus in 1747 and extends to the British Period (1878). However, to enrich the study, it also goes beyond this period when necessary. Despite the irregularities in the stability of Ebubekir Pasha's foundations, the care shown kept his charitable works alive. The services of his foundations continued during the British period, earning the appreciation of both the local people and foreign visitors.

Keywords: Cyprus, Ebubekir Pasha, Foundation, Aqueduct

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince tezimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübesiyle her daim bana emeği geçen değerli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Topal'a, tez toplantılarımızda görüş ve düşünceleriyle yön veren saygıdeğer hocalarım Prof. Muzaffer Doğan ve Prof. Dr. Selahittin Tolkun'a çok teşekkür ederim. Belge temin edebilmemde zamanını ayırıp, yardımlarını esirgemeyen Osmanlı Arşivi'nde çalışan Erdinç Şahin ve Kıbrıs Milli Arşiv'de çalışan Esin Fatma Çiftçi ve Maltepe Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Mustafa Serin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nilay OKUR

..../..../2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Nilay OKUR

....../....../2025

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by

Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

Nilay OKUR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
A. Vakıf Kurumunun İslamiyet Açısından Önemi ve Sosyal Hayata Etkileri.....	1
B. Osmanlı Devleti'nde Vakıflar ve Önemi.....	4
C. Vakıfların İşleyişi ve Vakıf Çeşitleri.....	5
D. Kıbrıs Vakıfları	10
1. BÖLÜM	15
EBUBEKİR PAŞANIN HAYATI, RESMİ GÖREVLERİ VE KIBRIS HARİCİNDEKİ VAKIFLARI.....	15
1. 1. Hayatı	15
1. 1. 1. Ailesi, Akrabaları ve Hamilik Bağı	17
1. 2. Resmi Görevleri	24
1. 2. 1. Ağalıktan Vezirliğe Yükselişi (1718 öncesi-1724)	24
1. 2. 2. Çeşitli Eyaletlerdeki Görevleri (1724-1747)	26
1. 2. 3. Kıbrıs Valiliği ve Diğer Görevleri (1747-1751).....	32
1. 3. Kıbrıs Haricindeki Vakıfları	39
1. 3. 1. İstanbul, İzmir ve Antalya Vakıfları.....	39
1. 3. 2. Mısır, Cidde ve Mora Vakıfları	43
2. BÖLÜM	47
EBUBEKİR PAŞA'NIN KIBRIS'TAKİ VAKIFLARININ VAKFİYELERİ	47
2.1. Vakfiyeler.....	47
2.2. Vakfiyelere Göre Vakıf Eserler	48
2.2.1. H. 12 Rebiülevvel 1161 Tarihli Vakfiyeye Göre Vakfedilen Gayrimenkuller	51
2. 2. 1. 1. Vakıf Gelirlerinin Sarf Edileceği Yerler	52
2. 2. 1. 2. Mektep, Cami, Su Vakfı Görevlileri ve Maaşları.....	52
2. 2. 1. 3. 12 Rebiülevvel 1161 Tarihli Vakfiye'ye Göre Vakıf Sularının Kullanımı ve Dağıtımını	54
2. 2. 1. 4. Vakıf Sularının Fazlasının Değerlendirilmesi	56

2.2.2. 25 Cemaziyelevvel 1161 Tarihli Vakfiye Zeyline Göre Vakfedilen Gayrimenkuller	61
2. 3. Vakıf Mülklerinin İdaresi ve Yöneticilerin Sorumlulukları.....	62
2. 4. Vakfın Tevliyet Hakları	63
3. BÖLÜM	65
EBUBEKİR PAŞA’NIN KIBRIS VAKIFLARI	65
3.1 Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları	65
3. 1. 1. Lefkoşa’da Sıbyan Mektebi Vakfı.....	66
3. 1. 2. Larnaka (Tuzla/İskele)’da Çeşme Vakfı	68
3. 1. 3. Larnaka (Tuzla/İskele)’da Su Vakfı	72
3. 2. Ebubekir Paşa’nın Lefkoşa ve Larnaka’daki Vakıf Mülkleri	81
3. 2. 1. Dükkanlar	81
3. 2. 2. Köşk.....	81
3. 2. 3. Arazi, Bağ ve Bahçeler.....	82
3. 2. 4. Değirmenler	83
3. 2. 5. Çiftlikler	84
3. 3. Ebubekir Paşa Vakıfları’nın Yönetimi ve İdareci Kadrosu	87
3. 4. Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları’nın Karşılaştığı Problemler	94
4. BÖLÜM	97
EBUBEKİR PAŞA’NIN KIBRIS VAKIFLARI’NIN MUHASEBESİ.....	97
4. 1. Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları’nın Muhasebesi	97
4. 1. 1. Vakıfların Gelir ve Giderleri	97
4. 1. 2. Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları’nın Gelirleri	98
4.1.2.1. Ebubekir Paşa Vakfının Dükkân Gelirleri.....	100
4.1.2.2. Ebubekir Paşa Vakıflarının Çiftlik Gelirleri.....	101
4.1.2.3. Ebubekir Paşa Vakıflarının Su Gelirleri	105
4. 1. 3 Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları’nın Giderleri	114
SONUÇ	124
KAYNAKÇA.....	132
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ebubekir Paşa'nın H.1130-1164 Arası Görev ve Tarihleri.....	37
Tablo 2. Vakfiyelere Göre Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıf Eserleri ve Mülkleri	49
Tablo 3. Vakfiyedeki Vakıf Görevlendirmeleri ve Ücretleri	53
Tablo 4. Taksim Edilen Su Miktarı ve Kullanım Alanları	55
Tablo 5. Vakfedilen Suların Yerleri ve Miktarları.....	56
Tablo 6. Vakfedilen Su Yerlerinin Kira Miktarları	58
Tablo 7. Lefkoşa ve Larnaka'daki Yapılar	65
Tablo 8. Paşa Çiftliği'nde Vakfedilen Eşyaların Dökümü.....	85
Tablo 9. Cami ve Mektep Vakfının İdarecileri ve Hizmetlileri.....	88
Tablo 10. Çeşitli Tarihlerde Ebubekir Paşa Vakıfları'nın Yönetiminde Görev Alan Mütevellî, Mütevellî Kaymakamı Ve Nazırları.....	89
Tablo 11. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıflarının Gelir Kaynakları	98
Tablo 12. Ebubekir Paşa'ya Ait Olan Dükkânların Kiracıları ve Kira Miktarları	100
Tablo 13. Ebubekir Paşa Vakıflarının Vergi ve Kira Gelirleri.....	101
Tablo 14. 1288 Yılı Su Kiralama Bedelleri.....	106
Tablo 15. Ebubekir Paşa Su Vakfı'nın 1288 Senesi Mart-Mayıs Aralığındaki Hasılatı.....	107
Tablo 16. Su Kiracılarından Alınan İşlem Ücretleri ve Vergiler	112
Tablo 17. H. 1290 Senesi Haziran Başından Ağustos Sonuna Kadar 3 Aylık Baha ve Kalemîye Miktarları	113
Tablo 18. Ebubekir Paşa Vakıfları'nın H. 1288-1291 Yılları Arası Hasılatı.....	113
Tablo 19. H. 1206 Senesi Görevlilerin Yevmiyeleri	115
Tablo 20. H. 1246 Senesi Tamirat Giderleri.....	116
Tablo 21. Yıkılan Su Kemerlerinin Tamiri için Harcanan Tutarlar (H. 3 Cemaziyelevvel 1249).....	117
Tablo 22. H.1272 Senesinde Su Kuyusu ve Kemerler İçin Yapılan Masraflar	118
Tablo 23. H.1272 Senesinde Bozulan 194 Adet Kuyu Bacasının Dairesinin Yeniden Çatılması İçin Yapılan Masraflar	118
Tablo 24. Seksen Adet Bacanın Onarımı İçin Yapılan Masraf	119
Tablo 25. Kuyulardan Birinci Kemere Ginceye Kadarki Su Yollarının Tamiri İçin Yapılan Masraf.....	119
Tablo 26. Birinci Kemerler Denilen Yerdeki 32 Adet Kemerin Onarım Masrafları	120
Tablo 27. Üçüncü Bendin Kemerler Denilen Yerdeki 32 Adet Kemerin Onarım Masrafları.....	120
Tablo 28. H.1165-1293 Seneleri Arasında Ebubekir Paşa Su Vakıflarının Tamirat Giderleri.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

- A. DVNSMHHM. d:** Mühimme Defterleri
- AE. SMHD.I:** Ali Emiri I. Mahmud
- AE. SSLM.III:** Ali Emiri III. Selim
- AE. SAMD. III:** Ali Emiri III. Ahmed
- A.g.k:** Adı Geçen Kaynak
- BOA:** Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- Bkz:** Bakınız
- C:** Cilt
- C. BH:** Cevdet Bahriye
- C. DH:** Cevdet Dahiliye
- C. ML:** Cevdet Maliye
- C. AS:** Cevdet Askeriye
- C. BLD:** Cevdet Belediye
- C. NF:** Cevdet Nafia
- C. SH:** Cevdet Sıhhiyye
- Çev:** Çeviren
- D. BŞM. MHF. d:** Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği Defterleri
- DVİA:** Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- Ev. d :** Evkaf Defterleri
- EV.MH:** Evkaf Muhasebe Kalemi
- EV. MKT:** Evkaf Mektubi Kalemi
- Haz:** Hazırlayan
- İE. BH:** İbnülemin Bahriye
- İE. TCT:** İbnülemin Tevcihat
- KVİ:** Kıbrıs Vakıflar İdaresi
- KŞS:** Kıbrıs Şer'yye Sicili
- KKVD:** Kıbrıs Küçük Vakfiye Defteri
- KVKD:** Kıbrıs Vakfiye Kayıt Defteri
- MAD. d:** Maliyeden Müdevver Defterleri

MF: Maarif Nezareti

S.: Sayı

s.: Sayfa

ss.: Sayfa aralığı

TS.MA. E: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

VGM. d: Vakıflar Genel Müdürlüğü Defterleri

Yay: Yayın

GİRİŞ

A. Vakıf Kurumunun İslamiyet Açısından Önemi ve Sosyal Hayata Etkileri

Vakıf, kelime anlamı olarak; bir kimse veya bir şeyi alıkoymak, durdurmak, kımıldatmamak, tutmak ve hapsedmek demektir. Özel anlamı ise bir mülkü halkın menfaatine tahsis edip ve bunu Allah'ın mülkü hükmünde olarak mal edinmekten sonsuza dek yasaklamaktır. Günümüzde ise belirli malların bir amaca tahsisi yoluyla ortaya çıkan hükmi şahsiyetten ibarettir.¹ Vakıflar, VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar İslâm tarihi boyunca çok önemli bir hayır kurumu olarak görülmüşler ve bütün İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında son derece etkili olmuşlardır. Vakıf anlayışının temelinde insanlığa karşı şahsî ve vicdanî sorumluluk hissi, iyilik, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma duygusu gibi değerler ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi yatmaktadır.²

İslâm medeniyetinin hüküm sürdüğü bölgelerde ibadet, eğitim, sağlık, şehirleşme ve ulaşım ile ilgili altyapının inşa edilmesinde ihtiyaç duyulan yatırımın tek aracı vakıflardır.³ Kuran-ı Kerim'de direkt olarak "vakıf" kelimesinin geçmediği görülmüştür. Ancak vakıfların yaptığı işleri ihtiva eden hayır işleri ve sosyal hizmetler birçok ayette teşvik edilmiştir. Vakıf geleneğinin olgunlaşmasında Kuran-ı Kerim'de iyilik yapmak, sadaka vermek, infak etmek ve ihsanda bulunmak gibi yardımı teşvik eden pek çok ayet bulunmaktadır.⁴ Mal ve mülkünü Allah yolunda harcamak, iyilikleri yardımlaşarak yapmak, hayrat yapmakta yarışmak bunların başında gelmektedir. Felsefesini sadaka vermek, hayır eserleri inşa etmek vs. Kur'an kavramlarıyla ilişkilendiren vakıfların hukukî olarak temeli Hz. Peygamber'in ve sahabelerin uygulamalarına dayandırılmıştır. Sadaka ve sadaka-i câriye gibi kavramları içeren ve tarih boyunca neredeyse tüm vakfiyelerde tekrarlanan hadisler, vakfın devamlılığı ve bağlayıcılığı gibi hususları güçlendirmektedir. Bu yüzden sadaka ve sadaka-i câriye ile

¹ Y.Z. Keskin (1996). "İslam'da Vakıf ve Toplum Açısından Önemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. s. 181.

² B. Yediıldız (2012). "Vakıf". İstanbul: *DVİA*. C. 42, s. 479.

³ M. Beyaztaş (2018). "İslam Hukukuna Göre Vakıf Üzerinde Gerçekleştirilen Değişiklikler". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*. s. 115.

⁴ H. Yapıcı (2013). "İslam Tarihinde Vakıf Kültürü Üzerine Bir İnceleme". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. C.8, s.67.

ilgili hadisler İslâm dünyasında vakfın temellendirilmesinde ve gelişip yayılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.⁵ İslam dininde yardımlaşma prensibinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını gördüğümüz vakıflar, Hz. Peygamber'in Medine döneminden günümüze kadar uzanan bir sürede İslam dünyasının kültürel, ekonomik ve sosyal hayatında önemli roller üstlenmiş dinî ve hukukî müesseselerdir.⁶ İslâm dünyasının her tarafında bulunan mescit ve camiler, mektep ve medreseler, imaretler, tekke, hankah ve zâviyeler, kütüphaneler, misafirhaneler, hastaneler, çeşmeler ve sebiller, hamamlar, makbereler, yollar ve köprüler, kervansaraylar vb. eserler sağladıkları hizmetlerle birlikte hayrat kavramının göstergeleridir. Bu eserlerin en güzel örnekleri bir araya gelerek İslâm şehirlerine görünüm, estetik ve işlevsellik açısından damgasını vurmuştur. İslâm'ın ilk kutsal yerleri olan Mekke, Medine, Kudüs, İbrâhim peygamberle ilişkisinden dolayı el-Halîl, Lût peygamberin defnedildiği söylenen Benî Naîm ve bunların çevresinde erken dönemlerde bazı dinî ve hayrî kurumlar ortaya çıkmıştır. İslâm'ın ilk dönemlerinde bazı dinî yapılar beytül-mal imkânları ile inşa edilmiş, daha sonra vakıflar aracılığı ile yapılmaları adet haline gelmiştir. Bunların bakım ve onarımlarının yapılması ve cemaatlerinin ihtiyaçlarının karşılanması da bağışlarla sağlandığı görülmektedir. Bu gelenek İslâm'ın yayıldığı yeni ülkelerde de devam etmiştir.⁷

Emeviler döneminde vakıflar önemli bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde yeni bazı uygulamalarda bulunulduğu görülmektedir. Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik Şam'da Ümeyye Camii için ilk defa köy ve mezraları gelir getiren birer kaynak olarak vakfetmiştir. Sonraki dönemde Abbasi devletinde vakıflar Emeviler devrinden daha fazla gelişme göstermiştir. Bu dönemde vakıflar o kadar önemli bir müessese haline gelmişlerdir ki bunların yönetimi için "Vakıflar Nezareti" adında bütün vakıfları kontrol edebilen, belli bir statüye bağlanmasını sağlayan bir teşkilat kurulmuştur. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla vakıf müessesesinin bir kat daha geliştiği görülmektedir. Selçuklular döneminde vakıf müesseselerine verilen bu önemden sonra İslam dünyasının hemen her yerinde sultanlar, vezirler, beyler, hatunlar ve varlıklı

⁵ Yediyıldız (2012). a.g.k., s.479.

⁶ Yapıcı (2013). a.g.k., s.69.

⁷ Yediyıldız (2012). a.g.k., s.480.

kişiler medrese açma hususunda birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır. Büyük Selçuklulardan sonra medrese kurma faaliyetleri durmaksızın devam etmiştir.⁸

Vakıf konusunda değinilmesi gereken önemli kavramlardan biri de imaret kavramıdır. İmare, kelime anlamı olarak “imar edilmiş, inşa edilmiş” demektir. Cami, mescit, medrese, tabhane, darüleytam, darü’ş-şifa, aşevi, kervansaray, muvakkithane, türbe gibi birimlerin tamamı için de imarethane tabiri kullanıldığı gibi bazen sadece aşhane için de bu tabir kullanılmıştır. Mühimme defterlerindeki kayıtlarda hem aşevi, hem külliye anlamlarında kullanılmıştır.⁹ İmare,ler, vâkıfların koyduğu şartlara göre içinde bulunduğu külliye,nin çalışanlarına, mektep ve medrese talebelerine, tekke ve zaviye dervişlerine, yöre,nin fakirlerine, zengin ve fakir bütün yolculara herhangi bir bedel talep etmeksizin yemek vermektedir. Bu vakıf eserleri insanların ruhî, fikrî, zihnî ve bedenî ihtiyaçlarını karşılamak ve onları mutlu etmek için gerçekleştirilmiş, bunun yanında hastalar için dârüşşifâlar, hastahaneler ve tımarhaneler açılmıştır.¹⁰ Vakıfların ülkeyi imar etmenin yanı sıra bu durumun çok ötesinde çok farklı alanlarda insanlara maddî ve manevî hizmetler sunduğu da aşîkârdır. Vakfın en üstününün insanların en çok ihtiyaç duyduğu alanlarda yapılanıdır anlayışı nedeniyle vakıfların amaçlarının sürekli çeşitlendiği görülmektedir. Bu ihtiyaçlar bölgeden bölgeye ve zamana göre değişmiştir. Bundan dolayı vakıf olgusunu bir bütün olarak anlamlandırabilecek en iyi tanımlama hayrat sistemidir. Hayrat sisteminin içerisinde mescid, cami medrese, dârü’l-kurrâ, dârü’l-hadis, sûfîler için barınma ve toplanma yerleri, fakirlere yemek dağıtan mutfaklar, türbeler, sağlık kuruluşları (bîmârîstan, dârü’ş-şifâ), şehirlerde ve kırsal kesimlerde yollar, köprüler, kervansaraylar, sulama şebekeleri, kaleler, deniz fenerleri, kanalizasyonlar, su yolları, çeşmeler vb. kuruluşlar vardır. Bunların devamlılığı vakıf mallarından elde edilen gelirlerle sağlanmıştır. Her şeyden önce Müslümanların namaz kılmaları için bütün İslâm dünyasında dinî, içtimaî, hatta siyasî merkezler durumunda olan sayısız cami ve mescit vakıf halinde inşa edilmiş ve vakıflar aracılığıyla bütün görevlilerine maaş verilmiştir.

⁸ Yapıcı (2013). **a.g.k.**, s.69.

⁹ Z. Tarım Ertuğ. (2000). "İmaret". İstanbul: *DVİA*. C. 22, s.219.

¹⁰ Yediyıldız (2012). **a.g.k.**, s.481.

B. Osmanlı Devleti'nde Vakıflar ve Önemi

İslam tarihi içinde vakıf kurumu Osmanlı Devleti'yle birlikte zirveye ulaşmıştır. Osmanlı döneminde kurulan vakıf sayısı, yaklaşık olarak 26.300'dür. Vakıfların Osmanlı Devleti'nde bu kadar çok tutunmasının başlıca sebepleri vardır. Birinci sebep, tamamen dinidir ve vakıf kurucusunun Allah'ın rızasını kazanma arzusuna dayanır. Diğer bir sebep, vakıflar bir hayır kuruluşu olduğu kadar da bir yatırım kuruluşudur. Vakıf kurucusu, belirli bir amaç doğrultusunda hizmet sağlamak için belirli bir alana yatırım yapmaktadır. Bu hizmetlerin birçoğu, esasında kamu hizmeti niteliğindedir. Özellikle ilmî, sosyal ve dinî vakıflarda durum böyledir.¹¹ Vakıfların hizmet alanlarına bakıldığında, fukaralardan yetim çocukların ihtiyaçlarını gidermeye, evlenecek genç kızların çeyizlerini hazırlamaktan çocukların emzirilmesini sağlamaya, talebelere burs ve kalacak yer temin etmekten işsizlere iş bulmaya, cadde ve sokakların temiz tutulmasından hayvanları himaye etmeye kadar uzanan geniş bir hizmet anlayışının olduğu görülmektedir.¹²

Osmanlı'da faaliyet gösteren vakıfların türlerini ve hizmet alanlarının tamamını belirlemek ve saymak olanaksız olmakla birlikte kapsamını anlayabilmek için birkaç örnek vermek mümkündür:

- Mescit, cami, türbe tekke ve zaviyelerin yapım bakım ve onarımı,
- Medrese gibi eğitim veren yerler,
- Hanlar, hamamlar, imarethaneler, kervansaraylar ve sağlık hizmetleri
- Kütüphane ve misafirhaneler
- Su kuyuları, yolları, kemerleri, çeşme ve sebiller,
- Aşevleri, çocuk emzirme ve büyütme yuvaları,
- Esir ve köle azad etmek,
- Fakirlere yakacak temin etmek,
- Yetim kızlara çeyiz hazırlamak,

¹¹ F. Eren (1987). "Osmanlı Dönemi Vakıfları". *Vakıf Haftası Dergisi*. C. 5, s. 196.

¹² M.Ö. Taşkesen (2017). "Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar". *İş ve Hayat Dergisi*. C.3, s.62.

- Borçluların borçlarını ödemek,
- Dul kadınlara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek,
- Mektep çocuklarına gıda ve giyecek yardımı yapmak,
- Fakir ve kimsesizlerin cenazesini kaldırmak,
- Bayramlarda çocukları ve kimsesizleri sevindirmek,

Ve daha birçok alanda kurulan vakıflar sayesinde Osmanlı Devleti'nin bir "vakıf medeniyeti" olarak adlandırıldığı görülmektedir.¹³

C. Vakıfların İşleyişi ve Vakıf Çeşitleri

Osmanlı döneminde bir vakfın kurulabilmesi şu üç aşamayı tamamlamasıyla gerçekleşiyordu. Öncelikle kurulacak vakfın fikri tasarımı yapılıyor, sonra seçilen amaçlar doğrultusunda "müessesât-ı hayriye" denilen hizmet binaları inşa ettiriliyor ve hizmetin sürekliliğini sağlamak için gerekli gelir kaynakları belirleniyordu. Son aşamada hazırlanan vakfiye sözlü duruşma ile mahkemenin onayına sunuluyordu. Mahkemelerce kurulması uygun bulunan vakıfların vakfiyeleri şer'iyeye kütük defterine kaydediliyor ve orijinal nüsha vakfı kuran kişiye iade ediliyordu.¹⁴

Vakfı oluşturan üç temel unsur bulunmaktadır:

1-Vâkif: Vakfeden

2-Mevkûf: Vakfedilen şey

3-Mevkûfun-aleyh veya meşrutun-leh: Vakfın menfaatleri kendilerine tahsis olunanlar

Vakıf müessesesi yukarıda belirtilen üç unsuru aynı anda taşımak zorundadır. Bu üç unsur birbirinden ayrılamayacak bir yapıdadır. Üç unsurdan ikisini insanlar oluşturmaktadır. Bunlar vakfeden ve vakfın faydası kendilerine sunulan birey veya toplumdan oluşmaktadır. Bu iki kesim arasındaki ilişki vakfedilen şey sayesinde

¹³ M.K. Bostan (2017). "Osmanlıda Vakıfların Yeri ve Önemi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. s. 123.

¹⁴ N. Öztürk (1999) "Sosyal Hayat Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları". *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. C. 5, s.35.

sağlanmaktadır. Yani ilişkinin boyutunu ve özelliğini daha çok vakfedilen şey ortaya koymaktadır. Eğer vakfedilen şey yani mevkûf daha çok kamu hizmetine yönelik, toplumsal ihtiyaçları karşılar özellikte ise vakıf müessesesi o derecede sosyal nitelik kazanmakta, bu mahiyetten uzaklaşıldığı oranda da sosyal niteliğini kaybetmektedir.¹⁵ Vakıflar kadı nezaretinde kurulur ve onların denetiminde varlıklarını devam ettirirlerdi. Kadılar, vakıfların denetimini yapabilmek için muhasebeciye ve muhasebe kayıtlarına ihtiyaç duyarlardı. Vakıflar ile ilgili yapılan araştırmalar, mütevellilerin vakfın muhasebe defterini tutmaktan sorumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca vakıfların yıllık muhasebe raporlarının hazırlanması zorunluluğunun olduğunu belirtirler, bu durumda hazırlanan yıllık muhasebe raporunun akış sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Bu süreç vakfın türlerine göre farklılık göstermiştir. Devletin yönetimde söz sahibi olduğu Hümayun Vakıfları ile Mülhak Vakıfların denetiminin merkezî muhasebe birimleri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu vakıfların yöneticilerini atayan ve onların çalışmalarını denetleyen merkezî yönetimdir. Dolayısıyla müteveli kendisini atayan merkezî yönetime karşı sorumludur ve yıllık raporunu Evkaf-ı Hümayun muhasebesine gönderdiği görülmektedir. Merkezî muhasebe departmanındaki muhasebecilerin, mütevellinin sorumluluğunda vakıf muhasebecisi tarafından düzenlenen raporu incelemeleri ve değerlendirmeleri söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda mütevellinin görevini kötüye kullanıp kullanmadığı anlaşılmaktadır. Müstesna vakıfların ise yani özel kişilere ait vakıfların denetim süreci ise bunlardan farklıdır. Bu vakıfların yöneticilerini atayan ve onaylayan o yerin kadısıdır. Mütevellinin hazırlattığı yıllık muhasebe raporunu kadı denetler ve bunun sonucunda mütevellinin görevini layıkıyla yapıp yapmadığı anlaşılır. Kadı bu raporu kabul ettiği zaman müteveli aklanmış olacak ve kabul etmediği durumda da müteveli aklanmamış olacaktır. Buna göre müteveli aklanırsa görevine devam edecek; aksi takdirde, yani raporunda sorunlar tespit edilen mütevellinin sorgulanmasının sonucuna göre cezalandırılması söz konusudur.¹⁶ Osmanlı yönetim anlayışında yöneticilere tahsis olunan para, mal, mülk ve çeşitli malzemeler kişiye ait değil, o makama aittir. Bundan dolayı vakıf sahipleri vefat edince tasarruflarında bulunan malların müsadere yoluyla devlet eline geçmemesi için son dönemlerde daha fazla aile vakfı kurma yoluna gitmişlerdir. İslam hukukuna göre vakıf statüsü kazandırılmış olan mal, mülk ve paraların müsadere edilerek devlete intikalinin

¹⁵ A. Ertem (2011). "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar". *Vakıflar Degisi*. Sayı 36. s.27.

¹⁶ O. Taş vd. (2014). "Türk Vakıf Kültürünün Devamlılığının Dayanağı: Muhasebe". *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. S.7, s. 113.

mümkün olmadığı bilindiğinden, ümera sınıfı mensupları vakıflar kurarak aile menfaatlerini gözetmişlerdir. Böylece eşlerine, çocuklarına ve gelecek nesillerine kurdukları vakıflar vasıtasıyla mal, mülk ve para bırakan vakıf idarecilerinin hukuki olarak bir kaçış yolu buldukları anlaşılmaktadır. Bu durum; bir yandan siyasi baskılardan kurtulmak, diğer yandan da hayırsever unvanı kazanarak halkın sevgi ve takdirini toplamak için yapılmış faaliyetlerdir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde vakıf yöneticiliğinin gittikçe merkezî yönetime doğru evirildiği görülmektedir. Sadrazamlık, şeyhülislâmlık, Haremeyn vakıfları müfettişliği, Dârüssaâde ağalığı gibi makamlara bağlı vakıfların sayısı artmıştır. Devlet bazı dönemlerde denetimini diğer vakıflarda da uygulamak için girişimlerde bulunmuştur. Önce III. Selim reformları sırasında, fakat daha çok II. Mahmud'un 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının ardından merkezî yönetim önemli vakıfların denetiminde söz sahibi olmuştur. Bunun için merkezi yönetimin ilk adımı Ekim 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kurulması olmuştur. Evkaf-ı Hümayun Nezareti ileriki yıllarda gittikçe sadarete, şeyhülislâmlığa, reisülküttaplığa, Haremeyn Evkafı Müfettişliği'ne, kaptan-ı deryalığa, dârüssaâde ağalığına bağlı zengin vakıfların idaresini üstlenmiştir. Tanzimat'la birlikte vakıfların ve bunların ana mallarının idaresini düzenleyen mevzuat genişletilmiştir.¹⁸

Vakıflar; idareleri, mülkiyet hakları ve gelir kaynakları bakımından çeşitli kategorilere ayrılmıştır.

I-İdareleri Bakımından Vakıf Çeşitleri

1-Gayr-ı Mazbut Vakıflar: Mütevelliler tarafından yönetilen vakıflar olup, mülhak ve müstesna olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

a) Mülhak vakıflar: Mütevelliler tarafından yönetilen ve Evkaf İdaresi tarafından denetlenen vakıflardır.

b) Müstesna vakıflar: Mütevelliler tarafından yönetilen ancak Evkaf İdaresi'nin denetleme ve kontrolüne tabi olmayan vakıflardır. Bunlar eizze ve guzzat vakıfları olmak üzere ikiye ayrılır.

¹⁷ A. Köç (2016). "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıfın Hayırseverliği: Ümera ve Ulema Vakıfları Üzerine Bazı Düşünceler". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.19. S.35, s.310.

¹⁸ Yediyıldız (2012). *a.g.k.*, s.485.

i-Eizze vakıfları: Abdulkadir Geylani, Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacı Bayram-ı Veli gibi ünlü din alimlerince kurulmuş vakıflardır.

ii-Guzzat vakıfları: Bu vakıflar ise ünlü gaziler tarafından kurulmuşlardır.

2-Mazbut Vakıflar: Mütevellisi bulunmayan bir vakfın devamlılığının sağlanması için idaresi devlet tarafından ele alınan vakıflardır.¹⁹

II-Mülkiyet Hakları Bakımından Vakıf Çeşitleri

Vakıflar, tasarruf hakkının vakfedilmiş olmasına göre ise sahih vakıflar ve sahih olmayan vakıflar olarak ikiye ayrılmıştır. Sahih vakıflarda bir malın mülkiyeti vakfedilmektedir. Sahih vakfın kurulabilmesi için, vakfedilecek malın özel mülkiyet durumunda olması gerekmektedir. Vakıf kurulurken belirli bir amaç için tahsis edilen mal ve mülk, vakıf mülkü haline gelmektedir. Sahih vakıfların konusu olabilecek değerler, yalnızca maddi mallar, yani eşya olmakla birlikte, maddi değer taşımayan mallar vakfedilemezdi. Örneğin bir alacak hakkının vakfedilmesi mümkün değildir. Ayrıca mülkiyet hakkı dışındaki sınırlı ayni haklar, örneğin, intifa veya irtifak hakkı da vakfa konu olamazdı. Bununla birlikte sadece taşınmaz mallar vakfedilebilirdi. Taşınabilir malların vakfedilmesi, sadece istisnai durumlarda mümkün olabilmekteydi. Ayrıca, vakfedilen şeyin açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir.

Sahih olmayan vakıflar ise vakfedilen malın mülk olma özelliği olmadığından dolayı bu isimle nitelendirilmiştir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi hizmetlerinin finansmanının sağlanması için devlete ait miri arazilerin tahsis edilmesiyle oluşan gayri sahih vakıflar tam anlamıyla vakıf sayılmamaktadır. Gayri sahih vakıflar hukuken geçersiz anlamına gelmemekle birlikte miri arazi hükümlerine tabidirler.²⁰

III-Gelirleri Bakımından Vakıf Çeşitleri

Gelirinden faydalanan sahih vakıflar içerisinde, “mukataalı vakıflar”, “icareteynli vakıflar” ve “icare-i vahideli vakıfları” saymak mümkündür.²¹ Mukataalı Vakıflar: Bir vakfa ait olup, üzerinde bina ve ağaç ve benzeri şeyler bulunmayan arazinin âtıl kalmaması ve gelir temin edilebilmesi için vakıf idaresi tarafından, senelik olarak kiralanmasıdır. İcareteynli Vakıflar: Vakfa ait arazide binalar ve çeşitli yapılar

¹⁹ Taş (2014). a.g.k., s.108.

²⁰ Günay, H. M. (2001). “Vakıf”. İstanbul: DViA. C. 42, s.479.

²¹ Eren (1987). a.g.k., s.199.

vardır. Fakat bu yapıların tamir edilmesi gerekmektedir. Vakıf yönetiminin tamiri gerçekleştirecek mali gücünün olmaması sebebiyle, peşin bir kira bedeli alınması şartıyla vakfa ait binaların kiralanmasıdır. İcareteynli vakıfla mukataalı vakıf arasındaki fark, mukaatalı vakıfta sadece arsa vakfa aittir. İcareteynli vakıfta ise hem arsa hem o arsa üzerindeki binalar vakfa aittir. İcare-i Vahideli Vakıflar ise, kira bedeli alınan mülkün sadece kullanım hakkının verilmiş olduğu vakıflardır. İcareteynli ve mukataalı vakıflar gereken durumlarda kiralanmış olduğu halde, vakıf faal durumdadır ve vakıf idaresi, vakfın arazi ve binalarını bizzat işletmektedir. Mütevellî kira mukavelesine dayanarak vakfı işletir ve kira bedeli vakfa gelir kaynağı olur.²²

Vakıf eserlerinin bakımının yapılabilmesi, sağlıklı ve sürekli işletilebilmesi gelir kaynaklarına bağlıdır. Çünkü buralarda ücretleri vakıf tarafından ödenen yüzlerce çalışan bulunmaktadır. Günümüzde belediyelerin yaptığı hizmetler eski İslâm şehirlerinde daha çok vakıflar yoluyla gerçekleştirilmekteydi. Bunların en önemlisi şehirlerin su ihtiyacının karşılanmasıydı. Bunun için su bentleri ve şebekeleri, su kuyuları, çeşmeler ve yazın bedava soğuk su dağıtılması amacıyla sebiller inşa edilirdi. Sokakların aydınlatılması, temizlenmesi, bazı şehirlerin çeşitli yerlerinde bahçeler açılması ve şehirlerin güzelleştirilmesini sağlayan vakıflar da vardır. İslâm dünyasında şehirlerin birbirine bağlanmasında da vakıfların rolü büyüktür. Şehirlerarası ulaşım için birçok yol, köprü, deniz fenerleri ve kalelerin inşası, büyük ticaret yolları üzerindeki konak yerlerine kervansarayların kurulması da vakıflar sayesinde gerçekleştirilirdi. Bütün bunlar tüccar ve hacıların seyahatini kolaylaştırmak, yol güvenliğini sağlamak, yolcuları barındırmak ve doyurmak amacıyla olurdu. Vakıflar akrabalığa, hısımlığa, bölgelere, mesleklere, din veya dil özelliklerine bağlı olarak oluşan toplumsal gruplar arasında birlik ve beraberliği sağlayan bir kuvvet niteliği taşımaktadır. Bazı vakıf kurucularının bir taraftan kendi ailelerine mensup kişileri vakıftaki görevlere tayin ederken diğer taraftan kendi mesleğinden olanları da kolladıkları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde esnaf loncalarının bir yardımlaşma fonu olarak kurduğu vakıflar da vardır. Ayrıca bir mahalle, bir kasaba veya şehir sakinlerinin faydalanmaları için vakıflar kurulduğu gibi köy ya da mahalleye ait avârız vergilerinin ödenmesi amacıyla

²² Ö.F. Teber (2002). "Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi" *Dini Araştırmalar Dergisi*. C. 4., s.12, s. 202.

kurulmuş birçok vakfın varlığı da bilinmektedir. Nukud vakfı denilen bu fonlara mahallelinin ortak mülkü olup vakfedilmiş mülklerin kiralari da ekleniyordu.²³

D. Kıbrıs Vakıfları

Kıbrıs'ın fethi sürerken, Osmanlı Devleti sürecin tamamlanmasını beklemeyen fethettiği kısımlarda hemen imar ve iskân faaliyetlerine başlamıştır. Fetih tamamlandıktan sonra ise Kıbrıs'a Alâiye, İçel, Teke, Bozok, Aksaray, Bor, Karaman, Koçhisar, Develihisar, Kayseri ve Niğde sancakları ve buralara bağlı kazalardan Türkmen aşiretine mensup olan göçmenler yerleştirilmiştir ve bu göçmenlere üç yıl süreyle vergi muafiyeti sağlanmıştır. Kıbrıs'a yönelik bu iskân politikası birkaç yıl kesintisiz olarak devam etmiştir. Her türlü vergiden muaf tutularak Kıbrıs'ta iş sahibi olan köylüler ve kasabalara yerleşen göçmenler, giderek daha da çoğalmıştır. Çoğu yönetici, asker ve aşiret ileri gelenleri tarafından yaptırılan cami, mescit, imaret, hastane, han, mektep, medrese, kütüphane, yol, köprü, su yolu, sebil, çeşme gibi yapı ve hayır kurumları zengin vakıflara bağlanarak Ada'daki yerleşim merkezlerinin Türk-İslam yerleşimleri haline gelmesi yolunda önemli imar ve bayındırlık faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ın fethinden hemen sonra Ada'da oluşturmaya başladığı en önemli teşkilatlardan biri de vakıflardır. Ada'daki ilk vakıflar, adanın fethedilmesi ile kurulmaya başlanmıştır. Bunun ilk örnekleri taşınmaz mallarını vakfeden Osmanlı Paşa ve yöneticileri tarafından kurulmuş ve zamanla hayırsever Müslüman-Türk halkın kurdukları vakıflardır.²⁴ Lala Mustafa Paşa, Lefkoşa'nın fethinden hemen sonra Kıbrıs'ı beylerbeylik olarak teşkilatlandırmıştır. Avlonya Sancağı beyi Muzaffer Paşa'yı beylerbeyliğine, Ekmel Efendi'yi Kıbrıs kadılığına tayin etmiştir. Bunlara ek olarak on adet bölge kadılığı, mali işlerden sorumlu bir defterdar, bir defter eminliği ve tımar tezkireciliği birimleri oluşturulmuştur.²⁵ Sultan II. Selim'in Kıbrıs serdari Lala Mustafa Paşa'ya gönderdiği hükümde, henüz fethi gerçekleşmemiş olan Baf ve Girne'de birer cami ve hamamın ve ayrıca Baf'da müstahkem bir kale ve burçların inşa edilmesi emredilmektedir. 13 Mayıs 1571 tarihli başka bir kayıta ise

²³ Yediyıldız (2012). *a.g.k.*, s.483.

²⁴ A. Armağan (2022). "Fetihten Sonra Kıbrıs'ta Kurulan İlk Osmanlı Vakıfları". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. s. 223.

²⁵ M. Alkan (2017). "Lala Mustafa Paşa'nın Kıbrıstaki Vakıfları: Vakıf, İmar ve İskân". *Tarihte Kıbrıs*. .2 s. 799.

Ada'da fethin gerçekleştiği ilk yıldan itibaren bir medresenin kurulduğu anlaşılmaktadır. Başka kayıtlardan da anlaşılacağı üzere Osmanlılar bir taraftan adanın tamamını fethetmeye çalışırken diğer taraftan fethettiği yerlerde imar, iskân ve bayındırlık faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Kıbrıs Osmanlı hâkimiyeti altına girdiği dönemden itibaren Ada'da ahkâmü'l-evkâfa göre yönetilen yedi yüzden fazla mülhak vakıf kurulmuştur. Fetihten sonra ilk etapta yapılan vakıflar, cihada katılarak şehit olanların geride kalan ailelerine destek olmak ve fethedilen yerlerin imarını gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.²⁶ Kıbrıs Beylerbeyiliği'nin kurulması ve Anadolu'dan getirilen Türk-İslam ahalinin iskânıyla şenlendirilen Kıbrıs Adası gerek padişahlar gerek devlet erkânı ve ricalinin ve hayırsever kişilerin kurdukları vakıflar aracılığıyla kısa sürede klasik bir Osmanlı memleketi görünümünü kazanmıştır. 1572'de Sultan II. Selim tarafından ilk selâtin vakfı kurulduktan sonra, Ada'ya tayin edilen yüksek rütbeli asker ve yöneticiler, çok sayıda vakfın bânisi ve Kıbrıs'ın gerek maddî, gerek manevî bakımından ihyâsında hususî bir yer kazanmışlardır.²⁷ Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta vakıfların temelini atanlar; dönemin padişahı II. Selim ve Ada'nın fethiyle görevlendirilen Vezir Lala Mustafa Paşa başta olmak üzere Ada'da muhtelif tarihlerde beylerbeylik görevinde bulunmuş olan Kaptan-ı Derya Cafer Paşa ile sâbık Baf Sancakbeyi Mehmet Bey bin Ebubekir, Ağa Cafer Paşa, Haydar Paşazade Mehmet Bey, Arap Ahmet Paşa, Pertev Paşa, Alâiyeli Ebubekir Paşa gibi devlet erkânından hayırseverlerdi. Bu yöneticiler, ahaliye karşı sadece adaletli bir yönetim sunmaya çalışmamışlar, aynı zamanda masraflarını kendilerinin karşılayarak kurdukları su vakıflarıyla da ahalinin en önemli ihtiyacını gidermeye çalışmışlardır. Kıbrıs'ta Osmanlı yönetiminin ilk dönemlerinde vakıflar konusunda askeri makam sahipleri hepsinden üstün olmuştur. Lefkoşa sicillerinde 1611 senesine kadar adı geçen 32 adet vakfın en az 16'sının banileri asker kökenliydi. Kalanlardan 3'ü devlet vakfı olup (Sultan Selim Han, Haremeyn-i Şerîfeyn ve Medine-i Münevvere vakıfları), 6'sı Kıbrıs'ın yüksek maaşlı valilerine (Lala Mustafa Paşa, Arap Ahmet Paşa, Hadım Cafer Paşa, Okçuzade Mehmet Paşa, Sefer Paşa ve Frenk Cafer Paşa) aitti. Asker kökenli vakıf kuruculardan ikisi bey, ikisi çavuş ve üçü ağa unvanını taşıırken, sadece iki kişi ulema sınıfındandı: Mevlâna Musliheddin Efendi ile Müftü Sadeddin Efendi bin Muharrem. Ada'nın fethinden sonra kurulan ilk vakıf, Sultan II. Selim adına Lefkoşa'da sur içindeki Ayasofya (Selimiye)

²⁶ Armağan (2022). *a.g.k.*, s.224.

²⁷ G. Yarcı (2017). "Kıbrısta Osmanlı Dönemi Evkaf Personeli: Unvanlar Görevler ve Gelir Kaynakları". *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, ed. M. Söylemez. Lefkoşe: YDÜ Matbaası. s. 81.

Camii'nin masraflarını karşılamak için kurulan vakıftır. Lefkoşa'nın fethiyle birlikte, önceden beri devam eden bir gelenek uyarınca, fethi kutsal bir temele dayandırmak ve sembolleştirmek için Lefkoşa'daki en büyük kilise olan Lüzinyan ve Venedik katedrali St. Sophia, iki minare, minber, mihrap ilave edilip, Ayasofya adıyla camiye dönüştürülmüştür ve bu caminin masraflarının yeni kurulmuş olan Sultan II. Selim vakfından karşılanması amaçlanmıştır. Ayasofya Camii hem Lefkoşa'nın hem de genel olarak Kıbrıs adasının en dikkat çekici yapılarından biri haline gelmiştir. Fetihden sonra Ada'da kurulan vakıflardan bir kısmı da Kıbrıs seferinde serdar tayin edilen Lala Mustafa Paşa'nın kurmuş olduğu vakıflardır. Lefkoşa'da Ömeriye Camii için kurduğu vakfın dışında aynı zamanda Mekke, Medine, Şam, Kudüs, Iğın, Antep, Erzurum, Kars, Tiflis ve Zile gibi pek çok yerde de vakıfları bulunmaktadır. Lala Mustafa Paşa'nın Kıbrıs vakıflarının geliri bakımından hem diğer yerlerde kurduğu vakıflar hem de Kıbrıs'taki diğer kişilere ait vakıflar arasında en zengini olduğu söylenebilir. Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs'ın fethinden sonra yapılan imar faaliyetleri boyunca Ada'da; Lefkoşa, Omorfa, Girne, Pendaye, Magosa, Lefke, Piskopi ve Tuzla kasabalarına kadar yayılan çok geniş bir bölgede kendi mülkü olan ve satın alarak mülk edindiği pek çok emlak ve araziye vakfederek büyük bir vakıf meydana getirmiştir.²⁸ Mustafa Paşa'nın vakıflarının kaynağı, Kıbrıs'ın fethinde, Osmanlı serdarı olması münasebetiyle serdarlık hakkı olarak kendisine verilen 98 çiftlik ile vakfiyesinde kalem kalem sıralanıp kimden alındığı kaydedilmiş menkul ve gayrimenkul mal- mülklerden oluşmaktadır.²⁹ Kıbrıs'ta kurmuş olduğu ve Ada'nın pek çok yerinde sahip olduğu çok sayıda taşınır ve taşınmaz mülklerinin gelirlerini Lefkoşa'da bulunan Ömeriye Camii'ne vakfetmiştir. Vakıf gelirlerinden Ömeriye Camii dışında bir de vakfın hayrâtı arasında bulunan üç cami ve mescide de pay ayrılmıştır. Kıbrıs ahali eskiden beri su ihtiyaçlarını genellikle ortak çeşmelerden sağlamışlardır. Kıbrıs, Osmanlı tarafından fethedildikten sonra mevcut çeşmelerin yanı sıra birçok yeni çeşmenin de yapıldığı görülmektedir. Lala Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde Ömeriye Camii'ne minare yapılmasını talep etmeden önce cami bahçesinde ahalinin su gereksiniminin karşılanması amacıyla bir çeşme yapılmasını istediği görülmektedir. Bu çeşmenin dışında vakfiyede bahsedilmeyen İplikpazarı Camii ile Akkule Mescidi bahçelerinde de su gereksiniminin karşılanması için çeşmelerin inşa edildiği görülmektedir. Fetihden sonra adada vakıf kuran yöneticilerden biri de

²⁸ Armağan (2022). a.g.k., s.232.

²⁹ Alkan (2017). a.g.k., s.802.

Sadrazam Piri Mehmet Paşa'nın torunu olan ve Baf'ta sancakbeyi olarak görevlendirilen Mehmet Bey bin Ebubekir'di. 1590 yılında eski bir Bizans kilisesinden dönüştürülen caminin hizmetlerine devam edebilmesi için Mehmet Bey'in emlakını vakfettiği ve bunun için mülhak bir vakıf kurduğu görülmektedir. Vakfa ait vakfiye, 1 Safer 1001/ 7 Kasım 1592 tarihinde meclis-i şer' de kadılık tarafından tescil edilmiştir.³⁰ 1713 yılında Kıbrıs, Sadrazam Ali Paşa'nın hassı idi ve Ada'nın idare edilmesi için Mütesellim İbrahim Ağa görevlendirilmişti. Bu sırada Sadrazam Ali Paşa Kıbrıs'taki mütesellimi İbrahim Ağa aracılığıyla Kıbrıs'ta bir vakıf kurdu. Ali Paşa İskele'de bulunan ve kendi mülkü olan 3 mahzen ile 1 boyacı dükkânını ve boyacı dükkânındaki 1 büyük kazan, 4 büyük küp ve diğer aletleri kapsayan bir vakıf kurdu. Vakfedilen mal ve mülkün taliplerine her yıl kiralanması sonucu elde edilecek gelirlerin harcanacağı yerler sayılırken Hala Sultan Tekkesi de zikredilmiştir. Vakfiyeye göre mahzen ve boyacı dükkânından elde edilecek gelirin 5 kuruşu mütevelliyeye maaş olarak verilecek 5 kuruşu ise mütevellî tarafından muhafaza altında bulundurulacaktı.³¹ 1722 yılı başlarında kurulan vakfın vakfiyesine göre Leymosun (Limasol) kazasına bağlı İsterke sakinlerinden Hasan beşe ibn-i İbrahim Tuzla (Larnaka) mahallelerinden İskele mahallesinde bulunan bir kahvehane ve küçük bir dükkânını bütün hak ve hukukuyla vakfetmiştir. Vakfiyedeki şartlara göre bahsi geçen dükkânlar vakfın mütevellisi tarafından “ecr-i misli ve vech-i şer'i (emsalleri ve şer'i hukuk usulünce) üzere” kiralanacak ve elde edilen gelir Hala Sultan Tekkesi'nde hizmette bulunan fukaralar ile misafirlerin doyurulmasına harcanacaktı. Vakfın mütevellisi Tekke'nin şimdiki “türbedarı ve evkafının bi'l-fi'il mütevellisi” olan Derviş Hasan ibn-i Abdullah olacak ve daha sonra ise Tekke'ye kim türbedâr olursa vakfın mütevellisi de o kişi olacaktı. 1817 yılında El-hac İbrahim Ağa ibn-i El-hac Koca Hasan Ağa, Kıbrıs'ta Tuzla İskelesi'nde bulunan alt katında “on iki hücre” ve üst katında beş oda bulunan Alaiyeli Hanı isimli hanını, 3 mahzenini, 4 bakkal dükkânını ve Lefkoşa'da bulunan 1 adet basmacı dükkânı ile boş arazisini ihtiva eden bir vakıf kurmuştur. Vâkıfın şartlarına göre söz konusu emlak “icâre-i vahide ile” taliplilerine kiralanacak ve elde edilen gelirden “her sene Rebî'ü'l-evvelde Ümmü'l-harâm Tekye-i şerîfesinde kudûmname-i habib-i hudâ” okunacak ve okuyanlara on kuruş verilecekti.³² Tespit edilebilen Osmanlı

³⁰ Armağan (2022). a.g.k., s.241.

³¹ M. Demiryürek (2017). “Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Evkafı” *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları* ed. M. Söylemez. Lefkoşe: YDÜ Matbaası. s.44.

³² Demiryürek (2017). a.g.k., s.49.

dönemi Kıbrıs Vakıfları'ndan 56'sı hanedandan kadın sultanlar, devlet erkânı ve ricâlinden bazılarının zevceleri ile hayırsever diğer hanımlar tarafından kurulmuştur. Bunlardan birkaçı: Mahpeyker Valide Sultan Vakfı, Ayşe Hanım bint-i Fellahoğlu Mehmed Ağa bin Ahmed Çavuş Vakfı, Borazan-zâde Hacı Ahmed Ağa kerîmesi Mümine Hanım Vakfı, Leymosun ve Baf naibi Abdurrahman Niyazi Efendi zevcesi Zehra Hanım bint-i Hasan Ağa Vakfı'dır.³³ Kıbrıs adasında görev yaptığı dönemlerde vakıflar kurup adını Ada üzerinde halen yaşatan devlet adamlarından birisi olan Cafer Paşa bin Abdülmennân Osmanlı döneminde Kaptan-ı Derya, Trablusgarp, Trablusşam ve Kıbrıs beylerbeyliği gibi üst düzey devlet kademelerinde görev yapmıştır.³⁴ Kıbrıs'ın en önemli vakıf kurucularından biri olan El-hac Ebubekir Paşa da kurduğu su vakıfları münasebetiyle ada yöneticilerini olumsuz eleştiren birçok yabancı yazarların bile övgüyle bahsettiği bir zat olmuştur.

³³ Yarcı (2017). **a.g.k.**, s.87.

³⁴ S. Korkmazer (2017). "Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'ta Kurduğu İlk Vakıf ve Hizmetleri". *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, ed. M. Söylemez. Lefkoşe: YDÜ Matbaası. s. 258.

1. BÖLÜM

EBUBEKİR PAŞANIN HAYATI, RESMİ GÖREVLERİ VE KIBRIS HARİCİNDEKİ VAKIFLARI

1. 1. Hayatı

Ebubekir Paşa, siyasi kariyerine saray hizmetlerinden olan ağalıkla başlayıp paşalığa kadar yükselerek askeri, siyasi, bürokrasi gibi alanlarda yönetici sınıfında yer almıştır. Arşiv belgelerinde “Şeyhü'l-harem” ve “El-hac” unvanlarıyla bahsedilen Ebubekir Paşa³⁵, Alâiyye (Alanya) doğumludur. Paşanın doğum tarihi hakkında net bir tarih söylenememekle birlikte bazı kaynaklarda 1670 yılında doğduğu belirtilmektedir.³⁶ Bununla beraber Ebubekir paşanın ölüm tarihi konusunda da farklı rivayetler bulunmaktadır. *Sicill-i Osmani*'de ölüm tarihi H. Cemaziyelevvel 1172 (M. 1758/1759) olarak belirtilmektedir.³⁷ İbrahim Hakkı Konyalı ise “*Alaiyye*” adlı eserinde anlattığı üzere paşanın kabristanının tam ortasında bulunan, ihmalden yıkılıp parçalara ayrılan vezir serpuşlu mermer sandukasını bir araya getirip kitabeyi okumuştur. Ancak ölüm tarihinin yazıldığı parçayı bulamamıştır. Kitabe kırılmadan önce ölüm tarihini gören Pertev Paşa torunu B. Nurullah'a göre Ebubekir Paşa H. 1171'de (M. 1757) ölmüştür.³⁸ Bu tarihe göre hesaplanacak olursa Ebubekir Paşa'nın doğum tarihi H. 1670 olarak kabul edildiğinde 87 yaşında ölmüş olması gerekmektedir. Ancak, kaynaklardan anlaşıldığına göre paşanın ileri yaşından ötürü koca olarak anıldığının, yaşının en az 90'a varıp hatta aştığının belirtilmesinden dolayı doğru doğum yılının H. 1666/1667 senesi olması gerektiğini söylemek yerinde olacaktır. Ebubekir Paşa bu uzun ömrünü yedi padişahın saltanat dönemlerinde (IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa, III. Ahmed, I. Mahmud, III. Osman) geçirmiştir. Paşanın cenazesi Aksaray'da Çakırağa Camii'nin karşısına yaptırdığı mektebin sağındaki mezarlığa gömülmüştür. Yaşlılığından dolayı Koca Paşa şöhretini taşıyan Ebubekir Paşa, Aksaray'da günümüzdeki adıyla Namık Kemal caddesinde Çakırağa Camii'nin karşısında bir

³⁵ BOA. DH. MKT. 1323. 91., BOA. A. DVNSMHM. d. 153/7.; Arşiv belgelerinde sıklıkla Bekir Paşa olarak anıldığı görülmektedir.

³⁶ Komisyon (1992). “Bekir Paşa Koca”. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi*, İstanbul: Sabah, C.III, s.68; B. R. Özoran (1982). “Kıbrıs Adasında Bekir Paşa Vakfı” *Vakıflar Dergisi* 16, s.27.

³⁷ M. Süreyya (1996). *Sicill-i Osmani*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C.II, s.433; Komisyon (1992), **a.g.k.**, s.68.

³⁸ İ. H. Konyalı (1946). *Alanya (Alâiyye)*. (Yay: M. Ali Kemaloğlu), İstanbul: Ayaydın Basımevi, s.398-399.

mektepe ve bahsi geçen mektebin sağına bir de eşme yaptırmıştır. Mekteple çeşmenin arasındaki alanı da aile kabristanı olarak ayırmıştır.³⁹

Dönemindeki vezirlerin içinde en zengin ve en yaşlısı olan Ebubekir Paşa'nın servetinin bir milyon kuruş olarak tahmin edildiği belirtilmektedir.⁴⁰ H. 18 Cemaziyelâhir 1171 (M. 28 Ocak 1758) senesine ait belgede paşanın tespit edebildiğimiz mal ve eşyasını gösteren muhallefatı, İstanbul Halıcılar Köşkü'nde oturduğu sarayda bulunup Rikab-ı Hümayun'a gönderilenler dışındaki defterdir ve kayda alınan eşyaların adetleri belirtilmiştir. İlk olarak toplam 10 adet kitap kayda geçirilmiştir. Bunlar birer adet olmak üzere *Hüsn-i hat Delail-i Şerif*, *Hüsn-i hat En'âm-ı Şerif*, *Türk-î Tefsir-i Şerif*, *Hüsn-i hat Duanâme*, *Mesail-i fıkhiyye*, *Tarih-i Hazarfen*, *Tarih-i Taberi*, *Tabirname*, *Münacât-ı Kur'an-ı Azim ve Ed'iyye* isimli kitapların mevcut olduğu görölmektedir. Kitapların dışında birer adet emeni yeşil uka kaplı samur kürk, ubuklu Bursa kutnisi, tıraki atlas, 5 adet elvan Denizli bezi, 7 adet beyaz humayun bez, 4 adet elvan suzeni köşe şal, 3 adet müsta'mel elvan şal, 2 adet yemeni, 15 adet yemeni oya, beyaz astar, beyaz kutni, ılıafılık bez, müsta'mel beyaz fitilli entari, 3 adet ılıafılık bez, 11 adet müs'tamel gömlek, beyaz entari, köhne destar, 2 adet atlas, topluk şal, kutni parça, köhne mor fersûde kaplı kakum cübbe kürk, kuşak, 13 adet yağlık, 3 adet cedid beyaz havlu, 2 adet cedid çift pabuç, 25 adet müsta'mel hoşab kaşığı, 200 adet kırkar kese para, giyim, kumaşlar, ipek kumaşlar ve ev eşyalarının mevcut olduğu görölmektedir.⁴¹ H. 16 Muharrem 1176 (M. 7 Ağustos 1762) senesinde Ebubekir Paşa'nın muhallefatı ile evlatlarının İskenderiye'ye nakledilmesi için gereken masrafların Paşa'nın muhallefatından karşılanması için mübaşir Ahmed Bey'e ve Mısır, İskenderiye kadılarına hatt-ı hümayun yazılmıştır.⁴² Muhallefatı getirecek olan kalyondan sorumlu olarak patrona kaptanı Ahmet Bey görevlendirilmiştir. Aynı kalyon eski kaptan-ı derya olan Mısır valisi kethüda Mehmed Paşa'yı da İskenderiye'ye götürecektir ve oradaki muhallefatı alarak İstanbul'a götürecektir. Fakat eskiyen kalyonun su almasından dolayı tamir edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Muhallefat, H. Evâhir-i Rebiülevvel 1176'da (M. Eylül/Ekim 1762) Riyale-i Hümayun kalyonuna yüklenip gönderilmiştir.⁴³ H. 29 Cemaziyelahir 1176'de (M. 15 Ocak 1763) Ebubekir Paşa'nın

³⁹ Konyalı (1946), a.g.k., s.397.

⁴⁰ Hammer (1983), a.g.k., s.134.

⁴¹ BOA. D. BŞM. MHF. D. 12676.

⁴² BOA. C. ML. 738/30107. 001.

⁴³ BOA. C. BH. 211/9834. 001.

emlak ve eşyası oğulları tarafından korunarak 325000 kuruşluk meblağ Paşa'nın kapı kethüdası Abdürrezzak Efendi tarafından alınıp Enderun Hazine-i Hümayunu'na teslim edilmiştir.⁴⁴

1. 1. 1. Ailesi, Akrabaları ve Hamilik Bağı

Ebubekir Paşa'nın dedesi Abdurrahman Ağa, babası ise İbrahim Ağa'dır.⁴⁵ Paşanın dedesi ve babası haricinde ailesinde şöhret sahibi Alaiyye'li Kel Yusuf Efendi bulunuyordu. Yusuf Efendi, maliyeden yetişerek kasapbaşı, cebecibaşı sonra Halep muhassılı, Defterdar-ı şıkk-ı evvel, başmuhasebeci, Darphane emini ve Tersane emini görevlerinde bulunmuş ve H. Şaban 1108'de (M. Şubat/Mart 1697) katledilmiştir.⁴⁶ Ebubekir Paşa'nın Kel Yusuf Efendi'nin akrabası olduğundan dolayı yükselerek gümrükçü ve kapıcıbaşı olduğu belirtilmiştir.⁴⁷ Bu rivayet, Paşa'nın akrabalık bağının olmasından dolayı onun iyi mevkilere gelmesi ve yükselmesinde bir artı olarak anlaşılabilir ve yukarda bahsettiğimiz hamilik ilişkisine örnek olabilir. Darphanenin en üst düzey görevlerinin devir tesliminde de akrabalık ilişkilerinin örnekleri vardır. Darphane nazırları arasında çok sayıda baba-oğul veya kardeş olan bulunur. Bunlardan birisi de Ebubekir Paşa'nın oğlu Süleyman Bey'dir.⁴⁸ Diğer oğulları olan İskender Bey ve Hacı Mehmed de babalarının kapıcıbaşılık mesleğini tutmuşlardır. Bu örnekler dikkate alındığında hamilik konusunun göreve gelmelerde azımsanmayacak bir etkisinin olduğu düşünülebilir. Paşanın yeğeni olan Ahmed Paşa (Şehlâ), amcası Ebubekir Paşa'nın Cidde valiliği sırasında kethüdası olarak görevlendirilmiştir. Daha sonra kapıcıbaşı, kapıcılar kethüdâsı ve çavuşbaşı olup H. Şaban 1150'de (M. Aralık 1737) sadaret kethüdası olmuştur. H. 23 Zilkade 1150'de (M. 14 Mart 1738) ise vezirlikle sadaret kaymakamı olmuştur. Aydın mutasarrıfı, rikap kaymakamı ve nişancılık görevlerinde de bulunmuş, H. 27 Rebiülevvel 1153 (M. 22 Haziran 1740) tarihinde sadrazam olmuştur. H. 15 Safer 1155 (M. 21 Nisan 1742) senesine gelindiğinde azlolunarak ardından Rakka, Sayda, Halep valisi ve Kars seraskeri olup Kandiye, Diyarbekir, Bağdad, İçel, Mısır valiliklerinde bulunmuş, nihayet H. Rebiülahir

⁴⁴ BOA. C. ML.720/29461. 001.

⁴⁵ VGMA, KVi (Kıbrıs Vakıflar İdaresi), H. 1136 tarihli vakfiyesi, d.no: 734, s. 156.

⁴⁶ Süreyya (1996), a.g.k., C.V, s.1692.

⁴⁷ Süreyya (1996), a.g.k., s.433.

⁴⁸ Bölükbaşı (2013), a.g.k., s.26.

1166'da (M. Şubat 1753) vefat etmiştir.⁴⁹ Ebubekir Paşa'nın akrabasından olan bir diğer isim Yeğen Mehmed Paşa, başdefterdâr Alaiyeli Yusuf Efendi'nin yeğeni olduğu için "Yeğen" diye anılmıştır.⁵⁰ Yeğen Mehmed Paşa, Topal Osman Paşa'ya kapı kethüdası ve gümrük emini daha sonra mevkufatçı, gümrükçü ve rikâb-ı hümayun kethüdası olup H. Rebiülahir 1150'de (M. Ağustos 1737) vezir rütbesiyle sadaret kaymakamı olmuştur. O sene H. 26 Şaban'ında (M. 19 Aralık 1737) sadrazam ve serdar-ı ekrem olmuştur. Rusya ve Avusturya'ya karşı savaşlarda parlak zaferler kazanmış ardından H. 21 Zilkade 1151'de (M. 3 Mart 1739) azledilip sürülmüştür. Daha sonra Kandiye muhafızı, Bosna, Aydın valisi ve Anadolu valiliğiyle Kars seraskeri olmuş, H. 25 Recep 1158 (M. 23 Ağustos 1745) tarihinde vefat etmiştir.⁵¹

Ebubekir Paşa'nın aile mezar taşlarını ve kitabelerini tetkik eden İbrahim Hakkı Konyalı eserinde, Ebubekir Paşa mektebinin hocalarından olup H. 1166'da (M. 1752/1753) ölen Osman isimli bir zattan bahsetmiştir. Bu zat, Ebubekir Paşa'nın İstanbul Aksaray'da bulunan aile mezarlığına gömülmüştür.⁵² Osman Ağa'nın, Paşa'nın soyundan olduğu belli olmakla birlikte akrabalık derecesinden bahsedilmemiştir. *Sicill-i Osmani*'de de Ebubekir Paşa'nın yeğeni Şehla Ahmet Paşa'nın babası Cafer Ağa'nın, H. 1123'te (M. 1711) öldürülen Osman Ağa'nın akrabasından olduğu belirtilmektedir. Buradaki bilgilerden Osman Ağa'nın kim olduğu net olarak anlaşılamamaktadır. Bu konuda net bir bilgi Ebubekir Paşa'nın H. Gurre-i Cemaziyelahir 1136 (M. 26 Şubat 1724) tarihli vakfiyesinde geçmektedir. Biraderzadeleri müderrisîn-i kiram İsmail Efendi ibn-i merhum Osman Ağa olarak belirtilen bu zatı vakıflarına müteveli olarak tayin etmiştir.⁵³ Bu ifade Osman Ağa'nın Ebubekir Paşa'nın kardeşi olduğunu kanıtlamaktadır. Osman Ağa'nın oğlu İsmail Efendi'de Ebubekir Paşa'nın İstanbul Aksaray'da bulunan aile mezarlığına gömülmüştür.

Mezar taşlarından ve vesikalardan tespit edildiğine göre Ebubekir Paşa üç defa evlenmiştir. İlki Emine Hanım olup Mir-i Âlem Hacı Mehmet Bey'in annesidir. Emine Hanım H. 1190'da (M. 1776/77) ölmüştür. Kabri kocasının güneyindedir. İkinci eşi Hatice Hanımdır. Oğullarından Süleyman Bey'in annesidir. Hatice Hanım'ın mezarı da

⁴⁹ Süreyya (1996), a.g.k., C.I, s.220.

⁵⁰ Y. Öztuna (1983). *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, C.VI, s.313.

⁵¹ Süreyya (1996), a.g.k., C.IV, s.1077.

⁵² Konyalı (1946), a.g.k., s.401.

⁵³ VGMA, KVİ (Kıbrıs Vakıflar İdaresi), H. 1136 tarihli vakfiyesi, d.no: 734, s. 156.

burada bulunmaktadır.⁵⁴ Üçüncü eşi de H. 1153 (M. 1740) senesinde evlendiği Padişah II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultandır. Vezir Ebubekir Paşa'nın bir sultanla evlenmesi dâmâd-ı şehriyârî olarak anılmasına vesile olmuştur. Bu izdivaç Safiye Sultan'ın da üçüncü evliliğidir. İlk ikisi Maktulzâde Ali Paşa ve Mirza Mehmed Paşa'dır.⁵⁵ Evlilik tahakkuk etmeden önce El-hac Ebubekir Paşa saraya davet olunup divan üyeleri eşliğinde Üsküdar'da karşılanmıştır. Sadrazam ona orada ziyafet verdikten sonra Asitane'ye götürülmüş ve Safiye Sultan'la nikâhlanmıştır.⁵⁶ Safiye Sultan H. Rebiülahir 1192'de (M. Mayıs 1778) şiddetli bir nezlenin tesiriyle hastalanıp vefat etmiştir. Süleymaniye Camii haziresinde anayola bakan pencere önüne defnedilmiştir. Safiye Sultan'ın İstanbul'da bir vakıf kurduğu bilinmektedir. Vakfının gelirinden Ayasofya, Fatih, Bayezid ve Valide Sultan Camii'ne müderris, vâiz, duâhan gibi vakıf görevlileri atanarak artan vakıf gelirleriyle de Haremeyn halkına para bağışlanmıştır. Lütfü Paşa mahallesinde de bir çeşme yaptırmıştır. Sarayı, vefatında kızı Zahide Hanım Sultan'a verilmiştir.⁵⁷ Kızından başka bir oğlu vardır. Safiye Sultanzade Mehmed Bey, silahtar ağası, şikk-ı sani, çavuşbaşı vekili,⁵⁸ kapıcılar kethüdalığı gibi görevlerde bulunmuştur.⁵⁹

Ebubekir Paşa'nın İskender, Hacı Mehmed, Süleyman, Numan ve Ömer İzzet isminde beş oğlu ile Rukiye isminde bir de kızı bulunmaktadır.⁶⁰ İskender Bey iyi bir eğitim alarak saraya girip babasının mesleğini yapmıştır.⁶¹ H. 6 Zilkade 1150 (M. 25 Şubat 1738) tarihli belgede "Ebubekir Paşa'nın Cidde valisi olduğu esnada oğlu İskender Bey dergâh-ı muallam kapıcıbaşlarından Lala Ahmet Ağa'nın vefatı üzerine boşalan kapıcıbaşılık makamına 300 akçe mahlulatin 150 akçesi hazineye, kalan 150 akçesi kapıcıbaşılık ulufesi ile atanmıştır" denilmiştir.⁶² H. 5 Cemazeyilevvel 1157'de (M. 16 Haziran 1744) kapıcıbaşılığı devam eden İskender Bey, yazdığı arzuhalinde 150 akçe kapıcıbaşılık yevmiyesini alamadığını bildirip ulufesini talep etmiştir. Bu arzuhale

⁵⁴ Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.399.; Eserde verilen bazı tarihlerde miladi sene farkı vardır. Türk Tarih Kurumu'nun Tarih çevirme kılavuzuna hicri tarihe denk gelen doğru miladi tarihler düzeltilmiştir.

⁵⁵ Süreyya (1996), **a.g.k.**, C.V, s.37.

⁵⁶ Şemda'nî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, **a.g.k.**, C.1, s.98.

⁵⁷ Süreyya (1996), **a.g.k.**, C.V, s.37.

⁵⁸ M. Topal (2018). *Nusretname Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, s.1222.

⁵⁹ Topal (2018), **a.g.k.**, s.1092.

⁶⁰ Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.397.

⁶¹ Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.422.

⁶² BOA. C.DH. 265/13205.001.

cevaben maaşına el koyulduğu bildirilmiştir.⁶³ İskender Bey babası Ebubekir Paşa'nın rica ve iltimasıyla dergâh-ı mualla kapıcıbaşılığı rütbesine getirilmiştir. Hem taşrada Ebubekir Paşa'nın yanında hem de İstanbul'da diğer akrabaları gibi istihdam olunarak⁶⁴ başbaki kulu ve bölük ağalıkları gibi çeşitli vazifelerde bulunmuştur.⁶⁵ Tahsili, kabiliyeti ve liyakati olduğu düşünüldüğünden dolayı babası Cidde'den ayrıldığı esnada mirimiran rütbesiyle Cidde muhafızlığı ve bunu takiben Tırhala ve İnebahtı sancakları verilmiştir. Fakat daha sonra kudretsizliği ve liyakatsızlığı nedeniyle beylerbeyilik rütbesi kaldırılmıştır. Bunun üzerine İskender Bey kapıcıbaşılığının devam etmesinin yanında kendisinin taşraya tayinini de istemiştir. Buna cevaben Padişah I. Mahmud hatt-ı hümayununda beylerbeylik rütbesinin geri alındığını, sadece İstanbul'da ikamet etmek şartıyla kapıcıbaşılık rütbesini ve maaşını onaylamıştır. Ardından da kapıcıbaşılığının ulufesi hesaplanarak tarafına iade edilmiştir.⁶⁶ Bu görevleri haricinde H. 1167'de Ebubekir Paşa'nın İstanbul'da bulunan mektep ve sebil vakfının müteveli kaymakamlığına atanmıştır.⁶⁷ İskender Bey H. 1182 (M. 1769) yılında vefat etmiş, babasının yanına defnedilmiştir. Oğlu Seyit İsmail Bey de kendisinden önce H. 1157'de (M. 1744) vefat etmiş olup aynı yere gömülmüştür.⁶⁸

Ebubekir Paşa'nın bir diğer oğlu olan Ömer İzzet Efendi müderris ve mahrec kadısı olmuştur. H. 1 Rebiülevvel 1209'da (M. 26 Eylül 1794) İstanbul kazası kadılığı ile görevlendirilmiştir.⁶⁹ Aynı zamanda Bursa kadılığı yaptığı sırada H. 15 Recep 1215 (M. 28 Kasım 1800) senesinde Başeski Ahmed Şemseddin Efendi yerine Anadolu kazaskerliğine tayin olmuştur.⁷⁰ H. 5 Safer 1188'de de (M. 17 Nisan 1774) saray doktorlarından Halebi Mehmed Said Efendinin vefat etmesiyle yerine Ömer İzzet Efendi getirilmiştir.⁷¹ Bu görevde iki akçe yevmiye aldığı görülmektedir⁷² Kadılık, kazaskerlik ve müderrislik yapan Ömer İzzet Efendi'nin doktorluk mesleğini de yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Ebubekir Paşa Vakfı mütevellisi olan Ömer İzzet, Aksaray

⁶³ BOA. AE. SMHD. I. 00260/21139.001.

⁶⁴ BOA. AE. SMHD. I. 00260/21139.002.

⁶⁵ Süreyya (1996), **a.g.k.**, C.III, s.808.

⁶⁶ BOA. AE. SMHD. I. 00260/21139.002.

⁶⁷ C. EV. 502. 25368.01.

⁶⁸ Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.422.

⁶⁹ Vak'anüvis Halil Nuri Bey (2015), *Nûri Tarihi* (Haz. S. V. Toprak), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.III, 2. Dizi-sayı 5, s.135.

⁷⁰ BOA. AE. SSLM. III. 00425/24390.

⁷¹ BOA. C. SH. 29/1433.001.

⁷² BOA. C. SH. 22/1069.001.

civarındaki mektep evkafındaki işlerini de yürütmek için istekte bulunmuş ve bu talebi uygun görülmüştür.⁷³ Ömer İzzet Efendi H. 18 Zilhice 1218 (M. 30 Mart 1804) tarihinde vefat etmiş, İstanbul Aksaray'da Çakır Ağa Camisi'nin karşısındaki dedesinin mektebi haziresine gömülmüştür.⁷⁴ Ömer İzzet'in iki oğlu ve bir kızı vardır. Bunlardan Mehmet Esad H. 1180 (M. 1766), Ebubekir Raşit H. 1181 (M. 1767) ve Fatma H. 1175 (M. 1761) tarihlerinde vefat etmiş olup aynı yerdeki aile mezarlığına gömülmüşlerdir.⁷⁵

Ebubekir Paşa'nın diğer bir oğlu olan Süleyman Bey H. 1130'da (M. 1718) doğmuştur. Süleyman Bey H. 1151 (M. 1738/39) kapıcılar kethüdalığı payesiyle asker sürücüsü olmuştur. Daha sonra küçük evkaf muhasebecisi, küçük ruznameci, mevkufatçı, silahdar kâtibi, tersane reisi, cizye muhasebecisi, Haremeyn muhasebecisi, atlı mukabelecisi, başmuhasebeci, şehremini, ruzname-i evvel ve nişancılık gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. H. 13 Zilhicce 1199 (M. 17 Ekim 1785) tarihinde de vefat etmiştir. Süleymaniye'de babasının zevcesi Safiye Sultan'ın kabrinin yakınına defnedilmiştir.⁷⁶ Paşa'nın diğer oğlu Numan Bey de kardeşi Ömer Bey gibi müderrislik yapmış, H. 1153 (M. 1740) senesinde vefat etmiştir.⁷⁷ Ebubekir Paşa'nın diğer oğlu Hacı Mehmet (Mir-i âlem) tahsilini tamamladıktan sonra babasının mesleğini tutup kapıcıbaşı olmuştur. H. 1185'te (M. 1771) Kırım hanına ibka menşurunu (görevinde kalacağını belirten yazı) götürmüştür. Daha sonra sipahiler ağası, başbaki kulu olmuştur. H. 1197'de (M.1783) kapıcıbaşılık vazifesine ek olarak mir-i âlem-i hassa olmuştur. H. 19 Şaban 1211 (M. 17 Şubat 1797) senesinde vefat etmiştir ve babasının İstanbul'da yaptırdığı mektebin haziresine, ayak ucuna gömülmüştür. Hacı Mehmet'in üç eşi vardır, üçü de vefat ettikten sonra kendisinin yanına gömülmüşlerdir.

Hacı Mehmed Efendi'nin Mustafa, İlyas, İbrahim Raif, Mehmed Emin, Mehmed Salih, isimli beş oğlu ile Ayşe adlı bir de kızı vardır. Oğullarının hepsi de önemli memuriyetlerde bulunmuş, memlekete hizmet etmişlerdir.⁷⁸ Mustafa H. 1164 (M. 1750), İlyas H. 1184 (M. 1770), İbrahim Raif H. 1194 (M. 1780), Mehmed Emin H. 1194 (M. 1780), Ayşe H. 1249 (M. 1833), ve Salih Mehmed H. 1274 (M. 1857)

⁷³ BOA. C. MF. 177/8824.002.

⁷⁴ Konyalı (1946), a.g.k., s.468.

⁷⁵ Konyalı (1946), a.g.k., s.399.

⁷⁶ Süreyya (1996), a.g.k., C.V, s.1529.

⁷⁷ Konyalı (1946), a.g.k., s.466.

⁷⁸ Konyalı (1946), a.g.k., s.442-443.

tarihlerinde vefat etmişlerdir.⁷⁹ İlmiye sınıfından olan Mehmed Salih Paşa,⁸⁰ emtia gümrüğü emini, cebehane nazırı, surre eminliği, kapıcıbaşılık, İzmit mütesellimi, matbah emini, masarifat nazırı, Girit defterdarı, Aydın defterdarı, Muharrem H. 1258'de (M. Şubat/Mart 1842) vezirlikle Aydın, Bolu, Bursa, Selanik valisi olmuştur. H. Rebiü'l-evvel 1271'de (M. Kasım/Aralık 1854) Mecalis-i Aliye ve Meclis-i Vâlâ azası olmuştur.⁸¹ Salih Mehmed Paşa iki kez evlenmiştir. Eşlerinden ilki olan Hüsniye Hanım'dan olan oğlu Rıfat Bey hariciye mektubi kalemi halifeliği yapmıştır. Hüsniye Hanım H. 23 Şaban 1277'de (M. 6 Mart 1861), Salih Paşa'nın diğer eşi olan Zehra Farbâl Hanım'da H. 1273 (M. 1856) tarihinde ölmüş, Ebubekir Paşa'nın yanına gömülmüştür. Hüsniye Hanım'dan olan oğlu Rıfat Bey'in ise burada mezar taşı bulunamamıştır. Salih Mehmed Paşa'nın İzzet Bey isminde bir oğlu olup H. 1294 (M. 1877) tarihinde vefat ettiği aile kabristanındaki mezar taşlarından anlaşılmıştır. Salih Mehmed Paşa'nın ikinci eşi Zehra Farbal Hanım, Ayas Paşa'nın torunlarından olup Mehmed Tevfik isminde bir oğlu olduğu ve Eyüp'te Ayas Paşa aile mezarlığına H. 1253 (M. 1837) tarihinde gömüldüğü anlaşılmaktadır. Salih Mehmed Paşa'nın Ayşe Nahife isminde bir de kızı vardır Ebubekir Paşa aile mezarlığındaki taşına göre H. 21 Safer 1266'da (M. 6 Ocak 1850) ölmüştür.⁸² Diğer bir ölen kızı Hibetullah H. 1234 (M. 1818) ve oğlu Mehmed Emin H. 1227 (M. 1812) tarihinde vefat etmiştir.⁸³ Yukarıda da izah edildiği üzere Ebubekir Paşa'nın Mir-âlem Hacı Mehmed Bey evladından altı, İskender Bey'den bir, Ömer İzzet oğlundan üç torunu olmak üzere on torunu dünyaya gelmiştir. Ebubekir Paşa'nın kızı Rukiye Hanım'ın ise sadece ölüm tarihi bilgisi mevcut olup, H. 1201 (M. 1786) tarihinde vefat etmiştir. Ebubekir Paşa'nın Konyalı'nın hazırladığı soyağacında görülmeyen Fatma isminde bir kızı daha vardır. Evkaf defterlerini incelerken karşımıza çıkan kayıta geçen "Fatma bint-i el-hac Ebubekir" ifadesi bu bilgiyi doğrulamaktadır.⁸⁴

Ebubekir Paşa'nın aile bireylerini gösteren tablo aşağıya eklenmiştir.

⁷⁹ Konyalı (1946), a.g.k., s.399.

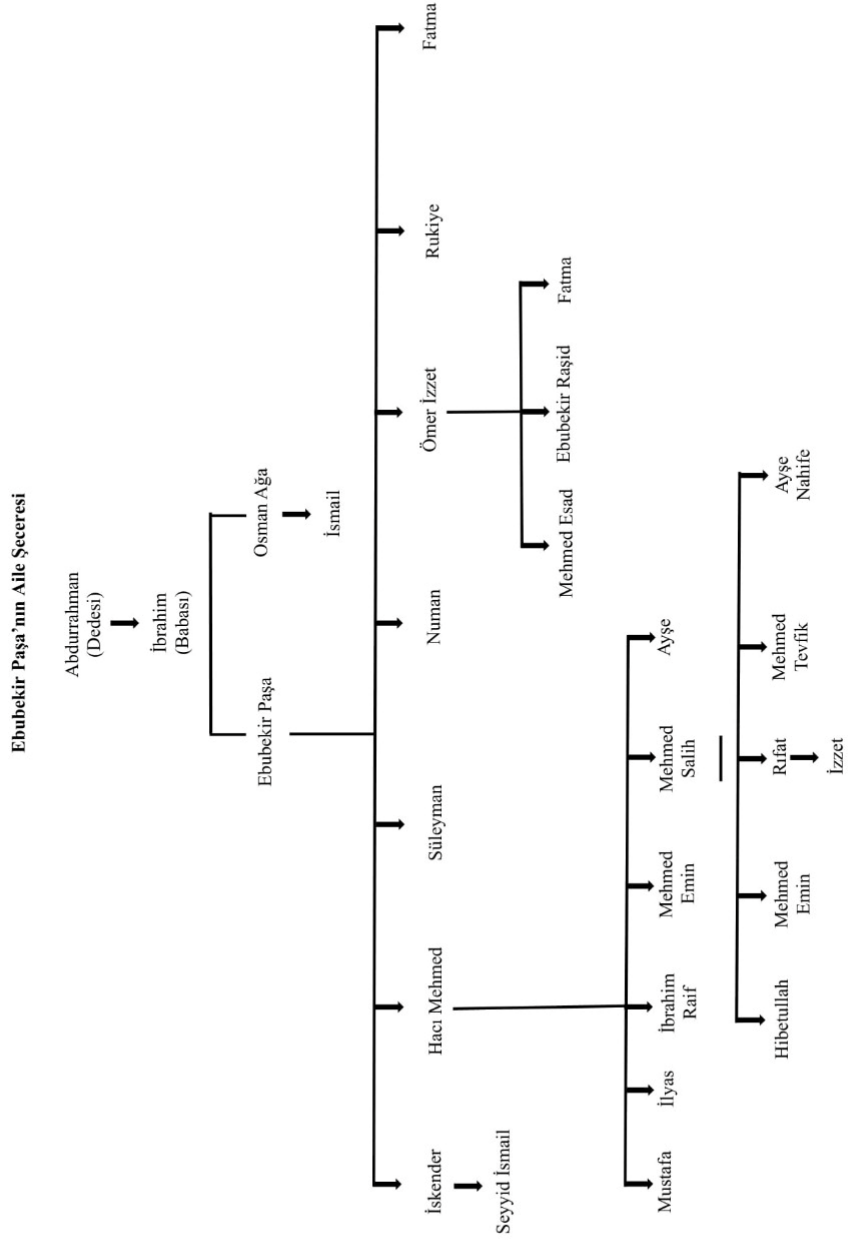
⁸⁰ Konyalı (1946), a.g.k., s.451.

⁸¹ Süreyya (1996), a.g.k., C.V, s.1470.

⁸² Konyalı (1946), a.g.k., s.452.

⁸³ Konyalı (1946), a.g.k., s.401.

⁸⁴ BOA. EV. d. 16948. 59

Şekil 1. *Ebubekir Paşa'nın Soyağacını Gösteren Şema*

1. 2. Resmi Görevleri

1. 2. 1. Ağalıktan Vezirliğe Yükselişi (1718 öncesi-1724)

Kariyerine Sultan III. Ahmed'in (M. 1703-1730) padişahlık döneminde İstanbul'a geldikten sonra saray-ı hûmayuna girip gerekli eğitimleri alarak silahtarlık göreviyle başlayan Ebubekir Paşa⁸⁵ liyakati sayesinde gümrükçü ve kapıcıbaşı rütbelerine yükselmiştir.⁸⁶ Bu görevlerinden sonra H. Cemaziyelevvel 1130'da (M. Nisan/Mayıs 1718) çavuşbaşıliğa getirilmiştir.⁸⁷ Aynı tarihte Sadrazam Mehmed Paşa'nın azli ve sonrasında Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa gelme sürecinde de çavuşbaşı olarak görevine devam etmiştir.⁸⁸ H. 1128 (M. 1715) tarihinde gerçekleşen Mora Seferi⁸⁹ esnasında eski sadrazam Mehmed Paşa azl olunduktan sonra paşanın otağındaki sefer eşyaları ve malzemelerinin yağma edilmemesi için sadrazamın azlinden haberi olan Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa, Defterdâr el-hac Mustafa Efendi, Reisülküttâb Arifi Ahmed Efendi ve Çavuşbaşı Ebubekir Ağa görevlendirilmiştir. Sadrazam dairesine gidilerek sadrazama azl için gönderilen hatt-ı humayûn okunup reis

⁸⁵ M. Hafid (1952). *Sefinetü'l-Vüzerâ*. (Neş. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi, s.48.; Padişahın özel hizmetlerine bakan has oda mensuplarından olan Silahdâr ağa veya Silahdâr-ı Şehriyar has odabaşından sonra gelen ikinci büyük idarecisidir. Padişaha ait büyüen silahların muhafazasıyla yükümlü tutularak merasimlerde hükümdarın seyf-i selimi adı verilen kılıcını sol omzuna, alaylarda ise sağ omzuna alarak hünkârın sağ gerisinde yürür. Ayrıca içinde padişahın özel silah ve teçhizatlarıyla kıymetli eşyalarının muhafaza edildiği, sarayda arzane dairesi içinde bulunan ve silâhdar hazinesi adı verilen hazinenin tek sorumlusudur. Bkz. Ş. Turan (2009). "Silâhdar". İstanbul: *DVİA*. C.XXXVII, s.191-193.

⁸⁶ Süreyya (1996), **a.g.k.**, s.433.; Konyalı (1946) **a.g.k.**, s.396.; Gümrük resmi toplanmasına görevli devlet memurlarına damgacı, gümrükçü, gümrük emini denilmiştir. Gümrük vergileri (damga, bâc) şehir kapılarında, yollarda, köprülerde ve limanlarda alınırdı. Değişen ekonomik şartlara göre yeni düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemelerde malın kara ve denizden gelmesi, gelirken geçtiği bölgeler, cinsi, taşındığı yük hayvanının türü gibi unsurlar etkili olmuştur. Bkz. "Gümrük". İstanbul: *DVİA*. C.XIV. s.260.; Veziriazam tarafından XVIII. yy'da gümrük emniyetine atananlar sadrazama 30 bin kuruş caize verilerdi. Bkz. İ. Ortaylı (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat, s.221.; Kapıcıbaşı, gelen elçiyi divana götürür ve sonra da arz odasında padişahın huzuruna çıkarılırdı. Eyalet valisi olan beylerbeyine ve vezirlere önemli ve gizli bir tebliğ yapılacağı zaman kapıcıbaşı vasıtasıyla yapıldı. Bazı vali, vezir gibi devlet adamlarının katillerine memur edilir, elindeki fermanla emredilen şahsı öldürtürdü. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı (1984). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.404-407.

⁸⁷ Süreyya (1996), **a.g.k.**, s.433.; Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.396-397.; Çavuşbaşı divanda halkın maruzatını bildirmeye veya dilekçelerini takdim eder ve dava için girip çıkanlara mübaşirlik yapardı. Divanın düzenliliğini korurdu. Yabancı elçilerin paşa kapısına ve saraya gelişlerinde protokol şefi vazifesi görürdü. 18.yy'dan sonra önemleri artarak sayılı devlet ricalinden olmuşlardır. Doğrudan doğruya sadaret kaymakamı hatta sadrazam olanları vardır. Bkz. M. Z. Pakalın (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri I*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.336-338.

⁸⁸ Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi (2013). *Târih-i Râşid ve Zeyli*. (Haz. A. Özcan, vd.), İstanbul: Klasik Yayınları, C.II. s.1091-1093.

⁸⁹ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C. II, s.1088.

efendi ile çavuşbaşı mührü ve eşyaları teslim almıştır. Daha sonra Ebubekir Ağa Bab-ı Hümayûn'a varıp sadrazam ve damad-ı ekrem İbrahim Paşa'nın, alışıldığı üzere düzenlenmiş alay töreninde vezir-i azamlığını tebrik etmiştir.⁹⁰ Ayrıca bahsedilen H. 1130 (M. 1717/1718) senesinde Abdullah Efendi'nin Şeyhülislamlik makamına getirilme sürecinde de çavuşbaşı olarak görev yaptığı görülmektedir.⁹¹ Ebubekir Ağa kapıcıbaşıyken birkaç sene göz hastalığına yakalanıp görevine ara verdikten sonra çavuşbaşı olmuştur.⁹² H. Evâsıt-ı Şaban 1134 (M. Mayıs/Haziran 1722) senesinde Ebubekir Ağa'nın, çavuşbaşı görevindeyken göz hastalığının verdiği sıkıntıdan dolayı sadrazamın isteğiyle Darphane Emmini Ahmed Ağa ile görev değişikliği yaptığı anlaşılmaktadır. Özetle bu tarihte Ebubekir Ağa Darphane Emmini, Ahmed Ağa ise çavuşbaşı görevine getirilmiştir.⁹³ Bir sene sonra Ebubekir Ağa, göz iltihabı için uygulanan ilaç tedavisiyle sağlığına kavuşmuş ve Ahmed Ağa'dan daha yetenekli ve göreve layık olduğundan eski görevi olan çavuşbaşılık makamına, Ahmed Ağa da Darphane-i Amire nezaretindeki eski görevine H. 26 Recep 1135 (M. 2 Mayıs 1723) tarihinde geri dönmüştür.⁹⁴ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın çavuşbaşısı olması nedeniyle devlet işlerinde onun desteğini görmüştür.⁹⁵ Nitekim Veziriazam İbrahim Paşa padişah III. Ahmed'e, çavuşbaşı Ebubekir Ağa'nın vezirlik rütbesine çıkarılmasını önermiş, padişah ise onun liyakati hakkında gerekli bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. İbrahim Paşa her ne kadar üstün vasıflarını ve likayatini anlattıysa da faydası olmamış, bunun üzerine padişah tebdil halde Paşa Kapısı'na gelip bir bahaneyle Ebubekir Ağa'yı huzuruna getirtmiş ve sözlerini dürüst bularak, dindar ve sadık bir kişi olduğunu teyit etmiştir. Bunun üzerine vezirlik makamına layık olduğunu kendi

⁹⁰ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C. II, s.1093.

⁹¹ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C. II, s.1088.

⁹² Süreyya (1996), **a.g.k.**, s.433.; Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.396-397.

⁹³ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C. II, s.1289.; Evâsıt, 11.-20.gün arası. TTK Çevirme kılavuzunda Miladi karşılığı 27 Mayıs 1722(çarşamba günü)- 5 Haziran 1722 (cuma günü) arasına denk gelmektedir.; Göreve atanan darphane emininin en önemli sorumluluğu, para darp işlerinin aksamadan yürütülebilmesiydi. Altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerin temin edilmesi, personelin denetlenmesi, darphane tezgâhlarının tamir ve bakımının sağlanması v.b hususlarda geniş yetkileri vardır. Bkz. Ö. F. Bölükbaşı (2013), 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darphâne-i Amire, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.35.

⁹⁴ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C.III, s.1316.; Türk Tarih Kurumu Tarih çevirme kılavuzuna göre Hicri 26 Recep 1135, Miladi 2 Mayıs 1723 tarihine tekabül eder. Bu hesaplama göre bu tarih pazar gününe denk gelir. Oysaki vakanüvis açık şekilde şenbih yani cumartesi günü olarak kaydetmiştir. Dolayısıyla hicri takvimi çevirmede gün kaybı vardır. Bu nedenle vakanüvisi temel alarak olayın vukû tarihi 1 Mayıs 1723 (25 Recep 1135) cumartesi günü kabul edilebilir.

⁹⁵ M. İzzet (2021). *Harita-ı Kapudânân-ı Deryâ*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, s.69.

gözleriyle gördüğünden dolayı vezirlik rütbesi vermiştir.⁹⁶ Bu dönemde Cidde Limanı daha önce gümrük gelirleri açısından canlıken, Hint ve Yemen gemilerinin mallarına el uzatılması ve zulüm görmelerinden dolayı mevcut Mekke şeriflerinin yönetimi yetersiz kalmış, buraya gümrük işlerinden anlayan bir yönetici atama ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle Çavuşbaşı Ebubekir Ağa daha önce gümrük eminliği görevinde tecrübesi olduğu ve başarılı görüldüğünden dolayı uygun görülmüştür. H. 13 Rebiülahir 1137 (M. 30 Aralık 1724) senesinde aldığı vezirlik rütbesiyle Habeş eyaleti ve Cidde valilikleri ile Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Haremligi'ne tayin edilmiştir.⁹⁷

1. 2. 2. Çeşitli Eyaletlerdeki Görevleri (1724-1747)

Osmanlı Devleti Mısır ve Hicaz'ın kontrolünü ele geçirdikten sonra eski idareci olan şeriflerin otoritelerini sürdürmesine müsaade etmiştir. Ancak merkezden atadığı beylerbeyi ve valilerle bu geleneksel idareyi uzaktan kontrol altına almaya çalışmıştır.⁹⁸ Bu yöneticilerden biri olan Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Haremligi ile Habeş eyaleti ve Cidde sancağı mutasarıfı olan vezir Ebubekir Paşa'ya, H. 20 Cemaziyelevvel 1137 (M. 4 Şubat 1725) tarihinde Mekke emiri Şerif Abdullah bin Said ile ittifak halinde Habeş Eyaleti'nde asayiş ve düzeni sağlaması için hatt-ı hümayûn gönderilmiştir.⁹⁹ Bu hatt-ı hümayûn üzerine Ebubekir Paşa tarafından H. 20 Recep 1138 (M. 24 Mart 1726)'da arz edilen telhisde Mısır'dan Hicaz'a erzak nakleden tüccarlar ve gemilerin eşkiyadan korunması için önlem aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Süveyş Kaptanlığı'na Maraşlı Ali Kapdan'ın atanmasını ve Cidde'ye gelen üç kıta fırkateynin idaresinin Mısır valisi emrine verilmesini istemiştir.¹⁰⁰ Bu şekilde idaresi zor olan uzak bölgelerde zarar ziyana yol açan haramilere karşı, nitelikli kişilere uygun görevlerin verilmesi istenerek koruyucu tedbirler alındığı görülmektedir. Fakat Haremeyn'de bulunan Urban eşkiyası toplanarak Medine ahalisine Yenbû'den naklolunacak zahireyi gasp etmişlerdir.

⁹⁶ Şemda'nî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Tarih-i Mür'it-Tevârih*, (1978) II.A., (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, s.24., Şeyhi Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekayü'l-Fudalâ* II-III, (Haz: Abdülkadir Özcan), İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 716.

⁹⁷ Özcan, vd. 2013, a.g.k., C. III, s.1417; Şeyh'ül Harem: Mekke'de Halife tarafından memur bulunan zat hakkında kullanır bir tabirdir. Bkz. M. Z. Pakalın (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri III*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.347.

⁹⁸ S. Güner (2019), "16. ve 18. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Arabistan'ında Merkez-kaç İlişkileri: Eşkiyay-ı Urbân ve Devlet". *Amme İdaresi Dergisi*, C.52, sayı 3, s.82.

⁹⁹ BOA. AE. SAMD. III, 118/11639.

¹⁰⁰ BOA. İE. BH. 14/1247.

Zahirenin bir daha nakil olunmaması konusunda kendi aralarında anlaşarak Müslüman hacıların yolunu kesip zarar vermeye devam etmişlerdir. Bu durumdan dolayı Medine müftüsü Esad-zâde Mehmed Efendi ve Şam emirü'l-haccı Vezir İsmail Paşa tarafından İstanbul'a bir ilâm gönderilmiştir. Bu ilâmda Urban eşkiyasının cemiyetlerinin ortadan kaldırılması ve ahalinin erzaklarının da sağ salim kendilerine ulaştırılması hususunda Mekke şerifi Şerif Abdullah ile Cidde valisi Vezir Ebubekir Paşa'nın da maiyetiyle beraber hareket etmeleri istenilmiştir. Bunun üzerine Ebubekir Paşa ve Şerif Abdullah, hacıların Medine'den Mekke'ye geliş gidişlerini güvenli bir şekilde sağlamak ve erzak ihtiyaçlarını karşılamak üzere H. 10 Ramazan 1138 (M. 12 Mayıs 1726) senesinde memur tayin edilmişlerdir.¹⁰¹ Bütün bu tedbirlere rağmen hala faaliyetlerine devam eden Urban eşkiyası Medine'ye gönderilen gelirleri yağmaladıkları, ziyaretçi ve yolcuları zarara uğrattıkları gibi yolları tamamen kapatmışlardır. Bunun üzerine Ebubekir Paşa devlet desteğini de alarak bu eşkiyalarla kararlılıkla mücadele etmiştir.¹⁰² Yenbu hâkimi Abdulmuin'in, İçel sancağı mutasarrıfı Zeynelabidin'in kuvvetlerinin desteği ve Mekke emiri Şerif Abdullah'ın da görevlendirilmesi üzerine Cidde valisi Vezir Ebubekir Paşa'nın ilamıyla eşkiyanın üzerine gidilmiştir.¹⁰³

Osmanlı Devleti, yönetiminde olan bölgelerde düzen ve huzurun sağlanmasına önem verdiğinden dolayı meydana gelen aksaklıkları gidermekle mücadele etmiş ve çoğunlukla da kudretini gösterip başarılı olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere tek bir yerin hâkiminin gücü yeterli gelmeyince diğer bölgedeki yöneticilerin de desteği alınarak mesele çözülmeye çalışılmıştır. Fakat hac yollarını tehditlen alıkoymak için surrenin bir kısmının Urban eşkiyasına verilmesi, eşkiyanın ele geçirildiği yerde iskân edilmesi, nüfusu dengelemek adına buralara Türkmen aşiretlerin yerleştirilmesi ve hac güzergâhının değiştirilmesi gibi tedbirlere rağmen Arap nüfusunun yoğun olduğu vilayetlerde bulunan Urban'ın eşkiyalık faaliyetleri devam etmiştir.¹⁰⁴

Ebubekir Paşa yönetici olarak bulunduğu bölgelerin kontrolünü sağlamak için askeri tedbirleri aldığı gibi ihtiyaç hallerinde de bayındırlık işlerini yürütmüştür. H. 28

¹⁰¹ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C.III, s.1489.; BOA, A. DVNSMHH. d., 133/752.; Cidde sancağı, XVII. yy.'dan itibaren daha çok Habeş Eyaleti ile yönetildi. XVIII. yy'de Cidde eyaleti valisi, Habeş Beylerbeyi, Mekke Şeyhülharemi unvanlarıyla anılan ve vezir rütbesinde bulunan Cidde valileri, "âktar-ı Hicaziye nâzırı" sıfatıyla hac zamanında hacıların her türlü ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydüler. Cidde gümrüğünün kontrolü de onlara aitti. Bkz. Z. Kurşun (1998), "Hicaz". İstanbul: DVA, C.XVII, s.437.

¹⁰² BOA. A. DVNSMHH. d. 133/980.

¹⁰³ BOA. A. DVNSMHH. d. 133/981.

¹⁰⁴ S. Güner (2019), **a.g.k.**, s.87.

Recep 1137'de (M. 12 Nisan 1725) Cidde valisi Ebubekir Paşa'ya gönderilen emr-i şerife göre Kâbe'nin duvarından bazı mermerlerin düşmesi ve yerinden oynamasından dolayı kusursuz bir şekilde duvarın onarılması için görevlendirildiği görülmektedir.¹⁰⁵ Yine aynı gün ve tarihte gönderilen emr-i şerifte Mekke'de merhum Sultan Süleyman'ın yaptırdığı medresenin bazı yerlerinin harap olduğundan dolayı tamire muhtaç olduğu ve yeniden inşa edilmesi gerektiği Cidde valisi vezir Ebubekir Paşa'ya bildirilmiştir. Bunun için kendisine Mısır'ın 36 senesi irsaliyesinden iki bin guruş gönderilerek onarılmaya ihtiyaç olan yerlerin tamiri için görevlendirilmiştir.¹⁰⁶

Paşanın valilik döneminin devam ettiği süreçte, Şam valisi Emirü'l-hac İsmail Paşa'ya hac dolayısıyla özel bölgelere her yıl gönderilen surrenin Cidde Sancağı Mutasarrıfı Ebubekir Paşa ve Mekke kadısının denetiminde kurallara uyularak Mekke halkına dağıtımının sağlanması bildirilmiştir.¹⁰⁷ Bilindiği üzere Hicaz bölgesine surre alayları ile Haremeyn ahalisine belli miktarda hediyeler ve para keseleri her yıl tam, aksatılmadan temin edilmiş, bu gelenek devletin resmi politikası haline getirilmiştir.¹⁰⁸ Belgelerden de anlaşıldığı gibi bu dönemde Hicaz bölgesinde bulunan kutsal yerlerde ticaret kervanlarının, erzak gemilerinin ve hac yolunun güvenliğini sağlayarak hacıların emniyetli bir şekilde geliş gidişini sağlamak, onların tüm erzak ihtiyaçlarını karşılamak ve surrenin devlet tarafından belirlenen esaslara göre denetiminin ve dağıtımının sağlanması İsmail Paşa, şerif Abdullah ve Ebubekir Paşa gibi bölgeyi yönetenlerin ortak vazifesi olmuştur. Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Harem'i Ebubekir Paşa'nın Habeş ve Cidde mutasarrıflığı 4 sene sürmüş, hayli zamandan beri Mısır Valisi olan eski sadrazam Mehmed Paşa, Ebubekir Paşa'nın yerine H. Zilhicce 1140 (M. 1728) senesinde Cidde valiliğine tayin olmuş, Cidde valisi Ebubekir Paşa da H. 20 Safer 1141 (M. 25 Eylül 1728) senesinde Mısır Vilayeti'ne vali olarak atanmıştır.¹⁰⁹ Kahire'ye, Ebubekir Paşa'nın Mısır'ın yeni valisi olacağını bildiren fermanı taşıyan bir elçi gelmiş ve Paşa'nın Süveyş'e ulaştığı haberi geldiğinde, heyet onu karşılamaya gitmiştir. Orada bütün sancaklar, diğer ağalar hürmetlerini sunarak ziyafet düzenlemişlerdir. Geleneksel

¹⁰⁵ BOA. AE. SAMD. III. 72/7250.

¹⁰⁶ BOA. MF. 00092. 004572. 001.; Hicaz bölgesindeki bütün masraflar Mısır Hazinesinden ve Cidde gümrük gelirlerinden karşılanıyordu. Bkz. Z. Kurşun (1998), **a.g.k.**, C. XVII, s.437.

¹⁰⁷ BOA. A. DVNSMHM. d. 133/543.

¹⁰⁸ Y. Sarıay (2010). *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, s.III.

¹⁰⁹ Özcan, vd. 2013, **a.g.k.**, C.III, s.1598.; Sabık Veziriazam Mehmed Paşa'nın atanma gün ve ay tarihi 23 Muharrem olarak belirtilmiştir. F. Başar (1997), *Osmanlı Eyalet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 144.

hediyeler sunulmuş, havai fişek ve roketler ateşlenilmiş, topraklarla da ateş edilerek kutlama töreni yapılmıştır. Ebubekir Paşa İmam Şâfiî'nin türbesini ziyaret etmiş ve ertesi gün muhteşem bir geçit töreniyle Kahire'ye girmiştir. Kahire Kalesi'ne çıkarken eşiklerde hayvanlar kesilmiştir. Kayıtbay divanında yerini almış ve burada kendisine mali hesaplar ve onlara ekli hizmetler hakkında bir rapor sunulmuştur. Bunları imzaladıktan sonra Mısır'ın yeni valisine üç gün boyunca kalenin kulelerinden havai fişekler patlatılarak görsel şölenle kutlama yapılmıştır.¹¹⁰

Göreve geldikten sonra Sultan III. Ahmed tarafından Mısır Valisi Ebubekir Paşa'ya verilen görev, bazı sahtekârların Mısır parasını kesip değerini düşürdüklerinden ötürü Mısır Kahire darphanesinde basılan paraların, İstanbul darphanesinde basılan paralar gibi yeni tuğralı ve düz kesilmesi işidir. Gereken malzemelerin de İstanbul Darphanesi tarafından gönderilmesi konusunda H. 10 Şaban 1141 (M. 11 Mart 1729) senesinde ferman gönderilmiştir.¹¹¹ 17. Yüzyıldan beri Habsburg İspanyası'nın Peru ve Meksika'daki sömürgelerinden gelen gümüş Osmanlı topraklarına akışı var olan enflasyonu daha da şiddetlendirmiştir. Fiyatlar çok yükselmiş ve buna yanıt olarak sikke kalpazanları hatta bazı Osmanlı eyaletlerindeki resmi darphaneler paranın içindeki değerli madeni eksiltilip ayarını bozarak tağşiş edilmiş para basmaya başlamışlardır. Bu ayar bozma işlemi Osmanlı gümüş sikkesinin gerçek değerini düşürmüştür.¹¹² Görüldüğü üzere bu durum Mısır vilayetinde de yaşanmıştır. Padişah, Mısır valisi olan Ebubekir Paşa'ya gereken tedbirleri alması gerektiğini bildirmiştir.

Eski Cidde valisi Sadrazam Mehmed Paşa'nın vefat etmesi üzerine Mısır Valisi olan Ebubekir Paşa'ya H. 10 Safer 1142 (M. 4 Eylül 1729) senesinde yazılan hatt-ı hümayûnla yeniden Cidde valiliği görevi verilmiştir.¹¹³ Cidde'ye tayin olunan Ebubekir Paşa'nın H. Evassıt-ı Safer 1142'de (M. Ağustos/Eylül 1729) gönderilen buyrulduya göre Cidde'nin düzeni için Mısır mutasarrıfı Vezir Abdullah Paşa ve Mekke şerifiyle birlikte hareket etmeleri bildirilmiştir.¹¹⁴ Cidde valiliğinden sonra Anadolu valiliği görevinde bulunan Ebubekir Paşa'nın H. 10 Recep 1143 (M. 19 Ocak 1731) tarihli

¹¹⁰ D. M. Kınana (1991). *Al-Damurdashi's Chronicle of Egypt (1688-1755)*, (Çev: D. Crecelius ve A. W. Bakr), Leiden, New York, Kobenhavn, Köln: E. J. Brill, s.277.

¹¹¹ BOA. TSMA. E. 0719/28.

¹¹² J. Hathaway (2016). *Osmanlı Hakimiyetinde Arap Toprakları (1516-1800)*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.80.

¹¹³ BOA. İE. TCT. 15/1727.001

¹¹⁴ BOA. AE. SAMD. III. 170/16634.001

hükme göre İran seferi nedeniyle sefer hazırlıklarını yaparak Ali Paşa'nın maiyetine girmesi istenmiştir.¹¹⁵ Anadolu valiliğine ilişkin karşımıza çıkan en erken tarihli olan H. 10 Recep 1143'teki (M. 19 Ocak 1731) bu belge Ebubekir Paşa'nın Anadolu valiliğinde bulunduğunu göstermektedir ve yine bu bölgede valilik yaptığına dair birden fazla arşiv belgesi mevcuttur.¹¹⁶ Sultan III. Ahmed'den sonra tahta geçen Sultan I. Mahmud'un (1730-1754) saltanat sürecinde, H. 22 Rebiülevvel 1144 (M. 24 Eylül 1731) senesinde yazılan telhiste Vezir Ebubekir Paşa yeniden Mekke-i Mükerreme Şeyhülharemlîği ve Habeş Eyaleti ile Cidde sancağının mutasarrıflığına atanmıştır.¹¹⁷ Bu atama ile daha önceden de yapmış olduğu bayındırlık görevlerinden biri olan Mekke ahalisinin ve hacıların faydalanması için su kuyularının ve ona bağlı akan suyollarının tamir işlerine H. Evail-i Receb 1144'te (M. Aralık/Ocak 1731/32) memur edilmiştir.¹¹⁸

H. 27 Zilkade 1144 (M. 22 Mayıs 1732) tarihinde Anadolu valiliğinin sona erdiği anlaşılan Ebubekir Paşa kaptan-ı deryalığa atanmıştır.¹¹⁹ Bu atama kaydında vezir Ebubekir Paşa'ya eski Anadolu valisi şeklinde hitap edilmesi ile onun H. 1143 senesinden itibaren H. Zilkade 1144'e kadar Anadolu'da görev yaptığı anlaşılmaktadır. H. Evahir-i Zilkâde 1145 (M. Nisan/Mayıs 1733) tarihine gelince hala kaptan-ı deryalık görevinde olduğu anlaşılan Ebubekir Paşa İskenderiye taraflarındaki ticaret gemilerinin emniyetini ve kıyı güvenliğini sağlamak için Ali Kaptan'ı görevlendirmiştir.¹²⁰ H. Evail-i Zilhicce 1145 (M. Mayıs/Haziran 1733) tarihli hükme göre eski Kaptan-ı Derya Ebubekir Paşa'nın aynı zamanda nişancılık hizmetinde de olduğu görülmektedir.¹²¹ H. Evahir-i Receb 1147 (M. Kasım/Aralık 1734) tarihinde ise Ebubekir Paşa yeniden Mısır eyaletine atanmıştır ve Mısır'a gelinceye kadar yerine Mir-i hac Mehmed Paşa kaymakam olarak görevlendirilmiştir.¹²² Görevi esnasında Ebubekir Paşa iki kıtâ miri fırkate inşa ettirerek Tersane-i Amire'de olan fırkate kapudanlarına verilmesi ve Mekke'de ki suyollarının tamir ve bakımı gibi işleri yapmıştır.¹²³ Mısır valiliğine

¹¹⁵ BOA. DVNSMHH. d. 136/1302

¹¹⁶ BOA. DVNSMHH. d. 136/1302; BOA. C..DH. 68/3367; BOA. A. DVNSMHH. d..136/1525; A. DVNSMHH. d..136/1559; BOA. A. DVNSMHH. d..136/1550; BOA. A. DVNSMHH. d..136/1736; BOA. A. DVNSMHH. d..136/ 1708; BOA. C. AS..127/5659; Sicill-i Osmani ve Alaiyye eserlerine göre Anadolu valiliğine (H. Rebiülahir 1144/M. Ekim 1731) ilişkin verilen tarihte hicri olarak ay ve sene farkı vardır.

¹¹⁷ BOA. AE. SMHD. I. 258/21038.001

¹¹⁸ BOA. C.BLD. 54/2652. 001.

¹¹⁹ BOA. AE. SMHD. I..86105815.001

¹²⁰ BOA. A. DVNSMHH. d..139/795

¹²¹ BOA. A. DVNSMHH. d..139/824.

¹²² BOA. C. DH. 272. 13591. 001.

¹²³ BOA. C. BH. 274/ 12623; BOA. A. DVNSMHH. d..144/157.

atandığı aynı sene içinde Rumeli valiliği görevinde de bulunmuştur. Bunu gösteren H. 11 Şaban 1147 (M. 6 Ocak 1735) tarihli belgeye göre Bosna, Selanik, Prizren, Avlonya ve İlbasan sancaklarından toplanan askerlerin Varna'dan Trabzon'a geçerek Erzurum civarına vardıklarında Rumeli Valisi Ebubekir Paşa'nın maiyetinde toplanarak şark canibi seraskeri Abdullah Paşa'nın komutasındaki orduya katılmaları buyurulmuştur.¹²⁴ Aynı zamanda bu dönemde birçok yerden asker toplanılarak hazırlıkların yapılmasının nedeni 1735-1736 Osmanlı-İran savaşlarından kaynaklanmaktadır. H. 16 Rebiülahir 1153 (M. 11 Temmuz 1740) tarihinde de Ebubekir Paşa'nın görev değişikliği yapılarak Kandiye kalesi muhafazası şartıyla Girit Eyaleti'ne atanmıştır.¹²⁵ Aynı sene içinde de Mora valisi olmuştur. Ege denizi sınırları içerisinde ada olarak bulunan ve iki ayrı eyalet olan Girit ve Mora'yı idare ederek valilik yapmıştır. Bu tarihte Mora valiliği görevinde olduğunu gösteren arşiv belgeleri bulunmaktadır.¹²⁶ Bu belgelerden biri olan H. Evasıt-ı Şevval 1153 (M. Aralık/Ocak 1740/41) tarihinde gönderilen buyrulduya göre, Mora Valisi Ebubekir Paşa'dan Rumeli ve Arnavutluk yönünden Mora Eyaleti'ne varan başiboş sekban ve levendlerin bazı yerlerdeki gayrimüslim köylerine yerleşmelerinden dolayı verdikleri zararların telafisi, bu grupların kontrolü ve bölgenin asayişinin sağlanması istenmiştir.¹²⁷ Yine 1153 senesi içinde Ebubekir Paşa davet ile Üsküdar'a gelmiş oradan da İstanbul'a götürülerek II. Mustafa Han'ın kızı olan Safiye Sultan ile nikâhlanmıştır.¹²⁸ Yukarıda bahsedilen görevlerde bulunurken aynı zamanda Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Haremliği ve Cidde Mutasarrıflığı görevini de 1154 senesine kadar aralıksız sürdürmüştür.¹²⁹ Mora valiliğinin görev süresinin bitimi ise 1155 senesinin sonuna kadardır.¹³⁰ Arşiv kayıtlarından tespit ettiğimiz H. Evasıt-ı Şaban 1156 (M. Eylül/Ekim 1743) tarihli belgeye göre Ebubekir Paşa'nın yeniden Cidde valiliğinde olduğu görülmektedir.¹³¹ Ebubekir Paşa'nın, vali olduğu eyaletlerden tımar ve zeametleri tahsil edip İstanbul'da bulunan Hazine-i Amire'ye teslim etmek, avarız ve

¹²⁴ BOA. C. AS. 487/20318.001.

¹²⁵ BOA. C.DH. 25/1222.001.

¹²⁶ BOA. AE. SMHD. I..59/3790; BOA. TS. MA. e. 752/64.; BOA. C. AS. 322/13330.; BOA. AE. SMHD. I. 77/5084.; BOA. C. ML.595/24512.; BOA. C. NF. 27/1348.

¹²⁷ BOA. AE. SMHD. I..59/3790

¹²⁸ Şemda'nî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Tarihi Mür'it Tevârih*, (1978) c. I., (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, s.98.; Süreyya (1996), **a.g.k.**, C.I., s.37., Süreyya (1996), **a.g.k.**, C.I., s.37.; Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.397.

¹²⁹ BOA. C. ZB. 9/418. Nolu belgede 1154 senesinde de hala Cidde valiliğinde olduğunu gösteren en son tarihli belgedir.

¹³⁰ BOA. AE. SMHD. I. 79/5313. No.lu belge Mora valiliğinde bulunduğunu gösteren en son tarihli belgedir. Bunu takip eden sonraki belge Cidde valiliği ile ilgilidir.

¹³¹ BOA. C. DH. 279/13903.

bedel-i nuzül vergilerinin toplanmasını sağlamak, bölgedeki asayişini sağlamak, ticaret gemilerinin korunmasını sağlamak, adanın kıyı güvenliğini tesis etmek gibi görevler üstlendiği görülmektedir. Kıyı güvenliğini sağlamak için kaptan atamaları yaparak savaş gemileri olan firkateynler inşa ettirmiştir. Bunun yanında yıkılan köprü, kâbe duvarının onarılması ve su yollarının tamiri gibi bayındırlık işlerini üstlendiği görülmektedir. Cidde görevinden sonra Ebubekir Paşa Kıbrıs valisi Abdullah Paşa'nın ardından Kıbrıs valiliğine atanacaktır.

1. 2. 3. Kıbrıs Valiliği ve Diğer Görevleri (1747-1751)

H. 1158 (M. 1745/1746) yılında Kıbrıs adasının yönetim şeklinde yeni bir değişikliğe gidilerek bağımsız bir eyalet yapılmıştır ve üç tuğlu paşalık statüsüne kavuşturulmuştur.¹³² Bu yönetimle Ada sadrazam hassı olmaktan çıkarılmıştır. Padişah I. Mahmut (M. 1730/1754) tarafından H. Evail-i Rebiülevvel 1160 (M. Mart/Nisan 1747) tarihinde gönderilen hatt-ı hümayûn ile Cidde sancağı valisi Ebubekir Paşa Kıbrıs eyaletine vali olarak atanmıştır.¹³³ Aynı tarihte Ebubekir Paşa buraya gelinceye kadar yerine kendisini temsil edecek olan mütesellim Mirza Paşazade Abdurrahman tayin edilmiştir. Atandığını iletmek üzere Kapı Kethüdası Mustafa vasıtasıyla emr-i şerif gönderilmiştir.¹³⁴ Görülüyor ki idari yetki verilen muhassılların görev yerine gelene kadar yönetimi vekilleri aracılığıyla sağlanmıştır. H. 6 Rebiülevvel 1160 (M. 18 Mart 1747) tarihli hatt-ı hümayunda selefi Ebubekir Paşa Hicaz'dan Şam-ı Şerif'e varıncaya kadar Kıbrıs'ta mutasarrıf bulunan Abdullah Paşa tarafından cizye, avarız ve mal-ı mukataanın bedelini tahsil etmesi ve mali hesapların görülüp düzenlenmesi istenmiştir. 50.000 guruş muaccele 1160 senesi itibarıyla Ebubekir Paşa'ya verilmiştir.¹³⁵ H. 12 Rebiülevvel 1160 (M. 24 Mart 1747) tarihinde gönderilen fermanda Aydın Sancağı'na atanan Kıbrıs muhassılı Abdullah Paşa'nın 1160 senesi başından Rebiülevvel ayının sonuna kadar Kıbrıs'ın vergileri ne miktar ise belirleyip peşin ve taksit teslimi için

¹³² K. Çiçek (2022). "Kıbrıs". Ankara: *DVİA*. C. XXV, s. 373.

¹³³ BOA. A. DVNSMHH. d. 153/7.; Görev senesi bazı kaynaklarda değişikdir fakat yukarıda belirttiğimiz 153 numaralı mühimme defterinin 7 numaralı hükmüne göre atama yılının 1747 senesi olduğu net bir şekilde görülmektedir.; Hükümlerde muhassıl olarak geçmektedir fakat vali tabirini belirtmekteyiz. Bazı kaynaklardan anlaşıldığına göre, mutasarrıflık, valilik ve muhassıllığın eşdeğer yani aynı görevi üstlenen eyalet yöneticileri olduğunu ve valilik kadar yaygın bir kullanımı olmadığı belirtilmiştir.

¹³⁴ KŞS, d. 17, Hüküm No:112, s.70; Kıbrıs Şerhiye Sicilleri, Türk Arşivciler Derneği ile Kıbrıs Vakıflar İdaresi arasında 2005 yılında yapılan İş birliği Protokolü kapsamında günümüz Türkçesine çevirilmiş, kataloglanıp araştırmaya açılmıştır. Proje kapsamında sicil defterlerinin restorasyonları yapılmış, mikrofilmleri ve dijital görüntüleri çekilerek araştırmaya açılmıştır.

¹³⁵ BOA. C. DH. 145. 7232. 001.; İzzi Süleyman Efendi (2019), *a.g.k.*, s.388.

Hazine-i Amire'ye gönderilen akçelerin senetlerini Kıbrıs eyaletine tayin olan Ebubekir Paşa'nın mütesellimi Mirza Paşazade Abdurrahman'a teslim etmesi buyurulmuştur.¹³⁶ Daha sonra Abdullah Paşa'nın İzmir ya da uygun bir liman üzerinden Aydın Sancağı'na hareket etmesi gerektiğine dair evasıt-ı Rebiülevvel 1160 (M. Mart/Nisan 1747) tarihinde bir ferman gönderilmiştir.¹³⁷

Yeni Kıbrıs Valisi Ebubekir Paşa Ada'ya geldikten sonra buranın korunup gözetilmesini buyurarak, H. 17 Cemazeyilevvel 1160 (M. 27 Mayıs 1747) tarihli belgede Ada'da harcanan giderler, masraflar için ayrılan bütçe, bazı konak ve mahkeme tamirâtı hesaplandığında toplam 19.200 gurus olup ve bu masraflar 9.600 haneden her bir haneye ikişer gurus düştüğü belirlenerek Kıbrıs halkından tahsil edilmesini istemiştir.¹³⁸ H. Gurre-i Muharrem 1161 (M. Ocak 1748) senesinden itibaren gayrimüslimlerden toplanan cizyelerin tahsil edilme işi de 1200 â'lâ, 9440 evsât ve 1410 ednâ olmak üzere yekûn 12,050 kişi olarak Kıbrıs Muhassılı Ebubekir Paşa'ya havale edilmiştir.¹³⁹ Osmanlı Devleti'nde reayanın üzerinde baskı olmaması için vergilerin miktarı ekonomik düzeylerine göre (âlâ/zengin, evsât/orta halli, ednâ/fakir) belirlenmiştir. Görüldüğü üzere valiliği süresince mali görevlerinden biri olan vergileri tahsil etmenin yanında, bölgenin asayişini sağlamak, gerektiğinde suçluları cezalandırmak, savaş halinde ordusunu sevk ve idare etmek gibi askeri görevleri de mevcuttur. Evasıt-ı Zilkade 1660'ta (M. Kasım/Aralık 1747) gönderilen emr-i şerifin suretinde Kıbrıs valisi Ebubekir Paşa'ya Roma İmparatoru Françesko'nun tahta çıkışı ile yenilenen anlaşmanın gereği olarak Kıbrıs sularında seyir halinde gezen ticaret gemilerine engel olunmaması buyurulmuştur.¹⁴⁰ Ticaret gemilerinin denetimini ve kıyı güvenliğini sağlamak da Paşa'nın sorumluluğunda olmuştur. Bunun yanı sıra halkın ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirdiği bayındırlık faaliyetleri en önemli işlevinden biridir.

Üç tuğlu paşalık döneminde göreve gelen Kıbrıs Valisi Ebubekir Paşa görev yaptığı her eyalette olduğu gibi Kıbrıs'ta da vakıflar kurarak halkın yararına hizmet etmiştir. Su sıkıntısı çeken Larnaka halkı için yaklaşık 9,5 km uzaklıkta bulunan Arpera

¹³⁶ KŞS, d.17, Hüküm No:113, s.70.

¹³⁷ BOA. A. DVNSMHH. d. 153/6.

¹³⁸ KŞS, d. 17, Hüküm No:118, s.74.

¹³⁹ KŞS, d. 17, Hüküm No:153, s.84.

¹⁴⁰ BOA. A. DVNSMHH. d. 153/604.

kaynağından sıra kuyular açtırarak su çıkarttırmış,¹⁴¹ suyun iletimini sağlayacak olan kemerlerle de Tuzla ve İskele'ye suyu ulaştırmıştır. Faaliyete geçirdiği bu su sisteminin planına kendisi yardım etmekle kalmamış masraflarını da cebinden karşılamıştır. H. 1160'ta Tuzla ve İskele kasabaları için yaptırdığı bu suyolları inşasının üçte ikisi Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta valiliği sırasında bitirilmiştir.¹⁴² Kurduğu vakıfların içinde en dikkat çekici görülen su vakfı için yaptığı hizmetlerden dolayı özgün bir yer edinmiştir. Türk idaresini ve yöneticilerini eleştiren yabancı kaynaklar dahi Paşa için övgü dolu sözlerle bahsetmişlerdir. Bu görüşlerden birini belirtecek olursak George Hill, Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi (1571-1948) eserinde 1746-1748 arasında Kıbrıs'ı idare eden Ebubekir Paşa'nın dönemi Osmanlı Kıbrıs'ının tek güzel devri olduğunu belirtmiştir. Tezimizin konusu olan Kıbrıs valisi Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta kurduğu vakıflar ilerideki bölümlerde detaylı olarak anlatılacaktır.

Kıbrıs adası H. 1130 (M. 1718) tarihinden itibaren muhassıllık olup sadrazamlara has tayin olunmuştu fakat sonrasında bu uygulamanın devam etmemesi nedeniyle Ada'nın harap olduğu bilinmekteydi.¹⁴³ H. Evail-i Rebiülahir 1161 (M. Mart/Nisan 1748) tarihinde gönderilen emr-i şerifte önceden Kıbrıs'ın sadrazamlara has tayin edilmesi sebebiyle daha bayındır olduğu ve halkının daha refah içinde yaşadığından dolayı eskiden olduğu gibi sadrazamlara has tayin edilmesi uygulamasının yeniden başlatılmasına karar verildiği belirtilmiştir. Ada'nın idaresi H. 1162 (M. 1748/49) senesi itibariyle sadrazam Abdullah Paşa'ya yeniden verilmiştir. Bu emr-i şerif tarihinden itibaren de sadrazam Abdullah Paşa'nın mütesellimi Süleyman'ın adaya gönderildiği, Ebubekir Paşa'nın cürm-i cinayet, bad-ı hevâ, cizye, avarız ve mukaata mallarından gelirleri içeren mali hesaplamaları yaparak mütesellime devretmesi bildirilmiştir. Kendisine de bir vekil atayarak, vakit geçirmeden bir gemiye binip İstanköy veya Sakız adalarından istediği birine giderek vardığını İstanbul'a bildirmesi buyurulmuştur.¹⁴⁴ H. 12 Rebiülâhir 1161'de (M. 11 Nisan 1748) Kıbrıs hala malikâne olarak Vezir Ebubekir Paşa üzerine kayıtlı iken 1162 Muharrem (Yılbaşı) itibariyle sadaret hassı yapılan Kıbrıs Muhassallığı'nın 1161 senesine ait hesaplamalarının tasfiye ve devir tesliminin tayin olan Kıbrıs Mütesellimi Süleyman'a yapılması

¹⁴¹ VGMA. d. 738. 85, vr.11.

¹⁴² KŞS, d. 16, s.225, Hüküm No:386.

¹⁴³ Şemda'nî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (1976), a.g.k., s.117.

¹⁴⁴ BOA. A. DVNSMHM. d. 153/899. ; İzzi Süleyman Efendi (2019), a.g.k., s.535.

buyurulmuştur.¹⁴⁵ H. 9 Recep 1161 (M. 5 Temmuz 1748) tarihinde vezir Ebubekir Paşa, İkinci Çukadar Halil Ağa ile gönderdiği kâimede 14 Cemaziyelâhir Kıbrıs'tan hareketle 24. günü Rodos'a ulaştığını bildirmiştir. Birkaç gün burada ikamet edip söylendiği üzere Sakız ve İstanköy taraflarına hareket ettiğini belirterek kendisine Mora Eyaleti'nin verilmesini talep etmiştir.¹⁴⁶ Ebubekir Paşa Kıbrıs'a atanma tarihinden adanın üzerinde kayıtlı kaldığı tarihe kadar görevde geçen süresi 1 sene 1 ay 12 gündür. H. Evası-ı Rebiülahir 1161'de (M. Ağustos/Eylül 1748) yazılan mühimme kaydına göre Ebubekir Paşa görevden alındığı halde Kıbrıs'ın işlerinden el çekmemiş olup tercüman Hristofaki'nin 12.000 guruşu zimmetine geçirdiğini tespit etmiş ve bu paranın devlete ait olmasından dolayı teslim edilmesi gerektiğini buyurmuştur.¹⁴⁷ Konunun bu tarihte çözüme kavuşturulmadığı H.1163 tarihli sicil kaydına yansımalarından da anlaşılmaktadır.¹⁴⁸

Ebubekir Paşa H. 4 Zilkade 1161'de (M. 26 Ekim 1748) Kıbrıs Muhassıllığı'ndan sonra Ağrıboz Muhafızlığı'na tayin edilmiştir.¹⁴⁹ Bu göreve ek olarak Karlı-ili Sancağı da verilmiştir.¹⁵⁰ H. 1 Rebiülevvel 1162 (M. 19 Şubat 1749) tarihinde hala Ağrıboz muhafızı olan Ebubekir Paşa'nın H.1160 senesinden beri teslim etmediği muhassıllık malı, Sakız muhafazasına memur olan yeniçerilerin zahireleri, toplu ulufeleri, kışlık çuka akçeleri için bedeli olan miktarlar kendisinden tahsil edilmiştir.¹⁵¹ H. 19 Cemaziyevvel 1162 (M. 7 Mayıs 1749) tarihinde Ağrıboz ve Karlı-ili sancağı görevleri sona ermiştir.¹⁵² Aynı sene içinde Bosna Valiliği'ne atanmıştır.¹⁵³ H. Evahir-i Zilhicce 1162'de (M. Kasım/Aralık 1749) buradaki görevi sırasında gönderilen fermanda Köstence kazasında yeniden inşa olunan Priyedor Palankası muhafazası için çeşitli yerlerdeki kale ve palankalardan bu kaleye yerli topçu, cebeci nakletmesi istenmiştir.¹⁵⁴ H. 1 Cemazeyilevvel 1163 (M. 8 Nisan 1750) senesinde de hala Bosna

¹⁴⁵ KŞS, d. 17, Hüküm No:164, s.96.

¹⁴⁶ BOA. TS. MA. e. 0315. 52.

¹⁴⁷ BOA. A. DVNSMHM. d. 153/907.; BOA. A. DVNSMHM. d. 153/1278.; BOA. A. DVNSMHM. d. 153/1281

¹⁴⁸ KŞS, d.16, Hüküm No: 279, s.175.

¹⁴⁹ BOA. TS. MA. E. 0703. 54.

¹⁵⁰ İzzi Süleyman Efendi (2019), *İzzi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1157-1165/1744-1752)*, (Haz. Ziya Yılmaz), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, s.609.

¹⁵¹ KŞS, d. 16, Hüküm No: 249, s.158.; KŞS, d. 16, Hüküm No: 250, s.158.; KŞS, d.16, Hüküm No:251, s.158.; KŞS, d. 16, Hüküm No: 252, s.158.; Kıbrıs Şeriye Sicili transkriptinde Ağrıboz muhassılı olarak belirtilmiştir fakat belgelerden anlaşıldığına göre doğru görev tanımı muhafızdır.

¹⁵² İzzi Süleyman Efendi (2019), *a.g.k.*, s.682.

¹⁵³ Süreyya (1996), *a.g.k.*, s.433.; Konyalı (1946), *a.g.k.*, s.397.

¹⁵⁴ BOA. MAD. d. 4820.2

valisidir.¹⁵⁵ Bosna valiliği sırasında da ikinci kez kaptan-ı derya olmuştur.¹⁵⁶ H. 21 Şevval 1163 (M. 23 Eylül 1750) tarihinde Ebubekir Paşa'ya arpalık olarak Tırhala Sancağı verilmiştir.¹⁵⁷ H. 18 Safer 1164 (M. 16 Ocak 1751) senesinde hala kaptan-ı derya olan Vezir Ebubekir Paşa yeniden Cidde Sancağı'na vali olarak tayin edilmiştir.¹⁵⁸ Tırhala Sancağı mutasarrıflığı görevi de H. 16 Rebiülevvel 1164 (M. 12 Şubat 1751) tarihinde bitmiştir.¹⁵⁹ Aynı senenin Rebiülâhir ayında Cidde valisi iken epeyce yaşlandığından dolayı vezaret rütbesi kaldırılarak emekli edilmiş ve İstanbul'da ikametine izin verilmiştir.¹⁶⁰ II. Mustafa'nın kızı olan eşi Safiye Sultan'ın sarayında oturmuştur.¹⁶¹ Emekli olan Ebubekir Paşa'ya H. 18 Rebiülâhir 1164'te (M. 16 Mart 1751) Narda Mukataası malından yıllık 6.000 kuruş has tayin olunmuştur.¹⁶²

Vezirlikten emekli olmakla birlikte bir zamandan beri İstanbul'da ikamet eden Ebubekir Paşa'nın daha sonra taşrada ikameti uygun görülmüş olup H. 28 Şaban 1165 (M. 11 Temmuz 1752) tarihinde konuyla ilgili bir hatt-ı hûmayun gönderilmiştir. Akabinde gemi yoluyla Gelibolu'ya yollanmış, sonrasında İstanköy Adası'na gönderilerek ikamet ettirilmiştir.¹⁶³ H. Evasıt-ı Cemaziyelahir 1168 (M. 3 Nisan 1755) tarihli hüküme göre arpalık verilen Alaiyye sancağında da ikamet ettiği anlaşılan Ebubekir Paşa'nın İstanbul'a geri dönmesine ve orada ikamet etmesine müsaade edilmiştir.¹⁶⁴ Hammer, bu geri çağırılma sebebini karısı Safiye Sultan'ın hatırından çok, sonsuz denilebilecek zenginliği sayesinde ve yaşına hürmeten olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁵

¹⁵⁵ İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.768.

¹⁵⁶ Süreyya (1996), **a.g.k.**, s.433.; Konyalı (1946), **a.g.k.**, s.397.

¹⁵⁷ İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.787-788.

¹⁵⁸ BOA. AE. SMHD. I..259/21084.001.

¹⁵⁹ İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.791.

¹⁶⁰ BOA. AE. SMHD. I..260/21125.001.; İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.837-838.

¹⁶¹ İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.838.

¹⁶² BOA. AE. SMHD. I..80/5318.001.

¹⁶³ İzzi Süleyman Efendi (2019), **a.g.k.**, s.948.

¹⁶⁴ BOA. A. DVNSMHM. d. 157/626.

¹⁶⁵ J. V. Hammer (1983), *Büyük Osmanlı Tarihi*. (Çev: Mehmed Ata), İstanbul: Üçdal Neşriyat, C. VX, s.179.

Tablo 1. Ebubekir Paşa'nın H.1130-1164 Arası Görev ve Tarihleri

Sultan III. Ahmed (1703-1730) döneminde;	
Silahtarlık, gümrük emini, kapıcıbaşı	H.1130 (M. 1718) senesi öncesi
Çavuşbaşılik	H. Cemazeyilevvel 1130 (M. Nisan/Mayıs 1718)
Darphane emini	H. Evasıt-ı Şaban 1134 (M. Mayıs/Haziran 1722)
Tekrar çavuşbaşılik	H. 26 Receb 1135 (M. 2 Mayıs 1723)
Habeş Eyaleti ve Cidde valilikleri ile Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Haremliğı	H. 13 Rebiülahir 1137 M. 30 Aralık 1724)
Mısır valiliğı	H. 20 Safer 1141 (M. 25 Eylül 1728)
2. Cidde valiliğı	H. 10 Safer 1142 (M. 4 Eylül 1729)
Anadolu valiliğı	H. 10 Receb 1143 (M. 19 Ocak 1731)- H. 27 Zilkade 1144 (M. 22 Mayıs 1732)
Sultan I. Mahmud (1730- 1754) döneminde;	
3. Habeş Eyaleti ve Cidde valilikleri ile Mekke-i Mükerreme Şeyhü'l-Haremliğı	H. 22 Rebiülevvel 1144 (M. 24 Eylül 1731)- H. 1154 (M. 1741/1742)
Kaptan-ı Derya	H. 27 Zilkade 1144 (M. 22 Mayıs 1732)
Nişancılık	H. Evail-i Zilhicce 1145 (M. Mayıs/Haziran 1733)
2. Mısır valiliğı	H. Evahir-i Receb 1147 (M. Kasım/Aralık 1734)
Rumeli valiliğı	H. 11 Şaban 1147 (M. 6 Ocak 1735)
Girit Eyaleti (Kandiye kalesi muhafızlığı)	H. 16 Rebiülahir 1153 (M. 11 Temmuz 1740)

Girit ve Mora valilikleri	H. 1153 (M. 1740)- H. 1155 (M. 1742/1743)
4. Cidde valiliği	H. Evasıt-ı Şaban 1156 (M. Eylül/Ekim 1743)
Kıbrıs valiliği	H. Evail-i Rebiülevvel 1160 (M. Mart/Nisan 1747)
Eğriboz muhafızlığı ve Karlı-ili Sancağı	H. 4 Zilkade 1161 (M. 26 Ekim 1748)- H. 19 Cemazeyilevvel 1162 (M. 7 Mayıs 1749)
Bosna valiliği	H. Evahir-i Zilhicce 1162 (M. Kasım/Aralık 1749)
2. Kaptan-ı deryalığı	H. 1163 (M. 1749/1750)- H. 1164 (M. 1750/1751)
Tırhala sancağı mutasarrıflığı	H. 21 Şevval 1163 (M. 23 Eylül 1750)- H. 1164 (M. 1750/1751)
5. Cidde valiliği	H. 18 Safer 1164 (M. 16 Ocak 1751)
Emeklilik ile görevlerin sona ermesi	H. 15 Rebiülahir 1164 (M. 13 Mart 1751)

Tablo 1. (Devam) Ebubekir Paşa'nın H.1130-1164 Arası Görev ve Tarihleri

1. 3. Kıbrıs Haricindeki Vakıfları

Ebubekir Paşa'nın yönetici kadrosunda uzun seneler etkin görevler alması, siyasi açıdan ne kadar güçlü olduğunun anlaşılmasına vesile olmaktadır. Bu gücün yanında çeşitli eyaletlerde kurduğu vakıflar da maddi zenginliğini göstermektedir. İncelediğimiz evkaf defterleri içerisinde karşımıza çıkan bir belgede paşanın vakıf kurduğu yerler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu kayda göre İstanbul, İzmir, Mora, Cidde, Antalya, Mısır ve Kıbrıs'ta vakıf kurduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Vakfiyesinde, kurduğu vakıf kurumlarını öğrenmemizin yanı sıra sonradan başka vakıf kuruluşlarının da eklendiğini vakfiye zeyllerinde görmekteyiz.

Ebubekir Paşa'nın vakıfları, Sevilay Tosun tarafından "Alaiyeli Ebubekir Paşa Vakıfları" ismiyle 2003 yılında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu çalışmada Paşa'nın Kıbrıs vakıflarına da değinilmiştir. Ancak ağırlıklı olarak vakfiye bilgilerinden yararlanılmış olup, çalışmada Kıbrıs vakıflarının sadece tanıtımının yapıldığı görülmektedir.

1. 3. 1. İstanbul, İzmir ve Antalya Vakıfları

Kıbrıs Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan Ebubekir Paşa'nın H. Gurre-i Cemaziyelahir 1136 (M. 26 Şubat 1724) tarihli vakfiye suretine bakıldığında İstanbul, İzmir ve Antalya'da vakıflar kurduğu anlaşılmaktadır ki bunların detayları aşağıda verilmiştir.

Ebubekir Paşa, İstanbul'da Aksaray yakınında Koğacıdede Mahallesi'nde Çorbacı Kayınanası nam hatun menzili ile İstanbul Fenerkapusu dahilinde Abdi Subaşı Mahallesi'nde bulunan müştemilatını da kapsayan mülk menzilini Fatma Hanım'dan satın alarak vakfetmiştir. Koğacıdede Mahallesi'nde bulunan menzilin üst katında yedi bab oda, camlı bir köşk, divanhane, sofa ve iki tuvalet, orta katta altı bab oda, iki tuvalet ve alt katında bir ahır ve mutfak, meyve ağaçları bulunan bahçe ve ağaçsız bahçe şeklinde olduğu belirtilmiştir. Yine İstanbul Aksaray yakınında Koğacıdede Mahallesi'nde meyvesi olan ve olmayan ağaçlarla, üç taraftan taş duvarla çevrili enine

¹⁶⁶ VGMA. d. 02624.00025.

ve boyuna bin iki yüz zirâ¹⁶⁷ bostanı ve bedeli altı bin kuruşa büyük bir menzil ve üç bab haneyi vakfına gelir sağlaması amacıyla bağışlamıştır. Aynı mahallede bulunan bir bab oda, birer tuvalet ve yedi bab oda ile tahtacı dükkânı, terzi dükkânı, berber dükkânı ve manav dükkânını yedi yüz kuruşa satın alarak vakfına bağışlamıştır. Yine aynı mahallede bulunan iki bab oda, enine ve boyuna bin dört yüz on bir zirâ arsa üzerinde meyve ağaçları bulunan ve bulunmayan bahçeyi ve üç bin kuruşa Kumkapı dâhilinde enine ve boyuna dört yüz elli bir zirâ arsa üzerinde on adet oda ve altında bir bakkal dükkânı ve sokak kapısında olan ek odaları satın alarak vakfına dâhil etmiştir. Yine Kumkapı'da Nişancı Paşa Mahallesi'nde bulunan Mehmet Ağa'dan satın aldığı arsayı mülküne dâhil ederek yüksek ve alçak müstemilatlı altı bab mülk menzili inşa ettirmiştir. Buna ek olarak İstanbul'da Kumkapı yakınında Nişancı Paşa Mahallesi'nde bulunan kendisine ait olan bahçeye sonradan bir mülk menzili daha yaptırmıştır. Menziller, bostan ve dükkânların haricinde Koğacıdede Mahallesi'nde bulunan Paşa'nın mektep vakfının altında bulunan bir bab mahzeni yüz kuruşa satın alarak, vakfi için on beş bin kuruşu da akar olarak sarfetmek üzere mütevellîye teslim etmiştir.

İstanbul'da Davut Paşa Camisi'ne bitişik bin dört yüz seksen altı buçuk zira mülk arsayı ve yine Davut Paşa Mahallesi'nde üstte iki bab oda, bir sofa ve altta bir oda ve avlu dâhil iki adet dükkânı kapsayan mülk menzili vakfetmiştir. Bu mevki haricinde Mesih Paşa-yı Atik Mahallesi'nde bulunan boyuna ve enine bin yüz otuz iki zirâ muhtelif menzil arsayı da vakfetmiştir.

Aksaray'da Dörtyol ağzında bulunan merhum Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Acıçeşme için su akıttırdığı kanallara bir masura ve çuvaldız suyu ile bir çeşmeyi birlikte vakfetmiştir. Üç bin zirâ mülk bostanı da bağışlamıştır. İstanbul Baklacı Mahallesi'nde ise uşaki odaları denilen yedi bab odayı vakfetmiştir.¹⁶⁸ Meskenler arasında sayılan bu odalar, XVII. yüzyılda şehirlere yığılan işsiz ve bekâr kitlenin gündüz çeşitli hizmetçilik ve seyyar satıcılık yaparak geçimlerini sağlamaya çalışarak, geceleri de kira karşılığında barındıkları yerlerdir.¹⁶⁹ Vakfedilen bu meskenlerin gelirleri vakfa gelir kaynağı olmuştur. Vakfiyeye göre İstanbul vakıflarının gelir kaynakları içerisinde en fazla pay sahibi olan mülk menzilleridir. Menzil olarak oturulan

¹⁶⁷ Uzunluk ölçülerinden birinin adıdır. Dirsek ucundan orta parmağın ucuna kadar olan kısımdır. Buna arşın da denir. Bkz. M. Z. Pakalın (1993), *a.g.k.* s.663. M. Erkal (1991), İstanbul: DVİA, C.III. s. 411-413.

¹⁶⁸ VGMA, KVİ (Kıbrıs Vakıflar İdaresi), H. 1136 tarihli vakfiyesi, Defter No: 734, s. 156.

¹⁶⁹ H. Yüksel (1990). "Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerine Bir Araştırma (1585-1683)". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, s.170.

bu meskenlerin özellikleri vakfiyede detaylıca tasvir edilmiş ve büyüklükleri açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Menzillerin bulunduğu sınırlar, etrafındaki mülklerin cinsi ve kimlerin tasarrufunda olduğu da ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Bir başka gelir kaynakları ise arsalar, bahçe ve bostanlardır. Ebubekir Paşa'nın satın aldığı arsalar ve bahçeler üzerine menzil yaptırdığı görülmektedir. İstanbul'da en önemli vakıf hayratlarından biri olan suyu halkın ihtiyacını karşılaması için kullanıma açmıştır. Çeşmeler yaptırarak suyun akıtıldığı kanallara su vakfetmiştir. Bir diğer hayratı ise Aksaray'da bulunan mektep ve sebil vakfidir.¹⁷⁰ Ebubekir Paşa'nın vakfiyesinin tarihine bakılacak olursa vakıflarını H. 1136 (M. 1724) senesinde çavuşbaşı iken kurduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'daki vakıf mülklerinin çoğunluğunun Aksaray'da olduğu görülmektedir. Paşa'nın hayratlarına bu semtte yoğunluk vermesi ikametgâh yerinin Aksaray olmasıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Ebubekir Paşa'nın İzmir'de Cami-i Atik Mahallesi'nde bulunan iki at değirmeni ve tezgâh, enine ve boyuna yüz zirâ arsa, bir bab oda, bir bab berber dükkânı, bir kalaycı dükkânı ve bir bab attar, İzmir'de Yemiş İskelesi yakınında ise bir bakkal dükkânıyla birlikte yedi dükkân, bir bab kahvehane ve dört bab mahzenini vakfettiği görülmektedir. İzmir'deki vakıf akarları içinde bağ bahçe, bostan gibi tarım alanları ve menziller bulunmamaktadır. İzmir, ticaretin canlı olduğu bir şehir olmasından dolayı dükkânları kapsayan işletmelerin yoğun olduğu görülmektedir.

Antalya'da Martılca denilen mevzide Çekinoba ve Kondu köylerinin arasında dört tarafı çamlık ile sınır üç göz değirmen ve iki adet çeltik değirmeni bulunmaktadır. Ayrıca Hasbalaban Mahallesi'nde bulunan dört bab oda, ahır, bir mutfak ve avluya ek olarak meyve ağaçları bulunan ve bulunmayan bahçe ve Antalya İskelesi'nde bulunan iki bab mahzen ve bir bab berber dükkânını da vakfına dâhil etmiştir. Antalya'da sur dışında bulunan Seyyid Ahmed Çelebi'den satın alınan on altı adet odayı ve altı adet mahzen, bir ahır ve ek olarak han tabir edilen menzili vakfetmiştir. Meydan, Güzerlik ve Gemlik mahallelerinde ise meyve ağaçları olan ve olmayan bahçe ve değirmeniyle müftü oğlu Hamza Çelebi Bahçesi denilen meyve ağaçları bulunan ve bulunmayan bahçeyi vakfına bağışlamıştır. Yine Antalya'da sur dışında çarşı ve sebilhanede bulunan bir bab kalaycı dükkânı ve beş adet dükkân, tahtapazarında bulunan bir bab demirci dükkânı ve Andiya köyünde bulunan bir bab değirmeni vakfetmiştir. Antalya'da sur

¹⁷⁰ BOA. C. EV. 502. 25368. 01.

içinde de Ahi Kızı Mahallesi'nde bulunan küçük ve büyük altı bab oda, büyük divanhane, iki tuvalet ve altında bir bab ahır, iki tahta ambar ve bir miktar avlu ve akansu, samanhan ve meyve ağaçları bulunan ve bulunmayan bahçe ortasında köşk ve fıskiye ve içinde büyük üç bab oda ve bir mabeyn odası ve bir küçük ve bir büyük tahta ambar ve bir miktar avlu ve meyve ağaçları bulunan ve bulunmayan müstemil mülk menziline vakfedip mütevellisi olan İsmail Efendi'ye teslim etmiştir. Ve şöyle şart koşmuştur; İsmail Efendi'ye teslim ettiği vakfının benzer ücretler karşılığında kiralamasını, bostan ve değirmen kategorisinin senelik icare-i sahiha¹⁷¹ ile kiralınması, menzil ve dükkân kategorisini ise diğer vakıflarda olduğu gibi icareteyn ile peşin ve veresiye olarak çift kira usulüyle kiralınmasını istemiştir. Adı geçen büyük menzilin günlük altı akçe muacceleyle kiralınp muaccelesinden toplanan meblağın vakfa bağlı mülklere ulaştırılması şart koşulmuştur. İcareteyn ile senelik kira şartı koşulmuş menzil ve dükkânlardan elde edilen kira gelirlerinin, yeniden yaptırdığı ve vakfettiği mektebin hocasına günlük kırk akçe ve halife olan kimseye on akçe ve bayramlarda hocaya hediye olarak bin akçe ve halifeye beş yüz akçe olacak şekilde mektep görevlilerine verileceği belirtilmiştir. Sıbyandan akçe talep edilmemesi gerektiğini de eklemiştir.

Sıbyan mektebinde yetim ve muhtaç olan yirmi kişiye Ramazan ayında birer kapama, kırmızı şapka, pabuç ve Antalya kuşağı hediye verilmiştir. Mektep için her sene kış ayında bin vukıyye kömür ve yeteri kadar kaba hasır ve mısır hasır verilmiştir. İyi hat yazma, okuma ve kitabette başarılı olanların mütevellilerin oyuyla meşk hocası olarak tayin edilip haftada iki gün mektepte görev almaları ve günlük dört akçe yevmiye verilmesi uygun görülmüştür. Halife olan kimsenin mektebi her gün vaktinde açıp kapatması görevinin yanında mektebi süpürmesi, musluğuna su çekip tuvaletleri de temizlemesi gibi görevler de belirlenmiştir. Bu hizmetleri karşılığında kendisine günlük dört akçe daha verilerek bununla birlikte toplam on dört akçe hizmet bedeli belirlenmiştir.

Ebubekir Paşa kardeşi Osman Ağa'nın oğlu Müderris İsmail Efendi'yi mütevellî olarak görevlendirerek vakıflarının tevliyetini ona vermiştir. Paşa, vefat ettikten sonra vakfın idaresinin oğullarına ve onun soyundan gelen oğullarına yani torunlarına

¹⁷¹ Tek kira bedeli veya bir defaya mahsus yapılan kira akdi anlamına gelen bu tabir, vakıf hukukunda çatılı (müsakkafât) ve çatısız (müstegallât) vakıf akarların ay ve yıl gibi belli bir süre tayin edilerek mütevellisi tarafından kiralınması demektir. Bkz. A. Akgündüz (2000), İstanbul: DViA, C.21, s.388.

bırakılmasını şart koşarak nesilden nesile aktarılacağını belirtmiştir. Erkek evlatlardan münasip birileri bulunmadığı takdirde kız evlatlarına verilmesini buyurmuştur.¹⁷²

1. 3. 2. Mısır, Cidde ve Mora Vakıfları

H. 1147 (M. 1734) yılı başından itibaren Mısır Valisi olan Ebubekir Paşa'nın Mısır'da iki adet vakfı bulunmaktadır. İlk vakfını H. Gurre-i Rebiülahir 1149 (M. Ağustos/Eylül 1736) yılında, ikinci vakfını ise H. 1150 (M. 1737) yılında Cidde valisi iken oluşturmuştur. H. 1149 (M. 1736) tarihli vakfiyeye göre Ebubekir Paşa Mısır'ın batısında olan Erslam ve doğusunda olan Gerdid köyü gelirlerinin fazlasını vakfetmiştir. H. 14 Rebiülevvel 1150 (M. 12 Temmuz 1737) tarihli ikinci vakfiyede bu gelirlerin köy başına sekiz bin divani para olduğunu belirten Ebubekir Paşa, bu paraya Haremeyn-i Şerif surresi defterine dâhil olan dört bin parayı da ekleyerek toplam yirmi bin parayı vakfetmiştir. H. 14 Rebiülevvel 1150 (M. 12 Temmuz 1737) tarihli vakfiyede vakfın toplam yirmi bin divani para olan gelirinden, büyük köşkte bulunan sebilin sarnıcının beş bin deve yükü Nil suyu ile doldurulmasına 7500, bir çift öküzün saman parası ile köşkün altında hayvan sulamada kullanılacak su arkının idaresine 2000 ve daha bazı masraflar için 500 divani para ayırmıştır. Bu giderlerden başka tatlı suyun sebilcisine, köşkün kapıcısına, su arkının dağıtıcısına her ay 60'ar, kazıcılara senelik 720 divani para verileceğini belirtmiştir. Vakıf tarafından verilen yiyeceklere 900, sebil için gerekli olan bardaklar, diğer gerekli eşyalar ve tamirat için senelik 2800, müteveli vekili olan kişiye de senelik 2000 divani para ayıracağını belirtmiştir. Tevliyet hakkının hayatta olduğu müddetçe kendisinde ve sonra evlatlarında evladı olmaması durumunda ise azatlı kölelerinde olduğunu şart koşturmuştur. H. 1149 (M. 1736) tarihli vakfına yeğeni İsmail Efendi'yi M. 1737 tarihli vakfına ise dergâh-ı ali kapıcıbaşlarından Ebubekir Ağa'yı müteveli olarak görevlendirmiştir. Ayrıca Uzban Ocağı kethüdası olan Çerkez Ahmet Kethüdayı da müteveli vekili olarak tayin etmiştir.

Ebubekir Paşa'nın Cidde vakıflarıyla ilgili sekiz vakfiye, bir şerh ve bir de vakfiye zeyli bulunmaktadır. Ebubekir Paşa'nın buradaki vakıflarının bir kısmı Cidde valiliği yaptığı dönemde tesis edilmiş olmakla birlikte bir kısmını da zevcesi Safiye Sultan'ın sarayında istirahatte olduğu dönemde inşa etmiştir. Vakıflarının büyük bir

¹⁷² VGMA, KVi (Kıbrıs Vakıflar İdaresi), H. 1136 tarihli vakfiyesi, Defter No: 734, s. 156.

bölümü Cidde'de toplanmış ise de Mekke'de de akarlarının olduğu görülmektedir. Mekke'de H. Muharrem 1147 (M. Haziran 1734) tarihinde içinde bir değirmen, bir fırın ve zaviyenin de bulunduğu Münşiye Sarayı'nı yaptırarak vakfetmiştir. Bu saray valilerin oturması şartıyla yaptırılmış olup eğer oturmazlarsa 750 kuruşa kiralanmasını şart koşturmuştur. Mekke'de bulunan bir diğer gelir kaynağı ise Münşiye Sarayı civarında bulunan ve Havş-i Kebir denilen büyük bir ticari mekândır. Ebubekir Paşa Cidde'de 14 bab menzil, çarşının dış kısmı bitişiğinde 12 adet ev ve 10 adet oda ile 10 adet uzlethaneyi vakfetmiştir. Lima'da 16 dükkân, dört mahzen ile Dellal Çarşısı'nda bulunan dükkân ve liman dışında bulunan iki mahzen ve bir de kahvehaneyi vakfetmiştir. Cidde Kalesi yakınındaki Çarşı Caddesi'nde uzunluğu on yedi, eni on üç zira olan arsayı satın alarak üzerine dükkânlar ile ayrı uzlethaneler yaptıran Ebubekir Paşa arsası Hafir Zaviyesi'nin vakfı olan binayı da Mustafa Ağa veresinden satın almıştır. Şeyh Hamza mevkiine yakın çarşı içinde 32 adet mahzeni, 11 dükkân ile bitişiğinde yer alan 18 dükkânı da vakfeden Paşa son olarak zenbük denilen üç adet kayık ile Gümrük-i Kebir yakınında yaptırdığı küçük çarşayı vakfetmiştir. Bu vakıfların geliri ile Medine-i Münevvere ve Ravza-i Mutahhara civarında su kuyusu açtırmış ve bu kuyunun tamiri için Cidde ve Mekke vakıf gelirlerinin fazlasının kullanılacağını belirtmiştir. Ebubekir Paşa'nın bir diğer hayratı ise vakıf gelirlerinin fazlasından Mekke ve Medine fukaralarına yaptığı yardımdır. H. 20 Receb 1166 (M. 23 Mayıs 1753) tarihli vakfiyede belirtildiği üzere İstanbul, Mekke, Cidde, Mısır, Antalya, İzmir, Kıbrıs ve Mora vakıflarının gelir fazlasından Medine'de isimleri belli 99 fukaraya, 106 zer-i mahbub¹⁷³ verilecektir. H. 17 Muharrem 1167 (M. 14 Kasım 1753) tarihinde tesis ettiği vakfının gelirlerinden Mekke fukarasından 110 kişiye 110 zer-i mahbub ile Cidde fukarasından 50 kişiye 25 zer-i mahbub olmak üzere toplam 135 zer-i mahbub ayırmıştır.¹⁷⁴

Münşiye Sarayı'nda bulunan zaviyede imam ve müezzin olan kişilere her ay üç kuruş, mescitte görevli hatibe her ay yedi buçuk kuruş ve mevcut uzlethanelerden birinde oturma hakkı, baş müezzine beş buçuk kuruş, ikinci müezzine dört buçuk kuruş, ferraşa dört kuruş verileceği belirtilmiştir. H. 28 Cemaziyelahir 1147 (M. 25 Kasım 1734) tarihli vakfiyede mescidin temizliğinden sorumlu görevliye de bir buçuk kuruş

¹⁷³ İlk defa II. Mustafa zamanında basılmış ve tedavüle çıkmış, çok rağbet gördüğünden zer-i mahbub (sevilen altın) adıyla anılmıştır. Bkz. İ. Artuk (2013), "Zer-i Mahbub". İstanbul: DVİA, C.44, s.281.

¹⁷⁴ S. Tosun (2003). "Alâiyeli Ebubekir Paşa ve Vakıfları". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, s. 81.

daha zam yapılmıştır. Münşiye Sarayı gelirinden, Mina'daki Mescid-i Hayf'ta hac zamanında vaizlik yapan Şeyh Mehmed Efendi'ye ayda üç kuruş, su çeken Ahmed Efendi'ye ise bir kuruş tahsis edilmiştir. Mekke'deki vakıflarından ikisine müteveli olarak yeğeni İsmail Efendi'yi müteveli vekili olarak da Cidde Kalesi kethüdalarını görevlendiren Ebubekir Paşa 1757 tarihli vakıflarına oğlu Süleyman Efendi'yi 1753 ve 1755 tarihli vakıflarına ise diğer oğlu İskender Efendi'yi kendisine vekil tayin etmiştir.

Ebubekir Paşa'nın Mora'da üç adet vakfı bulunmaktadır. Mora'daki vakıf akarlarının büyük çoğunluğu Tırapoliçe'de bulunmaktadır. Tırapoliçe'nin Meçü ve Müftü Mahallesi'nde toplam 19 mülk menzili bulunmaktadır. Meçü Mahallesi'nde dört bab menzil, yine iki dönüm bahçeyi içine alan dört bab menzil ve Hatumanzade Mehmed Ağa'dan satın aldığı iki dönüm bahçeyi içine alan birbirine bitişik dört bab menzil ile yaptırdığı cami karşısında 2960 zira arsa üzerine oluşturulmuş han tabir olunan menzili de dâhil olmak üzere toplam 13 mülk menzili bulunmaktadır. Müftü Mahallesi'nde yer alan diğer altı mülk menzilin biri saray civarında, üçü çarşı camii civarında, biri 1400 zira arsa üzerinde oluşturulmuş diğer ikisi de birbirine bitişik durumda bulunmaktadır. Tırapoliçe Meçü Mahallesi'nde yaptırdığı camiye bitişik dört bab dükkân, çarşı tarafındaki kapı bitişğinde sağlı sollu olmak üzere 12 bab dükkân, bir mahzen ile bir bab simitçi fırını vakfetmiştir.

Ebubekir Paşa Tırapoliçe Meçü Mahallesi'nde 695 zira arsa ile Kandile adlı karyede kırk çift öküzle işlenebilen araziye, Londar kazasına bağlı Garanbor nehri üzerinde bir göz gebe dolabı ve 150 adet dut ağacını içine alan 14 dönüm araziye, Kastel Karyesi sınırında üç bab çiftçi damı, bir bardakçı fırını ve bin adet zeytin ağacını içine alan Dimitri Buğdani'den satın aldığı sekiz dönüm araziye vakfetmiştir. Bunların yanı sıra biri Müftü Mahallesi'nde, diğeri Meçü Mahallesi'ndeki cami yakınında bulunan sekiz buçuk dönüm bahçe ile bitişindeki yedi dönüm arsa üzerinde oluşturduğu bahçeyi vakfetmiştir. Kastel ile Longa karyeleri sınırında Garga adlı mevzide 3000 adet zeytin ağacı ile 3000 adet dut fidanını, bir yağhaneyi ve üç dönüm bahçeyi içine alan 5 dönüm bostan yerini de vakfetmiştir. Yine Tırapoliçe Meçü Mahallesi'nde cami-i şerif, mektep, altında dört masura tatlı suyu içine alan çeşme, cami-i şerif avlusunda şadırvan, fukara talebelerin oturması için dört bab oda ile yine cami-i şerif karşısında yer alan medreseyi vakfetmiştir. Tırapoliçe'de Cinva adlı mahalde çıkarttığı 61.5 masura ve bir çuvaldız tatlı suyun 44 masurasını da hayrat olarak tesis etmiştir. Kirun Kazası'nda

bulunan Rıdvan Ağa çiftliği de Paşa'nın vakfettiği yerler arasındadır. İçerisinde kiremit poşideli üç bab çiftçi damı, saz poşideli 25 bab çiftçi damı, 12 göz kiremit poşideli levha ambarı, taşrasında iki bab kiremit poşide ambarı, içinde biri 1000 dip diğeri 100 dip dut fidanını kapsayan iki bahçe ile 150 dönüm kürumi mülk bağı yer almaktadır.

Ebubekir Paşa, vakfın toplanan gelirlerinden cami-i şerifte imam-ı evvel olan kişiye 30 akçe yevmiye ve Kandile Karyesi sınırında sahip olduğu mahsulden senede Tırapoliçe kilesi ile 12 kile buğday, hatip olan kişiye 20 akçe yevmiye ve senede 12 kile buğday, imam-ı sani olan kişiye 20 akçe yevmiye ve senede 8 kile buğday, vaiz olan kişiye 10 akçe yevmiye ve senede 5 kile buğday, şeyhülkurra olan kişiye 14 akçe yevmiye ve senede 10 kile buğday, müezzin-i evvel olan kişiye 11 akçe yevmiye ve senede 10 kile buğday, müezzin-i sani olan kişiye 9 akçe ve senede 8 kile buğday, cami-i şerif avlusunda temizlikçi olan kişiye 7 akçe yevmiye ve 5 kile buğday, cami-i şerifte akan çeşme ve şadırvanın yollarının bakımı, gözetlenip temizlenmesi için görevlendirilen kişiye 2 akçe yevmiye, mektep muallimine 20 akçe ve senelik 10 kile buğday ile mektepte halife olan kişiye 6 akçe yevmiye ve senede 3 kile buğday tahsis etmiştir. Ebubekir Paşa vakıf görevlilerinden müteveli kaymakamı olan kişiye 20 akçe yevmiye ve 20 kile buğday ve vakıf kâtibine 15 akçe yevmiye ve 12 kile buğday ayırmıştır. Cami-i şerif tamirâtı için 90 kuruş, büyük han ahırının çarşıya açık olan sokak kapısının arsası için cami-i şerif vakfına verilmek üzere ayrılan 27 kuruş ile cami-i şerif içinde ve minarede yakılacak kandile gerekli 200 vukıyye zeytinyağı alınmasını buyurmuştur.

H. 21 Şaban 1154 (M. 1 Ocak 1742) ile H. 6 Zilkade 1155 (M. 2 Ocak 1743) tarihli vakıflarına kapıcılar kethudalığı yapan Elhac Mehmed Ağa'yı müteveli olarak atayan Ebubekir Paşa, H. 6 Receb 1168 (M. 18 Nisan 1755) tarihli vakfına da oğlu Süleyman Efendi'yi müteveli, diğer oğlu İskender Efendi'yi ise vekil tayin etmiştir.¹⁷⁵ Ebubekir Paşa'nın İstanbul, İzmir, Antalya, Mısır, Cidde ve Mora'da kurduğu vakıflardan sonra çalışmamızın ana konusunu oluşturan Kıbrıs'ta kurduğu hayratlar ileriki bölümlerde detaylı şekilde anlatılacaktır.

¹⁷⁵ S. Tosun (2003). "Alâiyeli Ebubekir Paşa ve Vakıfları". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, s. 84.

2. BÖLÜM

EBUBEKİR PAŞA'NIN KIBRIS'TAKİ VAKIFLARININ VAKFİYELERİ

2.1. Vakfiyeler

Padişah I. Mahmut (M. 1730/1754) tarafından H. Evail-i Rebiülevvel 1160 (M. Mart/Nisan 1747) tarihinde gönderilen hatt-ı hümayûn ile Ebubekir Paşa Cidde görevinden sonra Kıbrıs eyaletine vali olarak atanmıştı.¹⁷⁶ Ebubekir Paşa görev başına geldiği her eyalette olduğu gibi Kıbrıs'ta da insanlara fayda sağlamak amacıyla vakıf kurma çalışmalarını başlatmıştır. İncelemiş olduğumuz evkâf defterlerine göre belgedeki tabloda Ebubekir Paşa'nın hangi eyaletlerde vakıflar kurduğu, vakfiyenin tarih kaydıyla beraber defter numaraları da verilerek gösterilmiştir. Bu belgeden anlaşıldığı üzere İstanbul, İzmir, Mora, Cidde, Antalya, Mısır eyaletlerinin kaydı görülmekle beraber Kıbrıs'ta da vakıf kurduğu kesinlik kazanmaktadır.¹⁷⁷

Kıbrıs Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Osmanlı ve İngiliz dönemine ait dört ayrı vakfiye defteri mevcuttur. Bunlar; Kara Kaplı Vakfiye Defteri, Küçük Vakfiye Defteri, Vakfiye Kayıt Defteri ve İngiliz Dönemi Vakfiye Defteri'dir. Ebubekir Paşa'ya ait olan vakfiyeler küçük vakfiye ve vakfiye kayıt defterlerinde bulunmaktadır. Vakfiye kayıt defterinde bulunan belgeler vakıf kurumlarına yapılan atama kayıtlarını içermektedir. Asıl vakfiye ve zeyli de küçük vakfiye defterinde 33 ve 34 hüküm numarası olarak kayıtlı şekilde 32 ve 35. varaklar arasında bulunmaktadır.¹⁷⁸ Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 738.85 ve 738.86 numaralı defterde ise 11 ve 14 varak arasında yer almaktadır. El-hac Ebubekir Paşa ibn İbrahim'in Kıbrıs vakıflarını kurduğunu gösteren ilk vakfiyesi H. 12 Rebiülevvel 1161 (M. 12 Mart 1748) tarihlidir. Asıl vakfiye haricinde bir de H. 25 Cemaziyelevvel 1161 (M. 23 Mayıs 1748) tarihli vakfiye zeyli bulunmaktadır. Vakfiyenin başında Kıbrıs kadısı Ahmed Şükrü tarafından suret olarak kaydedildiği ifade edilmiştir. Vakfiyeye Allah'a ve Hz. Muhammed'e şükür, övgü ve vakfetmenin sevaplarını anlatan uzun bir dua ile başlanmıştır. Vakfiyenin sonunda ise tarihi hicri olarak yazılmış ve sonra büyük

¹⁷⁶ BOA. A. DVNSMHH. d. 153/7.

¹⁷⁷ VGMA. D. 02624.00025.

¹⁷⁸ KKVD (Kıbrıs Küçük Vakfiye Defteri), Hüküm No:33-34, s. 32-35, Kıbrıs.

bir kısmı ilmiye ve askeri sınıfına mensup 27 kişinin ismi şahitler kısmında yazılmıştır. Başta mütevellî olmak üzere bulunan herkes tarafından vakıf emirleri tamam olduktan sonra vakfiyeler şahitlerin huzurunda onaylanmıştır. Kâtip kendini birinci sırada Fahru'l-küttâb Tıflî Mustafa Efendi ibn-i Mehmed Efendi el-Kâtib şeklinde kaydetmiştir.¹⁷⁹ Ebubekir Paşa bu dünyanın geçici bir hayal, ölümün ise tek gerçek olduğu düşüncesiyle hayrat hakkında fikir ve endişelerini hükümete iletmiştir.¹⁸⁰ Kıbrıs'ın iyiliğe ve hayırlara ihtiyacı olduğuna bizzat şahit olarak vakıf icraatlarını başlatmıştır. Ana malzeme vakfiye ve zeyli olmak üzere bu bölümde Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta kurduğu vakıf eserleri ve bağışladığı mülkler genel hatlarıyla tanıtılacaktır. Vakfedilenlerle ilgili şartlar, görevliler, personel maaşları, vakfın idaresi ve tevliyeti gibi önemli hususlar da aydınlatılacaktır.

2.2. Vakfiyelere Göre Vakıf Eserler

Ebubekir Paşa, H. 1161 (M. 1748) senesinde gerekliliğine karar verilip onaylanan vakfiyelerine göre Kıbrıs'ta bulunan Lefkoşa, Tuzla ve İskele'de halkın ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bazı vakıflar kurmuştur. Ana vakfiye içeriğine göre, Lefkoşa'da Saray-ı Kebir (Vali Sarayı) önünde bulunan caminin avlusunda yer alan mektebi tamir ettirerek vakıf kurumu haline getirmiştir. Cami avlusunun içindeki dört tuvaleti tamir ettirmiş, cami girişine de Müslümanların birarada olabilmesi için hol denilen büyük salonlar yaptırmıştır. Yine Lefkoşa Kazası'nda gelirleriyle vakfının ihtiyaçlarını karşılamak için yirmi üç adet dükkân inşa ettirmiştir. Bu dükkanların cinsi ve özellikleri belirtilmemiştir. Bunlardan başka hayati öneme sahip olan su vakfını kurmuştur. Tuzla kasabasına bağlı Arpera köyü toprağında açılan kuyulardan çıkarılan vakıf sularını Tuzla ve İskele'ye akıttırmıştır. Bahsedilen bu kasabalarda bulunan yedi ayrı bölgede yedi adet çeşme de yaptırmıştır. Vakıf suyunu bu çeşmelere bağlatarak halka dağıtılmasını sağlamıştır. Vakfiye zeylinde ise sonradan vakıflarına dâhil edilenlere bakıldığında, Lefkoşa'da inşa ettirilen dükkânların hemen arkasına alt katına olmak üzere beş oda, bir mutfak ve iki tuvalet yaptırmıştır. Üst katına da avlusu ve müştemilatı da dâhil olan 1000 zirâ avlulu bir köşk inşa ettirip vakıflarına eklettirmiştir.

¹⁷⁹ VGMA. D. 738. 86, s.13.

¹⁸⁰ VGMA. D. 738. 85, s.11.

Bir diğ er ilave edilen vakıf m l    ise Tuzla kasabası Arpera k y   mevkisinde on iki oda, bir ahır, iki inek damından oluşan duvar ve m ştemilatlarının da içerisinde olduğu bir  iftlik tir.¹⁸¹ Aşağıdaki tabloda vakfiyelerine ait dökümlere göre kurduğu vakıf eserler ve bağışlananlar toplu bir şekilde listelenmiştir.

Tablo 2. Vakfiyelere Göre Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıf Eserleri ve M lkleri¹⁸²

BULUNDUğU YER	VAKIF ESER	VAKFEDİLEN MÜLKLERİN CİNSİ			ÖZELLİKLERİ
		Adet/ Miktar	H. 12 Rebiülevvel 1161 tarihli vakfiye	H. 25 Cemaziyelevvel 1161 tarihli zeyl vakfiye	
Lefkoşa Saray-ı Kebir	Mektep Cami	23 4 1000 (Zirâ)	Dükkân Kenef	*5 oda *1 mutfak *2 kenef **Köşk	*Dükkânların arkasına, binanın alt katına eklenmiştir. **Dükkânların �st katına inşa edilerek avlusu ve müştemilatıyla vakfedilmiştir.
Larnaka Tuzla kasabası yakınındaki Ayayorgi Manastırı yanı		1	Değirmen		*Eklentileri ve müştemilatıyla bağışlanmıştır.

¹⁸¹ VGMA. D. 738. 85, s.11.; VGMA. D. 738. 86, s.14.

¹⁸² VGMA. D. 738. 85, s.11.; VGMA. D. 738. 86, s.14.; KKVD, Hüküm No:33, s. 32. Kıbrıs., KşS, d.17, Hüküm No: 158, s.90., KşS. d. 17, Hüküm No:165, s.97. KKVD, Hüküm No:34, s. 34. Kıbrıs. KşS, d.17, Hüküm No:167, s.100., KşS, d. 45, Hüküm No:187, s.137.

Larnaka Tuzla kasabasına bağlı Kolbino		1 37 dönüm 20 dönüm 13 dönüm 4 dönüm	Değirmen Arazi Dut bahçesi Boş arazi Üzüm bağı		*Müştemilatı ile. *Bütün ağaçlar ve bağ kütükleri ile.
Larnaka Tuzla/İskele kasabasına bağlı Arpera köyü	Su Çeşme	7		**Çiftlik	*Kazdırılan kuyulardan çıkarılan vakıf suları, su kanalları aracılığıyla farklı yerlere taksim edilmiştir. *Abdest almak ve diğer ihtiyaçlar için vakfedilmiştir. **12 oda, 1 ahır, 2 inek damından oluşan duvar ve müştemilatı ile vakfedilmiştir.

Tablo 2. (Devam) Vakfiyelere Göre Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıf Eserleri ve Mülkleri

2.2.1. H. 12 Rebiülevvel 1161 Tarihli Vakfiyeye Göre Vakfedilen Gayrimenkuller

Vakfiyelerde belirtilen vakıf akarları sadece gayrimenkul olup menkul kayıtlara rastlanılmamıştır. Taşınmaz malların sabitliği söz konusudur. Ebubekir Paşa, Lefkoşa'da Saray-ı Kebir denilen yerin önünde bulunan cami-i şerifin yakınında yanyana bitişik şekilde hizalanmış sekiz adet ve caminin büyük kapısının sağ tarafında dört ve sol tarafında üç adet ve yine caminin doğusunda kalan küçük kapısının sağ tarafında iki ve sol tarafında altı adet olmak üzere sağlı sollu şekilde sıralanmış toplam yirmi üç adet dükkân inşa ettirmiştir. Vakfiyede bu dükkânların cinsi ve özelliği belirtilmemiştir.

Ebubekir Paşa Lefkoşa, Tuzla ve İskele'de vakıflarını kurarken Larnaka'ya bağlı Tuzla kasabasında Kolbino denilen mevkiden de faydalanılmıştır. Vakfiyede verilen hudut bilgisi bir tarafı Seferoğlu tarlası ve diğer tarafı tarîk-i âmm diye adlandırılan yol kalan iki tarafı da mîrî arazi olarak kaydedilmiştir. Paşa burada otuz yedi dönüm araziye vakfetmiştir. Kolbino'daki bu arazi içinde yaptırdığı bir göz un değirmenini müştemilatıyla birlikte vakfederek ayrıca değirmen önünde ağaçların dikilmesini de buyurmuştur. Yirmi dönüm dut bahçesini verimli-verimsiz meyve ağaçlarıyla, yine bu hudut içerisinde toplam ağaçları ve bağ kütükleriyle beraber dört dönüm üzüm bağı, değirmenin önünde ve ardında on üç dönüm sahipsiz boş araziye vakfetmiştir. Bunlardan başka Tuzla kasabasına yakın Aya Yorgi Manastırı yakınında olan köprüünün karşısında sahip olduğu arsa üzerine yaptırdığı diğer bir göz değirmeni eklentileri ve müştemilatıyla vakıf mülklerine dâhil etmiştir.

Ebubekir Paşa Kıbrıs'a geldiğinde Tuzla'da su bulunmadığından fukara ahali iki saat mesafeden sırtlarında su taşımaya dayanmak zorunda kaldıklarından dolayı Tuzla kazasına bağlı olan Arpera¹⁸³ köyü toprağında İstavroz bahçesi yakınında ve yine bahçenin önünde bulunan derenin yukarısında Fransız bahçesi üstünde bulunan yeni kazdirdığı kuyulardan yeterli miktarda su çıkarılarak Tuzla ve İskele kasabalarına akıtılmasını buyurmuştur.¹⁸⁴ Vakfin sahibi Ebubekir Paşa bundan sonra da Kıbrıs'ta yapılmasını buyuracağı vakfa gelir sağlayan ev, dükkân gibi her türlü müsakkafatı ile

¹⁸³ Bazı kaynaklarda bu köy adı İprira, İrinde olarak söz edilmiştir fakat vakfiyelerde açıkça Arpera yazmaktadır.

¹⁸⁴ VGMA. D. 738. 85, s.11.; KKVD, Hüküm No:33, s. 32. Kıbrıs., KŞS, d.17, Hüküm No: 158, s.90.; KŞS. d.17, Hüküm No:165, s.97.

bağ, bahçe ve bostanlar gibi müstegallatı vakfa dâhil ederek vakfiyeye kaydedilmesini istemiştir.¹⁸⁵

2. 2. 1. 1. Vakıf Gelirlerinin Sarf Edileceği Yerler

Vakıfların hizmetteki devamlılığını kesintisiz bir şekilde sağlamak amacıyla gelir getirecek besleyici kaynaklar oluşturulmuştur. Bu gelir kaynaklarının yaşatacağı vakıflarından biri Lefkoşa'da Saray-ı Kebir önlerinde bulunan cami-i şerif vakfının ek binası olan sıbyan mektebidir. Vakfiyede zayıf ve muhtaç bir vakıf olup başıboş kalarak vakıf özelliğini kaybetmiş olduğu, sıbyan muallimi ve talebesinin ise mevcut olmadığı belirtilmiştir. Uzun zamandan beri duvarı harabe, ahşap odası ve tavanı kırık dökük olduğundan Ebubekir Paşa buranın bir viraneye döndüğünü ve bunun uygun olmadığını söyleyerek gerekenin yapılmasını buyurmuştur. Kötü durumda olan mektebin hemen tamir edilmesini, tamir için de ustaların ve ustabaşlarının tedarik edilmesini istemiştir.¹⁸⁶ Cami-i şerifin de aynı şekilde müştemilat tamirlerini üstlenerek, cami ve mektep için vakıf görevlilerini atamıştır. Lefkoşa'da inşa ettirip vakfettiği yirmi üç adet dükkânı cami-i şerif ve mektep için vakfetmiştir. Dükkânlardan elde edilen gelirler de personel maaşlarını, vakfın tamir ve onarım gibi ihtiyaçlarını karşılamak için ayrılmıştır. Değirmenler ile bahçe ve bağların kira gelirleri ise suyollarına tayin olanlara verilmek suretiyle belirlenmiştir.¹⁸⁷

2. 2. 1. 2. Mektep, Cami, Su Vakfı Görevlileri ve Maaşları

Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs halkının refahı için faaliyete geçirdiği vakıf kurumlarının, hizmet devamlılığını sağlamak amacıyla görevlendirmeler yapılmıştır. Vakfiyede bu görevlendirmeler hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Belirlenen personelin yapacakları işleri ve hizmetleri karşılığında alacakları maaşlar ayrıntılı yazılmıştır. Ancak suyolları görevlileri hariç diğer görevlilerin kişi sayısı belirtilmemiştir. Aşağıdaki tabloda Lefkoşa'daki mektep, cami ve Tuzla kasabasındaki su vakfına istihdam edilecek olanlar gösterilmiştir.

¹⁸⁵ VGMA. D. 738. 85, s.12.; KKVD, Hüküm No:33, s. 33. Kıbrıs., KŞS, d.17, Hüküm No: 158, s.90.; KŞS. d.17, Hüküm No:165, s.97.

¹⁸⁶ VGMA. D. 738. 85, s.11.

¹⁸⁷ VGMA. D. 738. 85. s.12.

Tablo 3. Vakfiyedeki Vakıf Görevlendirmeleri ve Ücretleri¹⁸⁸

Görevli	Görev Yeri	Günlük Ücret (Sağ akçe) ¹⁸⁹
Muallim-i Sıbyan	Mektep Vakfı	20
Halife-i Sıbyan ¹⁹⁰	Mektep Vakfı	8
Kaimmakam-ı Müteveli ¹⁹¹	Mektep Vakfı	6
Katib-i Vakf ¹⁹²	Mektep Vakfı	6
Cabi-i Vakf ¹⁹³	Mektep Vakfı	2
Kenef Ferraşı ¹⁹⁴	Cami avlusundaki kenefler	2
Sofa-i Kebir ¹⁹⁵ Ferraşı	Caminin batısında inşa ettirilen büyük salonlar	1
Müezzin	Sofa-i Kebir	3
Mekteb-i Şerif, Sofa-i Kebir ve keneflerin tamirâtı için ustalara	Mektep ve Cami	6
Râh-ı âbî ¹⁹⁶	Su Vakfı	12

¹⁸⁸ VGMA. D. 738. 85, s.12.

¹⁸⁹ Düşük ayarlı olmayan ve tağşiş edilmemiş akçeler. Bkz. R. Özcan (2005). “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.17, s.250.

¹⁹⁰ Mektep hocası yardımcısı. Çocuklara Kur’an okumayı ve ilmihal bilgileri öğreten. C. Baltacı (2004). “Mektep”. Ankara: *DVİA*. C.29, s. 6-7.

¹⁹¹ Müteveli aleyhine dava açılmak veya müteveli vekil bırakmaksızın uzak mahalle gitmek gibi bazı hallerde muvakkaten vakıf işlerine bakmak üzere hâkim tarafından tayin olunan kimsedir. Bkz. Vakıf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic13>

¹⁹² Mevkufların gelirlerini, tamir masraflarını deftere kaydedip mühürleyen zat.

¹⁹³ Vakfın gelirini toplayan tahsildar demektir. Vakfın büyüklüğüne göre vakıflara bir veya birkaç tahsildar tayin olunur. Bunlar vakıfların gelir ve varidatını toplarlar. Bkz. Vakıf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic3>

¹⁹⁴ Saray hizmetlisi dışında cami, medrese, mektep, han, hamam, kervansaray vb. çeşitli vakıf eserlerin temizliğiyle ilgilenen, halı, kilim ve hasır gibi mefruşatını serip toplayan hizmetlileri belirten bir anlam kazanmıştır. T. Yazıcı, M. İpşirli (1995). “Ferraş”, İstanbul: *DVİA*. C.12, s.408.

¹⁹⁵ Büyük salon, hol ya da koridor. D. Demirarslan (2011). “Osmanlı Barınma Kültüründe Harem Olgusu ve Mekân Tasarımına Etkileri”, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, C.1, s.233.

¹⁹⁶ Suyolcusu. Suyollarının yapımı, bakım ve onarımı, korunması, suların ölçülmesi ve dağıtılmasıyla ilgili bütün işler bu meslek dalının çalışma alanını meydana getirir. A. Martal (2010). “Suyolcu”, İstanbul: *DVİA*. C.38 s.1-2.

Lefkoşa’da vakfedilen dükkânlardan elde edilen gelirler mektep ve cami çalışanlarına maaş dağıtımı için ayrılmıştır. Tabloya bakıldığında sıbyan muallimi olanlara günlük yirmişer sağ akçe ve sıbyan halifesi olanlara günlük sekiz sağ akçe, müteveli kaymakamı olanlara günlük altışar sağ akçe, vakıf kâtibi olanlara altışar sağ akçe ve vakıf gelirlerini tahsil edenlere ikişer sağ akçe maaş verilmesi uygun görülmüştür. Ebubekir Paşa’nın cami avlusu içerisindeki tamir ettirdiği dört adet tuvalet için atadığı temizlik görevlilerine günlük ikişer sağ akçe ile caminin batısında inşa ettirdiği sofa-i kebirin temizlik görevlisine ise günlük birer sağ akçe maaş ayrılmıştır. Cami haricinde yeni yaptırdığı sofa-i kebirde Cuma namazında müezzinlik yapacaklar için de üçer sağ akçe tahsis olunmuştur. Bundan başka yine vakıf dükkânlarının gelirlerinden günlük altışar sağ akçe ayrılarak müteveli kaymakamları tarafından toplanmasını buyurmuştur. Bu bütçenin de mektep ve sofa-i kebir ve tuvaletlerin gereken tamirleri için sarf edilmesine karar vermiştir. Toplam masrafın vakıf kâtibi tarafından deftere işlenip kâtip mührüyle bu defterin her sene müteveli olanlara gönderilerek hesapların görülmesini istemiştir.

Tuzla ve İskele kasabalarında bulunan su vakfı için, suyollarına bahçe ve bağların kira gelirlerinden günlük on ikişer sağ akçe ile su yolcuları görevlendirilmiştir.¹⁹⁷

2. 2. 1. 3. 12 Rebiülevvel 1161 Tarihli Vakfiye’ye Göre Vakıf Sularının Kullanımı ve Dağıtımı

Ebubekir Paşa, Tuzla ve İskele kasabalarına ulaştırılması gereken vakıf suyunun farklı yerlerde kullanılması için parsellere ayrılmasını istemiştir. Aşağıda bulunan tabloda suyun kullanım alanları ve bu alanlara verilen su miktarları gösterilmiştir.

¹⁹⁷ VGMA. D. 738. 85. 12.; KKVD, hüküm no:33, s. 33. Kıbrıs.; KŞS, defter no:17, hüküm no: 158, s.90., KŞS. Defter no:17, hüküm no:165, s.97.

Tablo 4. Taksim Edilen Su Miktarı ve Kullanım Alanları¹⁹⁸

Yeri	Adet/ Miktar	Kullanım alanı	Taksim edilen su miktarı
Tuzla	-	Vakıf bahçeleri	2 lüle ¹⁹⁹ su
*Tuzla **İskele	4 1 1 1	*çeşme **çeşme **çeşme **çeşme (Cami-i şerifte)	* 4 lüle su ** 1 lüle su ** 2 lüle su ** 1 lüle su
Toplam		10 lüle (36x10=360lt)	

Tablo 4'ten anlaşıldığı üzere Tuzla ve İskele kasabalarında suyun ölçülerek farklı yerlere dağıtımı yapılmıştır. Vakfiyede geçen bilgilere göre su vakfından iki lüle suyun her lülesi sekizer masuraya bölünerek ağaçlar için vakfedilen bahçeye su verilmiştir. Vakıf suyunun sekiz lülesi daha taksim edilerek Tuzla kasabasındaki dört mahalde yaptırdığı dört adet çeşmeye birer lüle su verilmiştir. İskele kasabasında bulunan camideki çeşmeye de bir lüle su ve ismi belirsiz bir mahalle çeşmesine bir lüle su ve yine İskele kasabası başında yaptırdığı bir çeşmeye iki lüle su verilerek toplamında yedi mahalde yedi adet çeşmeye sekiz lüle su akıtılmıştır. Bu çeşmelerin gece gündüz akıtılmasını, su kaynağının üzerinde bulunan hanelerden ve hanelerin bahçelerinden gizlice baca açıp su almamalarını tenbih etmiştir. Vakfın şartlarına uymayıp buna cesaret edenlerin mütevellî kaymakamı tarafından bilgilendirilip uyarılmasını istemiştir.

¹⁹⁸ VGMA. D. 738. 85, s.12.; KKVD, hüküm no:33, s. 33. Kıbrıs.

¹⁹⁹ 1 lüle su 36 lt. / Dak. (Günde-51,84 m³-52 m³), 1 masura 4,5 lt. / Dak. (Günde-6,48 m³), 1 lüle su 36 lt. = 8 masura su (4,5x8=36 lt.). 1 Çuvaldız 1,125 lt./ Dak. (Günde-1,62 m³). Bkz. K. Çeçen (1991). *İstanbul'un Vakıf Sularından Üsküdar Suları*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi. s.14-15.

2. 2. 1. 4. Vakıf Sularının Fazlasının Değerlendirilmesi

Vakıf suları Tuzla'ya bağlı Kolbino mahalindeki vakıf bahçelerine ve Tuzla ve İskele kasabasında yaptırılan çeşmelere paylaştırıldıktan sonra artan vakıf suyunun hangi yerlere dağıtıldığı, ne miktarda su verildiği ve alınan kira ücretleri aşağıdaki 5 ve 6 no'lu tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5. Vakfedilen Suların Yerleri ve Miktarları²⁰⁰

Çeşme-i hâne ve hammâm-ı Hacı Abdülbaki Ağa der-kasaba-i Tuzla mâ-i cârî 2 masura	Çeşme-i câmi-i şerîfine çeşme-i hâne-i Hacı Abdülbaki Ağa ayak suyundan münferiz [1 masura]	Çeşme-i hâne-i Dük Garadan Balyoz Francalu der-mahalle-i Harsopolides Arabacılar içinde vâki' terâzîden ifrâz mâ-i cârî 2 masura
Çeşme-i hâne-i Feyzullah Efendi ibn-i Mülsib Mehmed Efendi Nısf masura[0,5]	Çeşme-i hane-i Eci Andirliko Tercümân-ı İngiliz der-mahalle-i Sotira mahall-i taksîmden ifrâz mâ-i cârî 1 masura	Çeşme-i Makaryo veled-i Komi Heberpuş Tuzla âb-ı râ-yı kilise-yi mezbûr dördüncü terâzûden ifrâz mâ-i cârî 2 masura
Çeşme-i hâne-i Covani Balyoz-ı Dubrovnik mâ-i cârîsi 0,5 masura	Çeşme-i hâne-i Nikola veled-i Piyeri mahall-i makseminden ifrâz mâ-i cârî 1 çuvaldız	Dörtüol ağzında vâki' çeşmenin fazla ve ayak suyundan der-uhde-i Eci Piyeri veled-i Remartiye Tercümân Anapolitan [1,5 masura]
Arabacılar için vâki' çeşmenin ayak suyu dimekle fazlasından senede iki tezkire mantûkunca der-uhde-i Kadsolu Molla Hüseyin [1,5 masura]	Câmi '-i şerîf çeşmesinin ayak suyu der-uhde-i Zaharka Tercümân veled-i Garod [0,5 masura]	Çeşme-i hâne-i Yorgi Kalira der-mahalle-i Ayayani yedinci terâzûden ifrâz mâ-i cârî 1 masura

²⁰⁰ KKVD, Hüküm No:35, s. 35. Kıbrıs. KŞS, d.45, Hüküm No:137, s.188.

Çeşme-i hâne-i Andoni veled-i Mihail mahall-i taksîmden üçüncü terâzûden ifrâz mâ-i cârî 0,5 masura	Tuzla İskelesi'nde kal'a önünde vâki' çeşmenin ayak suyundan ma'lûmü'l-mikdâr der-uhde-i Hacı Hasan ibn-i Hacı Abdülkadir [0,2 masura]	Tuzla İskelesi'nde mezârîstân kurbunda cârî çeşmenin ayak suyu der-uhde-i Nikola veled-i Piyeri [0,5 masura]
Yine iskele-i mezkûrda kal'a önünde vâki' çeşmenin fazlası der-uhde-i Za'im İsmail Ağa ibn-i el-Hâc Hasan Ağa [0,8 masura]	Yine iskele-i mezkûrda kal'a önünde vâki' çeşmeden ifrâz olunan su der-uhde-i merkûm İsmail Ağa mâ-i cârî 0,5 masura	
Toplam	16 masura 1 çuvaldız	

Tablo 5. (Devam) Vakfedilen Suların Yerleri ve Miktarları

Ayak suyu tabirinin, vakfedilen suyun vakıf çeşmeleri ve mülklerinde kullanımlarından arta kalan sular olduğu düşünülmektedir. Bu sulardan bahçe ve bostan sahipleri de faydalanmıştır. Kişi, kullanılan suyun fazlasını ya da akıp giden kullanılmayan ayak suyunu bir kanalla kendi bağ, bahçe veya evine sulama ihtiyacını karşılamak amacıyla götürmüştür.

Tablo 5'te görüldüğü üzere Tuzla kasabasında olan Hacı Abdülbaki Ağa'nın meskenine ait çeşme ve hamamı için iki masura su verilmiştir. Ancak Hacı Abdülbaki Ağa'nın ayak suyundan ayrılarak yapılan çeşmeden vakfa ait cami-i şerif çeşmesine verilen su miktarı belirtilmemiştir. Harsopolides mahallesinde Fransa elçisi Dük Garadan'ın hanesinde bulunan çeşmeye Arabacılar denilen yerde bulunan teraziden iki masura su ayrılmıştır. Mülsib Mehmed Efendinin oğlu Feyzullah Efendi'nin hanesindeki çeşmeye yarım masura su ayrılmıştır. İngiliz Tercümanı Andirliko Eci'nin hanesinde olan çeşmeye Sotira mahallesinden 1 masura su taksim edilmiştir. Tuzla'da bulunan kiliseden dördüncü teraziden ayrılan iki masura su, Makaryo'nun oğlu Komi Heberpuş'un çeşmesine verilmiştir. Dubrovnik elçisi Covani'nin hanesindeki çeşmeye de yarım masura su aktarılmıştır. Makseminden ayrılan 1 çuvaldız su Piyeri'nin oğlu Nikola'nın hanesinde olan çeşmesine tahsis edilmiştir. Dört yol ağzında bulunan çeşmenin fazlasından ve ayak suyundan Tercüman Anapolitan Remartiy'e'nin oğlu Eci Piyeri'ye su verilmiş ancak miktarı belirtilmemiştir. Arabacılar da bulunan çeşmenin ayak

suyu fazlası tezkire gereğince senede iki defa Kadsolu Molla Hüseyin'e verilmiştir. Cami-i şerif çeşmesinin ayak suyundan Zaharka Tercüman oğlu Garod'a verilmesi tenbih edilmiştir. Ayayani Mahallesi'nde Yorgi Kalira hanesi çeşmesine yedinci teraziden ayrılan 1 masura su verilmiştir. Andoni oğlu Mihail hanesi çeşmesine de taksim yerinden üçüncü teraziden ayrılan yarım masura su verilmesi buyrulmuştur. Tuzla İskelesi'nde kale önünde bulunan çeşmenin ayak suyunun bir miktarı Hacı Hasan oğlu Hacı Abdülkadir'e tahsis olunmuştur. Tuzla İskelesi'nde Mezaristan yakınında akan çeşmenin ayak suyundan Nikola oğlu Piyeri'ye verilmiştir. Tuzla İskelesi kale önünde bulunan çeşme suyunun fazlasının Za'im İsmail Ağa oğlu El Hac Hasan Ağa'ya tahsis edilmiştir. Yine Tuzla İskelesi kale önünde bulunan çeşmeden ayrılan suyun yarım masurasının adı geçen İsmail Ağa'ya tahsis olunması buyrulmuştur. Vakfiyede verilen bilgilere göre oluşturduğumuz tabloya bakıldığında vakıf suyunun fazlası kişilerin hane, hamam, çeşmeler ve vakıf çeşmelerine taksim edilmek üzere on yedi yerin su miktarları ölçülüp belirlenerek dağıtımı yapılmıştır. Hayratın sahibi Ebubekir Paşa toplam 16 masura ve 1 çuvaldız suyu Müslim ve gayr-i Müslim ayırt edilmeksizin ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Suyun fazlası ve ayak suyundan ayrılarak yapılan çeşmeden vakfa ait cami-i şerif çeşmesine ya da kişiye verilen su miktarı ve suyu nerede kullanacağı bilgisi verilmemiştir.

Tablo 6. Vakfedilen Su Yerlerinin Kira Miktarları²⁰¹

Çeşme-i hâne ve hammâm-ı Hacı Abdülbaki Ağa der-kasaba-i Tuzla mâ-i cârî 2 masura Zikr olunan iki masura mâ-i lezîzdir ki beher sene taraf-ı vakfa icâresi 20 guruş	Çeşme-i câmi'-i şerîf ve çeşme-i hâne-i Hacı Abdülbaki Ağa ayak suyundan münferiz beher sene icâre [1 masura] 10 guruş yalnız on guruşdur.	Çeşme-i hâne-i Dük Garadan Balyos Francalu der-mahalle-i Harsopolides Arabacılar içinde vâki' terâziden ifrâz mâ-i cârî 2 masura İki masura su için beher sene yirmi guruş icâre ta'yîn şod.
--	---	---

²⁰¹ KKVD, Hüküm No:35, s. 35. Kıbrıs. KŞS, d.45, Hüküm No:137, s.188.

Çeşme-i hâne-i Feyzullah Efendi ibn-i Mülsib Mehmed Efendi [0,5 masura] Nısf masura Beher sene beş guruş icare ta'yın şod.	Çeşme-i hâne-i Eci Andirliko Tercümân-ı İngiliz der-mahalle-i Sütlerle mahall-i taksîmden ifrâz mâ-i cârî 1 masura Beher sene on guruş ta'yın şod.	Çeşme-i Makaryo veled-i Komi Heberpuş Tuzla âb-ı râ-yı kilise-yi mezbûr dördüncü terâzûden ifrâz mâ-i cârî 2 masura Mezbûr su için beher sene yirmi guruş icare ta'yın şod.
Çeşme-i hâne-i Covani Balyoz-ı Dubrovnik mâ-i cârîsi 0,5 masura Beher sene beş guruş icare ta'yın şod.	Çeşme-i hâne-i Nikola veled-i Piyeri mahall-i makseminden ifrâz mâ-i cârî 1 çuvaldız iki buçuk guruş ta'yın şod.	Dörtüol ağzında vâki' çeşmenin fazla ve ayak suyundan der'uhde Eci Piyeri veled-i Remartiye Tercümân Anapolitan [1,5 masura] Beher sene on beş guruş icare ta'yın şod
Arabacılar için vâki' çeşmenin ayak suyu dimekle fazlasından senede iki tezkire mantûkunca der'uhde-i Kadsolu Molla Hüseyin [1,5 masura] Beher sene on beş guruş icare ta'yın şod.	Câmi'-i şerîf çeşmesinin ayak suyu der'uhde-i Zaharka Tercümân veled-i Garod [0,5 masura] Beher sene beş guruş icare ta'yın şod.	Çeşme-i hâne-i Yorgi Kalira der-mahalle-i Ayayani yedinci terâzûden ifrâz mâ-i carî 1 masura Beher sene on guruş icare ta'yın şod.
Çeşme-i hâne-i Andoni veled-i Mihail mahall-i taksîmden üçüncü terâzûden ifrâz mâ-i cârî 0,5 masura Beher sene beş guruş icare ta'yın şod	Tuzla İskelesi'nde kal'a önünde vâki' çeşmenin ayak suyundan ma'lûmü'l-mikdâr der'uhde-i Hacı Hasan ibn-i Hacı Abdülkadir [0,2 masura] Mâ-i mezkûr için senede iki guruş icare ta'yın şod.	Tuzla İskelesi'nde mezâristân kurbunda cârî çeşmenin ayak suyu der'uhde-i Nikola veled-i Piyeri [0,5 masura] Mâ-i mezkûr için senede beş guruş icare ta'yın şod.
Yine iskele-i mezkûrda kal'a önünde vâki' çeşmenin fazlası der'uhde-i Za'im İsmail Ağa ibn-i el-Hâc Hasan Ağa [0,8 masura] Mâ-i mezkûr için beher sene sekiz guruş icare ta'yın şod.	Yine iskele-i mezkûrda kal'a önünde vâki' çeşmeden ifrâz olunan su der'uhde-i merkûm İsmail Ağa mâ-i cârî 0,5 masura Mâ-i mezbûr için senede beş guruş icare ta'yın şod.	Toplam su miktarı: 16 masura, 1 çuvaldız²⁰² Toplam yıllık gelir: 162,5 kuruş²⁰³

Tablo 6. (Devam) Vakfedilen Su Yerlerinin Kira Miktarları

²⁰² Bu tabloya bakıldığında su miktarının kirası 1 çuvaldız 2,5 kuruşa, 0,5 masura 5 kuruşa, 1 masura 10 kuruşa ve 2 masura 20 kuruşa karşılık gelmektedir. Bunu baz alarak tablodaki verilerde bazı yerlerin su miktarı yazılmadığından aşağıdaki tabloda verilen kira bilgisiyle hesaplanmıştır. 15 kuruş 1,5, 8 kuruş 0,8, 2 kuruş 0,2 masura su olarak ölçü birimi miktarı tahmin edilebilir. Belgede 9,5 masura 1 çuvaldız olarak belirlenmiştir fakat yapılan hesaplamalar doğrultusunda toplam su miktarı 16 masura 1 çuvaldızdır.

²⁰³ Belgede ve bazı kaynaklarda yazılan toplam yıllık gelir 152,5 kuruştur fakat bu verilere göre doğru hesaplama 162,5 kuruştur.

Vakfın sahibi Ebubekir Paşa, Kıbrıs'ta Tuzla kasabası dışındaki yerlerde kazdırdığı su kuyularından çıkarılan tatlı suyun fazlasının kiraya verilerek işletilmesini şart koşmuştur. Vakıf suyunun dağıtıldığı mahallere verilen su miktarına göre belirlenen senelik kira ücretleri yukardaki tablo 6'da gösterilmiştir.²⁰⁴ Vakıf sularının fazlası kanavat denilen suyollarıyla hane, bağ ve bahçelere ulaştırılmış olup küçük ölçekli künkler ve terazilerle verilen su miktarı hesaplanarak kira bedeli belirlenmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere Tuzla kasabasında olan Hacı Abdülbaki Ağa'nın meskenine ait çeşme ve hamamı için verilen 2 masura su için her sene vakfa ödeyeceği kira bedeli 20 kuruş olarak belirlenmiştir. Ancak bir önceki tablomuzda belirttiğimiz gibi Hacı Abdülbaki Ağa'nın ayak suyundan ayrılarak yapılan çeşmeden vakfa ait cami-i şerif çeşmesine verilen su miktarı belirtilmemiştir. Vakfa ait cami-i şerif çeşmesi için ödenecek su kirası 10 kuruş olduğuna göre 1 masura su verilmiş olmalıdır. Harsopolides Mahallesi'nde Fransa elçisi Dük Garadan'dan, hanesinde bulunan çeşmeye Arabacılar denilen yerde bulunan teraziden ayrılan 2 masura su için her sene 20 kuruş ödemesi istenmiştir. Mülsib Mehmed Efendinin oğlu Feyzullah Efendi'nin hanesindeki çeşmeye 0,5 masura suya karşılık her sene kirası 5 kuruş olarak kaydolunmuştur. İngiliz Tercümanı Andirliko Eci'nin hanesinde olan çeşme için Sotira Mahallesi'nden taksim edilen 1 masura suyun senelik kira bedeli 10 kuruş olmuştur. Makaryo'nun oğlu Komi Heberpuş'un çeşmesine Tuzla'da bulunan kilisedeki dördüncü teraziden ayrılan 2 masura su 20 kuruş karşılığında verilmiştir. Dubrovnik elçisi Covani'nin hanesindeki çeşmeye de 0,5 masura suyun kira miktarı 5 kuruştur. Piyeri'nin oğlu Nikola'nın hanesinde olan çeşmesine makseminden ayrılan 1 çuvaldız su için ödeyeceği kira 2,5 kuruş olarak kaydolunmuştur. Dörtyol ağzında bulunan çeşmenin fazlasından ve ayak suyundan Tercüman Anapolitan Remartiye'nin oğlu Eci Piyeri'ye su verilmiştir ancak miktarı belirtilmemiştir. Senelik 15 kuruş kira bedeli belirlendiğine göre 1,5 masura su verilmiş olmalıdır. Arabacılar da bulunan çeşmenin ayak suyu fazlası tezkire gereğince senede iki defa Kadsolu Molla Hüseyin'e verilen su için senelik 15 kuruş verilmesi buyrulduğuna göre yine 1,5 masura su verilmiş olmalıdır. Cami-i Şerif çeşmesinin ayak suyundan ayrılan su için Zaharka Tercüman oğlu Garod'un vermesi gereken kira miktarı 5 kuruş olduğuna göre 0,5 masura su verilmiş olmalıdır. Ayayani Mahallesi'nde Yorgi Kalira hanesi çeşmesine yedinci teraziden ayrılan 1 masura suyun kira bedeli de

²⁰⁴ KKVD, Hüküm No:35, s. 35. Kıbrıs. KŞS, d.45, Hüküm No:137, s.188.

10 kuruştur. Andoni oğlu Mihail hanesi çeşmesine de taksim yerinden üçüncü teraziden ayrılan 0,5 masura suya karşılık 5 kuruş kira bedeli alınmıştır. Tuzla İskelesi'nde kale önünde bulunan çeşmenin ayak suyundan belirli bir miktar Hacı Hasan oğlu Hacı Abdülkadir'e tahsis olunmuştur ve 2 kuruş bedel istenmiştir bu da 0,2 masura suya denk gelmektedir. Tuzla İskelesi'nde Mezaristan yakınında akan çeşmenin ayak suyundan Nikola oğlu Piyeri'den 5 kuruş alındığından 0,5 masura su tahsis edilmiş olunmalıdır. Tuzla İskelesi kale önünde bulunan çeşmenin fazlasının Za'im İsmail Ağa oğlu El Hac Hasan Ağa'ya 8 kuruş karşılığında verildiğine göre 0,8 masura su verilmiş olmalıdır. Yine Tuzla İskelesi kale önünde bulunan çeşmeden ayrılan suyun 0,5 masurası adı geçen İsmail Ağa'ya 5 kuruşa tahsis olunması buyrulmuştur.

Su vakfının sahibi Ebubekir Paşa'nın verilmesini buyurduğu 16 masura ve bir çuvaldız suyun on yedi adet yere kiraya verilmesine izin verilmiş ve kararlaştırılan senelik kira miktarları toplam yüz altmış iki buçuk kuruştur.

2.2.2. 25 Cemaziyelevvel 1161 Tarihli Vakfiye Zeyline Göre Vakfedilen Gayrimenkuller

Ebubekir Paşa, kurduğu vakıflarına müteveli tayin ettiği İsmail Efendi İbn-i Mustafa ve şahitlerin huzurunda daha sonradan yaptıracağı dükkân, köşk, çiftlik, bağ, bahçe ve bostanlar gibi vakıf mülklerini de vakfına dâhil edilerek bunların vakfiye zeyline kaydedilmesini bildirmiştir.²⁰⁵

Ebubekir Paşa, Lefkoşa'da Saray-ı Kebir'in önünde bulunan cami-i şerifin büyük ve küçük kapısının sağında ve solunda bitişik bir şekilde yanyana sıralanmış vakıf dükkânların arkasına yeni gayrimenkuller yaptırmıştır. Binanın alt katına beş adet oda, bir mutfak ve iki kenef inşa edilmiştir. Dükkânlar üzerinde ise büyük bir köşkü (bin zirâ miktarı) avlusu ve müştemilatıyla birlikte vakfetmiştir.

Paşa, Tuzla kazasında bulunan Arpera köyünde ise vakfedilen bahçeye bitişik inşa ettirdiği on iki kısım oda, bir ahır ve iki adet büyük inek damlarından oluşan bir çiftliği bütün duvarları ve müştemilatıyla vakfetmiştir. Ebubekir Paşa, vakfiyelerde hükm-ü şeri ile vakıfları bozmanın imkânsız olduğunu belirterek söz edilen odalar, mutfak, kenef, köşk ve çiftlik bütün eklentileriyle vakfiyeye kaydedilmiştir. Vakfiye

²⁰⁵ VGMA. D. 738. 85, s.12.

şartlarına bağlı kalınarak vakf-ı sahih olduğu Paşa'nın huzurunda karşılıklı konuşularak netleşmiştir. Ebubekir Paşa, H. 12 Rebiülevvel 1161 (M. 23 Mayıs 1748) tarihli ana vakfiyesinden iki buçuk ay sonra şahitler eşliğinde onaylanan vakfiye zeylinde başka vakıf mülklerini de ilave ederek mütevellîye teslim etmiştir.²⁰⁶

2. 3. Vakıf Mülklerinin İdaresi ve Yöneticilerin Sorumlulukları

Ebubekir Paşa, vakfiyesinde görüldüğü üzere bağışladığı mülklerini kiralamak isteyenlere, belirttiği şartlara uygun olarak kiraya verilmesini istemiştir. Tuzla ve İskele kasabalarının faydalanması için kurduğu su vakfı, değirmenler ile bahçe ve bağlar için şu şartları koşmuştur; Değirmenler, bahçeler ve bağlar icareteyn²⁰⁷ usulüyle verilmeyip, değirmenlerin mütevellî kaymakamı ve vakıf kâtibi tarafından her sene anlaşma yenilenerek el değiştirilmesini, bağ ve bahçelerin ise her üç senede bir tahvil ile değiştirilerek kiraya verilmesini buyurmuştur. Kiralamaya talip olan Müslüman ve Hristiyanlardan hanelerine su götürmek isteyenlere her masurasına yalnız ikişer yüz ellişer kuruş icare-i muaccele ve seneliği onar kuruş icare-i muaccele ile verilip vakıf suyu bölünerek ayrı ayrı hanelerine verilmiştir. Bu paylaşımdan sonra kalan suyun fazlasının, kasaba ahalilerinden bahçe ve bostanları sulamak için kullanacak arazi sahiplerine günde altı saatliğine, senelik altışar kuruş ile onar para icare-i müecceleyle kiraya verileceği anlaşılmaktadır. Her üç senede bir anlaşma yenilendikçe belirlenen miktara göre icare-i muaccele ile kiraya verilecek ve bu sayede su vakfının gelişmesi ve devamlılığı temin edilecektir. Vakfiyeye göre Ebubekir Paşa su vakfı artırıp çoğaldıkça mütevellî kaymakamı olanların ihale etmesini ve senelik alınan kira bedellerinin de arttırılmasını istemiştir. Yine Ebubekir Paşa, vakıfların kontrolünden sorumlu mütevellî kaymakamı ve vakıf kâtibinin görevlerini hakkaniyetle yaparak vakfını korumalarını istemiştir. Paşa, vakfettiği değirmenlerin, suyollarının ve yedi ayrı mahalde olan çeşmelerin bakım ve tamir ihtiyacı halinde mütevellî kaymakamı ve vakıf kâtibi tarafından tamiratlarının yapılmasını da vakfiye şartlarına eklemiştir. Gereken tamir

²⁰⁶ VGMA. D. 738. 86, s.14.; KKVD, Hüküm No:34, s. 34. Kıbrıs. KŞS, d.17, Hüküm No:167, s.100., KŞS, d.45, Hüküm No:187, s.137.

²⁰⁷ Sözlükte "çifte kiralama veya iki kira bedeli" anlamına gelen icâreteyn vakıf hukukunda, vakıf olan bir akarın gerçek kıymetine yakın veya eşit peşin kira bedeli (icâre-i muaccele) ve buna ilâve olarak her ay yahut yıl sonunda ödenecek veresiye kira bedeli (icâre-i müeccele) karşılığında kiraya verilmesi muamelesine denir. A. Akgündüz (2000), "İcareteyn". İstanbul: DVİA. C.21, s. 389.

masraflarının değirmenler ile vakfedilen bahçenin gelirlerinden verilerek vakıf masraf defterine kaydedilmesini ve müteveli kaymakamının vakf-ı şerifin toplam masraf defterini de kâtip mührü ve imzasıyla her sene asıl müteveli olanlara gönderip hesaplarının yapılmasını istemiştir. Suyollarının tamiri tamamen vakfa ait olmayıp gerektiğinde su alan hane sahipleri de sorumlu olmuştur.²⁰⁸

2. 4. Vakfın Tevliyet Hakları

Ebubekir Paşa, Lefkoşa'daki Saray-ı Kebir'de olan mahkemede Kıbrıs defterdarı İsmail Efendi ibn-i Mustafa'yı vakıflarına tayin edip dükkânlar, bağ, bahçe, değirmenler, eklentiler ile müştemilatıyla ve suyollarının kontrolünü müteveliye bıraktığını mecliste açıkça belirterek şu şartları öne sürmüştür;

Kıbrıs vakfı dâhil İstanbul, Cidde, Mora ve başka yerlerde olan vakıfları evkaf-ı şeriflerine bağlı ve Haremeyn-i Şerife'nin muhasebe defterlerinde kayıtlı olacaktır. Vakfiyet ve tasarruf hakkı evkaf-ı sairelerin kaydı üzerine, hayatta oldukça Ebubekir Paşa tasarrufta bulunacak ve bu vakıf devam ettikçe erşed evlatları ve evlatlarının evlatları yani torunlarının soyu son bulana kadar kullanma hakkına sahip olacaktır. Kendi soyundan gelen evladı kalmaz ise azatlı köleleri yönetici olup onların dahi evlatlarının soyu yok olana kadar vakıf tasarrufuna devam edeceklerdir. Sonrasında vakfının zapt ve tasarrufunun Haremeyn-i Şerife'nin tarafına verilmesini istemiştir. Müteveli olanların vakıf gelirlerinin fazlasını her sene kadın erkek farketmeksizin bütün evlatlarına eşit bir şekilde paylaştırmalarını istemiştir.

Ebubekir Paşa, Kıbrıs Vakıfları'nın Lefkoşa'da görevli muhassılın ve mütesellimin gözetip koruyacağını söylemiş ve müteveli kaymakamı olanların vakfa bağlı kalarak çalışmaları neticesinde bol mükâfata nail olacağını belirtmiştir. Vakfiyenin son kısımlarında vakfın bozulması, değiştirilmesi ve ihtiyaç olmadığı halde faydalanılması gibi hallerden kaçınılması gerektiğini hatırlatan uyarı niteliğinde ayet vardır. Her kim olursa vakıf sahibinin şartlarına uymayıp taraf değiştirip anlaşmazlık ederse Allah katında da adaletli olmayıp sözünden dönmüş olacaktır. Kendi mülküne

²⁰⁸ VGMA. D. 738. 86, s.13.; KKVD, Hüküm No:33, s. 33. Kıbrıs.

mütevelli, haksız müdahale ve muhasebe edip kötü şeyler yaparsa Allah yolundan dönmüş demektir ve cezasız kalmayacaktır ikazı ile vakfiye metnini sonlandırmıştır.²⁰⁹

²⁰⁹ VGMA. D. 738. 85, s.12.; KKVD, Hüküm No:33, s. 33. Kıbrıs.

3. BÖLÜM

EBUBEKİR PAŞA’NIN KIBRIS VAKIFLARI

3.1 Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları

Sultan III. Ahmed’in vezirlerinden olan Ebubekir Paşa Kıbrıs’taki valiliği sırasında hayrat gayesiyle çeşitli vakıflar kurmuştur. Kıbrıs’a atanan vali paşalar Lefkoşa’da Saray-ı Kebir (Vali Sarayı) denilen yerde oturmuşlar, Ada’yı buradan yönetmişlerdir. Bu sarayın önündeki alan Sarayönü²¹⁰ olarak anılmıştır.²¹¹ Kıbrıs Valisi Ebubekir Paşa’nın bu alanın imarına öncelik verme nedeninin ikametgâh yerinin Vali Sarayı olmasıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Lefkoşa’da Vali Sarayı önünde bulunan cami-i şerifin müstemilatı ve mektep yapılarının inşası bizzat Ebubekir Paşa’ya ait olmasa da bu vakıfların masraflarını üstlenerek canlandırmıştır. Bu vakıfları yeni inşa ettirdiği ek yapılarla da destekleyerek hayat şartlarına uygun hale getirmiştir. Yine Sarayönü’nde yaptırdığı ticarethaneler bir yandan halka hizmet verirken diğer yandan kira gelirleriyle de vakıflarını beslemiştir. Larnaka’da ise Bekir Paşa Kemerleri olarak anılan su kemerleri ve kurduğu muazzam su sistemi yapısı dikkat çekicidir. Bu vakıfların daha kuruluş aşamasında elde ettiği gelirler uzun seneler ayakta kalabilmesini sağlamıştır. Ebubekir Paşa kurduğu su vakfı sayesinde Tuzla ve İskele halkının çektiği su sıkıntısını sona erdirmiş ve su kemerleri günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Larnaka’ya bağlı Tuzla ve İskele’deki inşa ettirdiği çeşmeler de ahalinin su sıkıntısının çözülmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Tablo 7. Lefkoşa ve Larnaka’daki Yapılar²¹²

Lefkoşa’daki Yapılar (Saray-ı Kebir)	Larnaka’daki Yapılar (Tuzla/İskele)
Cami-i şerife ait müstemilat Sofa-i kebirler Sıbyan mektebi	Çeşmeler Su kemerleri

²¹⁰ Günümüzdeki adı Atatürk Meydanı. E. Savrun (2018). “Kıbrıs’ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyanları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri (1925-1931)”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:7, Sayı:14, s.26.

²¹¹ H. M. Gürkan (1989). *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa*. Lefkoşa: Lefkoşa Belediye Yayınları, Yayın Dizisi:5, s.25

²¹² VGMA. D. 738. 85, s.11.

Tablodaki Ebubekir Paşa vakıflarına ait Lefkoşa ve Larnaka’da bulunan yapılar gelir kaynakları ve vakıf yönetiminin hassasiyetiyle uzun seneler ayakta kalmayı başarabilmiştir. Bunlar; Lefkoşa’daki Saray-ı Kebir alanında bulunan cami-i şerife ait yapılar, sıbyan mektebi, Tuzla ve İskele’deki çeşmeler ile su kemerleridir.

3. 1. 1. Lefkoşa’da Sıbyan Mektebi Vakfı

12 Rebiülevvel 1161 (M. 23 Mayıs 1748) tarihli ana vakfiyesinde geçen “Lefkoşa’da vülât-ı izâm-ı zevî’l-ihtirâma mahsus sarây-ı kebîr pîşgâhında vâki câmi’-i şerîf tetimmâtından avlusu dâhilinde olan mekteb-i münîf”²¹³ ifadesine göre Lefkoşa’da Sarayönü’ndeki alanda bulunan cami-i şerif ve avlusu içerisinde caminin ek binalarından olan sıbyan mektebinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Mektepler genellikle camilere bitişik ya da onun müştemilatı arasında yer almıştır. Dolayısıyla mekteple cami hiçbir zaman birbirinden uzak düşmemiş ve birbirinin tamamlayıcı bir parçası olmaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde Sıbyan mektebi, iptidai denilen ilköğretim kurumlarıdır.²¹⁴ Sıbyan, Arapça bir kelime olan “sabi”nin çoğuludur ve küçük erkek çocuk manasındadır. Buna göre sıbyan mektebi küçük erkek çocukları için açılmış olan okul demektir. Fakat ismini erkek çocuktan almış olmasına rağmen bu mekteplerde kız çocukları da eşit haklarla okutulmuştur.²¹⁵ Çocuklar okuma yazma öğrendikten sonra Kur’an’ı hatmetmişlerdir. İleri seviye derslerine de camilerde devam etmişlerdir. Ders içeriğinde genellikle okuma yazma, gramer, Kur’an, hadis, şiir ve matematik bulunur, içerik en fazla Kur’an-ı Kerîm üzerine olmuştur.²¹⁶ 4 yıllık eğitim veren sıbyan mekteplerinde elifba, Kur’an, ilmihal, tecvit, Türkçe okutularak lügat, sülüs ve nesih yazılar öğretilmiştir. Mektep hocaları çocuklara iyi bir şekilde Kur’an eğitimi verip yeteneklerine göre tecvit, ilmihal okutarak, İslam’ın şartlarını ve dini kurallarını

²¹³ VGMA. D. 738. 85, s.11.; Bazı kaynaklarda Sarayönü cami ve Sarayönü sıbyan mektebi olarak isimlendirilmektedir fakat Sarayönü tabiri vakfiyede sadece konum bilgisi olarak verilmiştir.

²¹⁴ N. Yazıcı (2013). “Eğitim Merkezi Olma Yönüyle Camilerimiz”: Medeniyetin Başladığı Yer Cami. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 24.

²¹⁵ H. D. Arslan (2018), “Eğitim Binasının Temeli: Sıbyân Mektepleri”. *Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, Vol:5, Issue:26, s. 2565.

²¹⁶ N. Bozkurt (2004), “Mektep”. Ankara: DViA, C.XXIX, s.5-6.

öğretmişlerdir.²¹⁷ Osmanlı sıbyan mekteplerinin eğitim sisteminin temeli islam kurallarıyla oluşturulmuştur.²¹⁸

Mektepler genellikle halifeler, sultanlar ve yüksek dereceli devlet memurları tarafından inşa edilerek, öğrenim giderleri kurdukları vakıflar sayesinde karşılanmıştır.²¹⁹ Saray-ı Kebir'in önünde yer alan sıbyan mektebinin inşası Ebubekir Paşa'ya ait değildir ancak mektebin bütün tasarrufu kendisine ait olduğundan vakıflarından biri haline gelmiştir. Mektep zayıf ve muhtaç bir halde olup başıboş kalarak vakıf özelliğini kaybetmiştir. Uzun zamandan beri mektep duvarlarının yıkık, ahşap odası ve tavanının kırık dökük olmasından dolayı bu virane yerde eğitim verilememiş olup muallimi ve talebesi de mevcut değildir. Ebubekir Paşa, mektebin kullanılmaz halde olduğunu görmüş ve yeniden faaliyete geçmesi için gerekenin yapılmasını söylemiştir. Hasarlı durumda olan mektebi adeta yeniden yaptırıyormuş gibi onarılmasına karar vererek bu kararını uygulamaya koymuştur. Mektebin hemen tamir edilmesini, tamir için de ustaların ve ustabaşılardan tedarik edilmesini istemiştir.²²⁰ Onarım işleri bitirildiğinde mektep yeni bir vakıf halini alarak eğitim öğretime hazır hale getirilmiştir. İlk olarak sıbyan muallimi ve halifesi görevlendirilmiştir. Sıbyan mektebinin muallimliğine Mustafa oğlu Hasan tayin edilmiştir. Bir süre sonra tayin edilen muallim vefat ettiğinden ve çocuğu olmadığından dolayı boş kalan kadrosuna Süleyman'ın oğlu Süleyman atanmıştır.²²¹ Vakıf kâtibi olarak ise Osman bin Mehmed görevlendirilmiştir. Daha sonra Osman bin Mehmed vefat ettiğinden dolayı boşta kalan bu makama oğulları Kasım ve Nuh atanmıştır.²²² Kısa bir süre içerisinde de Osman oğlu Nuh, görevini abisi Kasım'a devretmiştir.²²³ Sayılan bu görevlendirmelerin haricinde vakıf cabisi ve vakıf idarecisi olarak müteveli kaymakamı ataması da yapılmıştır.

Ebubekir Paşa Saray-ı Kebir önünde yer alan cami-i şerif vakfının müstemilatı için de masraflar yapmıştır. Caminin avlusu içerisinde kullanılmaz durumda olan dört adet tuvaleti tamir ettirerek yenilemiştir. Yine cami avlusunun girişinin batı konumunda Müslümanların bir araya gelmesine vesile olmak için inşa ettirdiği bir sofa-i kebir

²¹⁷ C. Baltacı (2004), "Osmanlılar'da Mektep". Ankara: DİA, C. XXIX, s.6.

²¹⁸ H. D. Arslan (2018), a.g.k., s. 2566.

²¹⁹ N. Bozkurt (2004), a.g.k., s.5.

²²⁰ VGMA. D. 738. 85, s.11.; VGMA. EV. MKT. 377. 76.

²²¹ KVVD (Kıbrıs Vakfiye Kayıt Defteri), Hüküm No:110, s.88.; KŞS, d.36, Hüküm No:42, s.26.

²²² KŞS, d. 21, Hüküm No:459, s.199.

²²³ KŞS, d. 21. Hüküm No:460, s.199.

mevcuttur.²²⁴ Sofa, mescit görevi gören büyük bir odadır ve burada halk tarafından namaz kılınıp Kur'an-ı Kerim okutulurdu.²²⁵ Ayrıca Cuma namazlarında görev yapmak için bir de müezzin atanmıştır. Cami-i şerif haricinde yaptırdığı sofalar da vardır fakat vakfiyesinde sayısı ve konumu belirtilmemiştir. Bu sofaların da aynı yerde, Saray-ı Kebir alanına yakın bir konumda yaptırılmış olması muhtemeldir. Ebubekir Paşa bahsedilen cami içerisinde ve etrafında sofalar yaptırarak, müştemilatının tamirini ve personel masraflarını karşıladığına göre cami-i şerif vakfına da tasarrufta bulunmuş olabilir, dolayısıyla vakfı olma ihtimali mümkündür ama buna dair elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır.

Ebubekir Paşa cami-i şerif müştemilatından olan tuvalet ve sofaların bakımı için temizlik görevlisi, müezzin ve müştemilatın tamir ihtiyaçlarını karşılamak üzere ustalar görevlendirmiştir. Sıbyan mektebi ve cami-i şerif vakfının giderleri, Ebubekir Paşa'nın cami ve mektep civarında vakfettiği vakıf mülklerinin gelirlerinden karşılanmıştır. Ayrıca Lefkoşa'da inşa ettirip vakfettiği yirmi üç adet dükkândan elde edilen gelirlerden bir bütçe oluşturularak cami ve sıbyan mektebi vakfı görevlilerinin maaşlarını ödemek ve cami müştemilatı ile mektebin tamir masrafları için kullanılması amaçlanmıştır.²²⁶

3. 1. 2. Larnaka (Tuzla/İskele)'da Çeşme Vakfı

Larnaka, Kıbrıs'ın güneydoğusunda Lefkoşa'ya 42 km. uzaklıkta Doğan Burnu ile Poyraz Burnu arasındaki körfezde yer almaktadır. Larnaka Osmanlılar zamanında ismi Tuzla olan bir liman şehridir.²²⁷ Bazı arşiv belgelerinde Tuzla ve Larnaka'nın iki farklı kasaba olarak ifade edildiği görülse de²²⁸ son dönemlerde tamamen Tuzla ile birleştiği görülmektedir.²²⁹ Zamanla İskele Kasabası da (Tuzla İskelesi) Tuzla'ya²³⁰

²²⁴ VGMA. D. 738. 85, s.11.

²²⁵ B. G. Gülyüz (2019). "Osmanlı Geleneğinde Sakal-ı Şerifin Yeri ve Bulgaristan'da Sakal-ı Şerif Muhafazalı Camiler". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 8, s. 1, s. 89.

²²⁶ VGMA. D. 738. 85, s.12.

²²⁷ K. Çiçek (2003). "Larnaka". Ankara: *DVİA*, C. XXVII, s.105.

²²⁸ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.; Tuzla ve Larnaka kasabaları şeklinde iki ayrı yer olarak geçmektedir.

²²⁹ BOA. A. MKT. NZD. 118.30.; VGMA. EV. MKT. 1337. 84.; H. 1270 (M.1853/54)'li senelerden H.1303 (M. 1885/85) senelerine kadar Larnaka yerine Tuzla olarak geçmektedir.

²³⁰ Ana vakfiye ve belgelerde İskele-i Tuzla ve Tuzla kasabaları olarak geçtiğinden iki ayrı birim olduğu anlaşılmaktadır.

bağlı bir yerleşim yeri olmuştur.²³¹ Ebubekir Paşa Kıbrıs valiliğine henüz tayin edildiğinde Tuzla ve İskele kasabalarında suyun bulunmamasından dolayı burada yaşayan halk ciddi bir su sorunu çekmekteydi. Paşa, sadece insanların değil bütün canlıların susuzluğunu gidermenin, Allah katında çok büyük sevap olduğu düşüncesine sahipti ve bunun üzerine su tesisleri ve çeşme yaptırma faaliyetlerinin başlatılmasına karar verdi.²³² Bölgeye su tesis etmek için uzak kaynaktan su alınarak gerekli yerlere su yolu ve kemerler gibi yapılarla dağıtımı sağlanmıştır. Tedarik edilen sudan faydalanılması için Tuzla ve İskele kasabalarının farklı yerlerinde çeşmeler inşa ettirilmiştir. Kıbrıs'ta genellikle kemerli niş içinde musluklu bir ayna taşı, önünde ise bir yalak bulunan Osmanlı çeşmeleri, bir yapının duvarına veya bir su haznesine bitişik sokak çeşmeleri, her yüzünde birer musluk bulunan prizmatik hazneli meydan çeşmeleri olarak inşa edilmişlerdir.²³³ Genel tanımıyla çeşme, su sağlama sisteminden gelen suyun halkın kullanımına sunulduğu bir su alma yeridir.²³⁴

Çeşmeler, vakıflara bağlı su tesislerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur.²³⁵ Ebubekir Paşa, Tuzla ve İskele'de yedi ayrı bölgede inşa ettirdiği yedi adet çeşmeye vakıf suyunu su yolları aracılığıyla bağlatarak halkın kullanımına açmıştır. İnşa edilen çeşmelerin de gece gündüz kesintisiz bir şekilde akmasını vakfiyesinde şart koşmuştur. Doğrudan doğruya su yoluna bağlanmış olan Tuzla ve İskele'deki vakıf çeşmeleri için verilecek su, Tuzla kasabası yakınında olan makseme geldikten sonra lüle, masura ve çuvaldız birimleriyle ölçülerek farklı yerlere dağıtımı yapılmıştır. Tuzla kasabasında dört, İskele'de ise üç adet yaptırdığı çeşmelere vakıf suyunun sekiz lülesi taksim edilmiştir. Tuzla kasabasındaki dört farklı yerde yaptırdığı dört adet çeşmeye birer lüle su verilmiştir. İskele kasabasında bulunan cami-i şerif ile kale arasındaki çeşmeye ve belgelerde yeri tanımlanmamış başka bir mevkide daha yaptırdığı çeşmeye de birer lüle su ve yine İskele kasabası başında yaptırdığı bir çeşmeye iki lüle su verilerek toplamında yedi mahalde yedi adet çeşmeye sekiz lüle su akıtılmıştır. Ebubekir Paşa vakfettiği bu çeşmelerin gece gündüz akıtılmasını, su kaynağının üzerinde bulunan

²³¹ M. Demiryürek (2020). "Kıbrıs'ta Modern Belediye Teşkilatı'nın Doğuşu (1868-1876)", *Belleten*, Cilt:84, Sayı:301, s.1123.

²³² Z. Kazıcı (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayınları, s.241-242.

²³³ <https://www.evka.org/haber-kibris-ta-osmanli-cesmeleri> (Erişim Tarihi: 12.06.2024)

²³⁴ D. Demirci ve D. Derici (2021). "Malatya'da Çeşme Mimarisi". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:54, s.272.

²³⁵ Z. Kazıcı (2003), *a.g.k.*, s.241.

hanelerden ve hanelerin bahçelerinden gizlice baca açıp su almamalarını istemiştir.²³⁶ H. 1161 tarihli vakfiyede Bekir Paşa vakfından olan çeşmelerin konumu ile ilgili sadece birkaç çeşme hakkında bilgi edinilebilmekte diğerlerinin ise mevkisi net olarak verilmeyip sadece kasaba isimleriyle anılmışlardır. Vakfiyeler bölümünde ele aldığımız vakfedilen suların yerleri ve miktarları başlıklı 5 no'lu tabloya bakıldığında birkaç çeşmenin yerinden bahsedilmektedir. Bunlardan biri İskele (Tuzla İskelesi)'de mezaristan yakınında olan bir çeşme, diğeri de Dört Yol²³⁷ ağzında bulunan vakıf çeşmesidir.²³⁸ Tespit ettiğimiz bir başka vakıf çeşmesi ise Tuzla kasabesindeki İskele çeşmesidir.²³⁹ Vakfiyede İskele kasabesindeki cami-i şerif ile kale arasında yaptırdığı bir vakıf çeşmesinin olduğu belirtilmektedir. Sahildeki Larnaka kalesinin tam karşısında bulunan bu cami-i şerif, Cami-i Kebir (Ulu Cami)'dir. 13. ve 14. Yüzyıllarda St. Katherine'ye adanmış bir Katolik kilisesi olarak inşa edilmiş ve daha sonra camiye dönüştürülmüştür.²⁴⁰ Bazı kaynaklarda cami olarak geçen tarih M. 1835/36 olarak verilmiştir fakat cami varlığını gösteren daha eski bir kayıt, Ebubekir Paşanın M. 1748 tarihli vakfiyesidir. Larnaka kasabasında Türk eserleri arasında olan camilerin en büyüğü ve en önemlisi Cami-i Kebir (Ulu Cami)'dir.²⁴¹ İsmi muhtemelen büyük ve farklı mimari yapısından dolayı almıştır. Camiler için çok ender rastlanan iki katlı bir mimari örneği olmuştur. Her iki katta, basık kemerli çok sayıda pencereler mevcuttur.²⁴² Zemin katı depo, birinci katıda cemaat yeri olarak kullanılmıştır.²⁴³ Vakfiyede belirtilmemiş olsa da incelediğimiz bir belge kaydına göre Cami-i Kebir de Ebubekir Paşa'nın vakıfları arasında sayılmıştır²⁴⁴ ancak başka bir belgeyle karşılaşmamakla birlikte muhasebe kayıtlarına da rastlanılmamıştır. Mustafa Haşim Altan'ın Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi adlı eserindeki fotoğrafa göre burası Larnaka Bekir Paşa Camii şeklinde adlandırılmıştır.²⁴⁵

²³⁶ VGMA. D. 738. 85, s.12.

²³⁷ Tuzla kasabasında olduğunu tahmin etmekteyiz.

²³⁸ KKVD, Hüküm No:35, s. 35. Kıbrıs. KŞS, d.45, Hüküm No:137, s.188.

²³⁹ VGMA. EV. MKT. 632. 84.; VGMA. EV. MKT. 690. 19.

²⁴⁰ S. Antoniadou (2019). *Cyprus 1100 Years of History and Civilisation* (Çev. M. Christofidou), Cyprus: Deputy Ministry of Tourism, s.64.

²⁴¹ A. C Gazioğlu (2000). *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), s. 412.

²⁴² A. C Gazioğlu (2000). *a.g.k.*, s.412.

²⁴³ G. Smyris, T. A. Mikropoulos and P. E. Pintelas (2008). "Elevating and Safeguarding Culture Using Tools Of the Information Society: Dusty Traces of the Muslim Culture" (ESUTIS), Ioannina, Greece: *Earthlab*, s. 60.

²⁴⁴ KMA (Kıbrıs Milli Arşivi). EV. VRK. 14. 66. 1

²⁴⁵ M. H. Altan (1986). *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi (1571-1974)*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, C.1, s.490.

Cami-i Kebir (Ulu Cami)'in önünde bulunan Ebubekir Paşa vakfı çeşmesi, H. 1161 (M.1748) tarihinde vakfedilmiştir.²⁴⁶ Günümüzde de varlığını sürdüren bu çeşmenin, orijinal kitabesinin nerede olduğu bilinmemektedir. Güney cephesinde yer alan Latin harfleriyle yazılmış kitabeye göre Şeyhülharemler El-hac Ebubekir Paşa vakfına dahil olan çeşme M. 1748 yılında inşa edilmiş, daha sonra ise M. 1946 yılında Evkaf Dairesi tarafından yeniden yaptırılmıştır.²⁴⁷ Kitabe bilgisi doğru olup, Ebubekir Paşa'nın vakfiyesinde de çeşmeyi M. 1748 senesinde inşa ettirdiği kesinlik kazanmaktadır.

Çeşme, Larnaka'da Eski Tsarshi (Eski Çarşı) ve Kâmil Kenan sokaklarının kesiştiği köşede bulunmaktadır.²⁴⁸ Cami-i Kebir avlusunun kuzey batısında bulunan sekizgen planlı bir yapıdır. Çeşmenin yarısı avluya diğer yarısı ise yola bakmaktadır. Çeşme yapımında malzeme olarak taş kullanılmış, sadece kitabesi mermerden yapılmıştır. Kalenin yakınında yer alan, su kemerlerinden beslenen halka açık olan bu çeşmenin²⁴⁹ köşelerinde yarım sütunlara oturan kemerlerin oluşturduğu nişler içerisinde²⁵⁰ üzeri örtülü taş rezervuarın etrafına pirinç musluklar yerleştirilmiştir.²⁵¹ Cami avlusunda çeşme havuzunun etrafındaki musluklardan akan su ile insanların abdest almasını sağlayan tek başına yapılan, çeşme gibi kullanılan sade yapılı şadırvanlar da vardır.²⁵² Bağımsız olarak inşa edilen sekizgen planlı Ebubekir Paşa çeşmesi de bunun bir örneğidir. Sadece abdest ihtiyacı için değil, diğer ihtiyaçların da karşılandığı halka açık bir çeşme olmuştur. Tuzla ve İskele halkının yanısıra gelip giden tüccar gemileri de bu çeşmelerden su almışlardır.²⁵³ Ebubekir Paşa değirmenler için yeni kazdıkları kuyulardan gelen vakıf suyunu değirmenlere ve bahçelere de verilmesini şart koşarak suyun kalanını Tuzla ve İskele'de yaptırdığı çeşmelere vakfetmiştir.²⁵⁴ Vakıf suları,

²⁴⁶ VGMA. D. 738. 85, s.12.

²⁴⁷ E. Kavalçalan (2015). "Kıbrıs'taki Osmanlı Dönemi Su Yapıları (Çeşme ve Hamamlar)". *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, s.114.

²⁴⁸ E. Kavalçalan (2015). *a.g.k.*, s.114.

²⁴⁹ S. S. W. Baker (1879). *Cyprus As I Saw It in 1879*, London: Macmillan and Co, s.9.

²⁵⁰ (1982). *Kıbrıs'ta Türk Eserleri. Kumarcılar Hanı-Lefkoşa: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını*, s.42.

²⁵¹ S. S. W. Baker (1879). *a.g.k.*, s.9.

²⁵² A. Kılıcı (2010). "Şadırvan". İstanbul: *DVİA*, C. XXXVIII, s.219.

²⁵³ BOA. MVL. 784. 27.; BOA. A. MKT. MVL. 84.77.

²⁵⁴ BOA. I. MVL. 362. 15851. 02. 01.; BOA. I. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. I. MVL. 378. 16563. 02. 01.

vakıf bahçelerine ve çeşmelere paylaştırıldıktan sonra çeşmelerden ayrılan vakıf ve ayak sularının fazlası değerlendirilmiş, kiraya verilerek vakfa gelir sağlanmıştır.²⁵⁵

Çeşmelerin suyollarının ve kuyularının bozulmasından dolayı gereken tamirlerinin titizlikle yaptırıldığına dair çok sayıda arşiv belgeleri mevcuttur.²⁵⁶ İnşa edilen 7 adet çeşmenin sürekli akmasını sağlamak²⁵⁷ için tamir ihtiyaçları vakfettiği vakıf mülklerinden olan değirmenler ile bahçelerin²⁵⁸ ve Paşabahçesi çiftliğinin gelirleriyle karşılanmıştır.²⁵⁹ Gerektiğinde Lefkoşa, Sitre ve Orini kazaları ahalisinden ve tüccar gemilerinden alınan vergiler ile suyollarının geçtiği bazı hane ve bahçe sahiplerinden alınan bedellerle tamirat masrafları denkleştirilerek²⁶⁰ Ebubekir Paşa'nın çeşme vakıfları beslenmiş ve devamlılığı sağlanmıştır.

3. 1. 3. Larnaka (Tuzla/İskele)'da Su Vakfı

M.1747 yılında Kıbrıs'a vali olarak tayin edilen Ebubekir Paşa, Ada'ya geldiğinde Tuzla ve İskele kasabasında su bulunmadığından dolayı halkın büyük sıkıntı çektiğine, iki buçuk saat mesafeden sırtlarında su taşımak zorunda kaldığına şahit olmuştur. Bu duruma kalıcı bir çözüm getirmek istemiştir. Dinine bağlı biri olan Ebubekir Paşa bu dünyanın geçici bir hayal, ölümün ise tek gerçek olduğu düşüncesiyle Allah rızasını kazanmanın ne kadar önemli olduğunun bilincindeydi.²⁶¹ Bu düşünceyle ihtiyaç sahibi insanları rahata erdirmek için su hayratını kurmaya karar vermiştir.

Hayati öneme sahip olan suyun sadece içme ve temizlik ihtiyacını karşılaması değil İslam'da pek çok ibadetin yerine getirilmesi açısından da önemi büyüktür. İslamiyet'i samimiyetle benimseyen Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflere göre gündelik hayatlarını, düşünce ve inançlarını yaşayan Müslüman Türklerin, ibadet için gerçek temizliğin su ile olacağına inanmaları, su vakıflarına öncelik vermelerinde etkili olmuştur. Kur'an'daki su ile ilgili ayetlerin yanı sıra cennetin, içinden ya da kıyılarından ırmaklar akan bahçelerle tarif edilmesi, cehennemde ise ızdıraplarla birlikte

²⁵⁵ VGMA. D. 738. 85/86, s.11-14.; KŞS, d. 45, Hüküm No: 188, s.137.; BOA. I. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. I. MVL. 378. 16563. 02. 01.

²⁵⁶ BOA. İ. DH. 398. 26393. 01.; BOA. İ. MVL. 392. 17076; BOA. A. AMD. 85. 76.; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 01; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 02.; KŞS, d. 35, Hüküm No: 5, s. 3.; KŞS, d. 34, s. 48.

²⁵⁷ VGMA. EV. MKT. 819. 44.

²⁵⁸ VGMA. D. 738. 85, s.12.

²⁵⁹ BOA. A. AMD. 85. 76.; BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; BOA. I. MVL. 362. 15851. 04. 01.

²⁶⁰ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; BOA. I. MVL. 362. 15851. 04. 01.

²⁶¹ VGMA. D. 738. 85, s.11.

susayanlara içilemeyecek nitelikte su verilmesi yani ebedi susuzluktan bahsedilmesi; Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuzluktan bitkin bir haldeyken öldürülmesi gibi hadiseler sadece su vakıflarında değil diğer vakfiyelerde de su ile ilgili bazı şartların yer almasına vesile olmuştur. Bu nedenle vakıf aracılığıyla meydana getirilen su ile ilgili yapılar kültür ve medeniyet eserleri arasında önemli bir yer tutmuştur.²⁶² Bu eser sahipleri arasında önemli bir yer edinen Ebubekir Paşa da, yaptırdığı su tesisleriyle dikkat çekici bir başarıya ulaşmıştır. Kıbrıs gibi Osmanlı yönetiminde bulunan eyaletlerde, devlet kamu projelerinin finansal desteğini üstlenmemiştir. Bu hizmetler vakıf sahibinin sorumluluğunda olmuştur. Bu nedenle Paşa, Larnaka için bir su kemerinin inşasını kendi parasıyla finanse etmiştir.²⁶³ Her şey hazırlanarak Ada'ya varışından bir sene sonra Ebubekir Paşa, H. 12 Rebiülevvel 1161 (M. 12 Mart 1748) tarihli vakfiyesini düzenleyerek su vakfını kurmuş ve inşaat başlamıştır.²⁶⁴

Tuzla kasabasına bağlı olan iki saat uzaklıktaki Arpera²⁶⁵ köyü toprağında, İstavroz bahçesi yakınında ve bahçenin önünden geçen derenin yukarısında kalan Fransız bahçesinden başlayarak 274 adet kuyu²⁶⁶ açtırmıştır.²⁶⁷ Kasabaya iki saatlik uzaklıkta olan bu kuyuların²⁶⁸ açma işlemi şu şekilde uygulanmıştır; Kuyu kazıcılar iki ayak çapında dairesel bir delik açıp kazarak işe başlarlar. Kıbrıs'ın toprak yapısının inatçı olması nedeniyle kuyunun duvarları yapay bir desteğe ihtiyaç duymamaktadır. Çok kısa saplı bir kazma ile dikey olarak ilerler ve yatay ahşap çubuklardan oluşan ilkel ama etkili bir mekanizma sayesinde toprak yukarı gönderilir. Kuyu kazma işleminin hızı doğal olarak toprağın kalitesine bağlıdır. Kaya kesilecekse duvarcı baltası ve soğuk keskiyle çalışılır. Büyük bir direnç göstermeyen kireçtaşı tortularına ulaşıldığı zaman suya da ulaşılmaktadır. Kuyu kapasitesi hakkında fikir edinilebilmesi için birkaç gün açık bırakılır. Eğer uygunsa su kemerlerinin ihtiyaç duyduğu noktaya doğru 15-16 metre mesafede benzer bir kuyu daha açılır. Kaynak tatmin ediciyse iş tüm hızıyla devam ederdi. Kuyu kazıcının amacı kuyuların kapasitesini artırarak tüm su kaynağını

²⁶² Y. Önge (1984). "Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi". *Vakıf Haftası Dergisi*, s.23.

²⁶³ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). "The Truth About The Water Of Larnaca". *Water Board Of Larnaca*, s. 68.

²⁶⁴ VGMA. D. 738. 85, s.11.

²⁶⁵ Vakfiyelerde açıkça Arpera yazarken bazı belgelerde ise İride olarak geçmektedir. İkisinin de aynı yer olduğunu düşünmekteyiz.

²⁶⁶ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; BOA. I. MVL. 362. 15851. 03. 02.

²⁶⁷ VGMA. D. 738. 85, s.11.

²⁶⁸ BOA. I. MVL. 362. 15851. 05. 01.

elde etmek için yeraltı tünelleriyle birleştirilmiş bir kuyular zinciri oluşturmaktır. 10 veya 20 kuyuyu aynı seviyeye kadar kazar ve birinden diğerine bir tünel açıp birleştirerek yeraltında bir kanal oluştururdu. Kazıcı biriken toprağı belli aralıklarla yukarı göndererek tüneline temizler ve böylece kuyu ağzında huniye benzeyen bir tümsek oluşurdu.

Bu aşamalar tamamlandıktan ve su hacmi test edildikten sonra aynı prensiple çevrede başka kaynakların keşfedilmesi amaçlanırdı. Kuyu zincirleri sayesinde aynı zamanda suyu belli bir basınca ulaştırmak için gereken hidrolik gücün de elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu kuyu zincirleri kilometrelerce uzaklıkta olabilir ve yüzlerce kuyunun açılması gerekebilir. Kuyular büyük yüzeysel değişiklikler içerebilir. Tepelik bölgeler derin kuyuların açılmasını gerektirir ve vadilerin taştan yapılmış su kemerleriyle aşılması gerekirdi. Bu zahmetli ve karmaşık işlemlerden sonra su, nehrin tepeler ardındaki dar vadiden çıktığı noktanın yakınındaki Arpera kaynaklarından taşınır²⁶⁹ ve suyun kaynağından 2 saatlik mesafede olan Tuzla ve İskele kasabalarına akıtılırdı.²⁷⁰ Su sağlayan kuyular sık sık kapatılır ve denetlenirdi. Larnaka'nın su temini için kullanılan Ebubekir Kuyu Zinciri, ismini onları inşa eden Paşa'dan almıştır.²⁷¹ Kuyu zincirinin başlangıcından şehre kadar olan mesafe 5,6 km idi ve Larnaka'ya su, su kemerleri vasıtasıyla akardı.²⁷² Suyu kanallar aracılığıyla iletecek olan kemerler tek katlı ve üç ayrı köprü olarak tasarlanmıştır.

²⁶⁹ S. S. W. Baker (1879). **a.g.k.**, s.34-36.

²⁷⁰ VGMA. D. 738. 85, s.11.; BOA. I. MVL. 362. 15851. 05. 01.

²⁷¹ A. Angelakis and N. Mamassis vd. (2012). *Evolution of Water Supply Throughout the Millennia*, London: IWA Publishing, s.311.

²⁷² A. Angelakis and N. Mamassis vd. (2012). **a.g.k.**, s.314.

Fotoğraf 3. Larnaka Su Kemerinin ilk sıra kemerleri (Fotoğraf Harris Pavlakis)

İlk köprü elli kemerden oluşan kaynağını Arpera’den alan bir suyoludur. Arpera Larnaka’nın yaklaşık yedi mil güneybatısında küçük bir köydür.²⁷³ Bu noktadaki kaynağın suyu kemerler aracılığıyla Larnaka’ya ulaştırılmıştır. Bunlardan ikisi küçük, diğerleri dokuz ayak genişliğinde olup en yüksekliği on iki ayak yüksekliktedir. Diğer kemerler ise zemin yükseldikçe alçalmaktadır. Kemer sütunları sekiz ayak genişliğinde ve üç ayak kalınlığındadır.²⁷⁴ Ebubekir Paşa, en uzun kemer olan ilk köprünün yer aldığı Tuzla kasabasına bağlı Arpera Nehri bölgesindeki Kolbino²⁷⁵ denilen yerde Paşa ve Arpera çiftliklerini²⁷⁶ vakfetmiştir. Kaptan H. H. Kitchener’in haritasında su kuyularının ve kemerlerin rotası, Paşa ve Arpera çiftlikleri ve değirmenlerinin yerleri de gösterilmektedir.²⁷⁷ Su kemerleri güzergahı üzerinde bulunan Tuzla’ya bağlı Arpera köyünde vakfedilen İstavroz bahçesinde²⁷⁸ dut ağaçları, üzüm bağları dikilmiş ve suyun gücüyle çalışarak tahıl öğüten değirmenler yaptırılmıştır.²⁷⁹ Bağışladığı bu vakıf mülkler Kolbino mevkisindedir.

²⁷³ C. A. R. Savile (1878). *Cyprus*, London: Printed under the Superintendence of Her Majesty’s Stationery Office, s.37.

²⁷⁴ G. Smyris, T. A. Mikropoulos and P. E. Pintelas (2008). **a.g.k.**, s.64.

²⁷⁵ Arşiv belgelerinde Kolbino mahalinin adı, Kolinor şeklinde farklı yazıldığı görülmektedir.; VGMA. EV. MKT. 632. 84.

²⁷⁶ BOA. C. EV. 454. 22988.01.

²⁷⁷ H.H. Kitchener (1882). *The Island Of Cyprus*, London.

²⁷⁸ KŞS, d. 27, Hüküm No: 75, s.26.

²⁷⁹ VGMA. D. 738. 85, s.11.

Fotoğraf 4. Larnaka Su Kemerinin ikinci sıra kemerleri (Fotoğraf Harris Pavlakis)

İkinci su kemerinin on iki kemeri olup her biri on iki ayak genişliğindedir. Sütunlar beş ayak genişliğinde ve üçayak kalınlığında olup en yüksekği yaklaşık on sekiz ayak yüksekliğindedir.

Fotoğraf 5. Larnaka Su Kemerinin üçüncü sıra kemerleri (Fotoğraf Harris Pavlakis)

Larnaka'nın yakınlarında olan üçüncü kemer otuz bir kemerden oluşup her biri dört buçuk ayak genişliğinde, en yükseği ise yaklaşık on altı ayak yüksekliğindedir. Her sütun dört ayak kalınlığında ve on iki ayak genişliğindedir.²⁸⁰ Bu kemer sayıları günümüzde de aynıdır. Uzunluk ve yükseklikleri ise değişkenlik göstermektedir. Elli, on iki ve otuz bir kemerli yaylar üzerinde 95 kemerden oluşan köprüler, kesme taşlarla inşa edilirken²⁸¹ antik Kition harabelerinden çıkarılan taşlar da kullanılmıştır.²⁸² Taş işçiliğiyle yapılan 31 kemerden oluşan üçüncü köprü yerden 36 metre yüksekte olup baştanbaşa 420 metrelik bir uzunluğu bulunmaktadır.

Fotoğraf 6. Su kemerinin birinci ve üçüncü sıra kemerleri üzerinden su taşıyan açık kanallar

Su, yeraltı yolunun en düşük noktasına kadar kanal tüneli boyunca akmakta olup, burada bir depolama havuzuna dökülmekte ve buradan itibaren taş yapımı açık kanal vasıtasıyla şehre ulaşmaktaydı.²⁸³ Su, kemerlerin üzerinden çimentodan yapılmış bir kanalda akmakta olup Larnaka kasabasına ulaşana kadar taş ve kireçten yapılmış bir kaplama ile korunmaktadır. Yağışlar ve seller sayesinde tatlı suyun Tuz gölüne ulaşması buharlaşmayı ve dolayısıyla tuz oluşumunu engelleyeceği için setler inşa edilmiştir.²⁸⁴ Baker, suyun bir su kanalı vasıtasıyla yeraltından Larnaka'ya ilk ulaştığı noktadan bakıldığında bu sistemin Ada'da uzun zamandan beri kullanıldığının anlaşılabildiğini ifade etmiştir.²⁸⁵

²⁸⁰ P. Drummond (1908). *Excerpta Cypria Metarials For A History Of Cyprus*, Cambridge Universty Press Warehouse, s. 288.

²⁸¹ N. Yıldız (1996). "Aqueducts in Cyprus", *Journal For Cypriot Studies*, Vol:2, Issue:2 s. 102.

²⁸² G. Hill (1952). *A History Of Cyprus Volume 4: The Ottoman Province, The British Colony 1571-1948*, New York: Cambridge Universty Press, s. 76.

²⁸³ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). *a.g.k.*, s.70.

²⁸⁴ S. S. W. Baker (1879). *a.g.k.*, s.22.

²⁸⁵ S. S. W. Baker (1879). *a.g.k.*, s.34.

Ebubekir Paşa su kemerlerinden gelen suyun kapasitesi günlük 590,000 litredir ve 19,000 kişilik bir nüfus için kişi başına günlük ortalama 31 litre su düşmektedir.²⁸⁶ Arpera kaynağından Larnaka kasabasındaki halk çeşmelerine kadar yaklaşık 10 km yolculuğunu gerçekleştiren tatlı su projesi,²⁸⁷ tarımda sulama, evsel amaçlar ve tüccar gemilerine su sağlamak için kullanılmıştır.²⁸⁸ Dağıtım yerlerinden ayrılan suyun ölçülerek farklı yerlere dağıtımı yapılmıştır. Su debisi masura, lüle ve çuvaldız gibi birimlerle ölçülen vakıf suları, Tuzla kasabasında Arpera köyündeki Kolbino mevkisinde bulunan dut ve üzüm ağaçlarının olduğu vakıf bahçeleri ile Tuzla ve İskele'deki vakıf çeşmelerine paylaştırılmıştır.²⁸⁹ Ebubekir Paşa yeni kazdırdığı kuyulardan gelen vakıf sularını değirmenlere verildikten sonra kalanını Tuzla ve İskele'de yaptırdığı çeşmelere vakfetmiştir.²⁹⁰ İskele'deki cami-i şerif çeşmesi ve mezaristan yakınında olan, Tuzla'daki İskele çeşmesi ile Dört Yol ağzında ve Arabacılar denilen yerde bulunan çeşmeler vakıf suyunun verildiği çeşmelerdir.²⁹¹ Çeşmelere verilen vakıf sularının fazlası değerlendirilerek vakfa gelir temin edilmek istenmiştir. Tuzla ve İskele kasabaları ahalisinin evlerine akan su,²⁹² çeşme, hamam, bostan,²⁹³ sebze meyve bahçeleri ve ağaçlarında kullanmaları için²⁹⁴ terazilerle su miktarı ölçülerek isteyenlere icareteyn usulüyle kiraya verilmiştir.²⁹⁵ Alınan kiralar vakfa gelir olup su vakfının gelişmesini sağlamıştır. Paşa çiftliğinin üst tarafından gelen²⁹⁶ ve çiftliğin içinden geçen su yolundan²⁹⁷ gelen su çiftlik sınırları içindeki değirmenlere güç sağlamak amacıyla da kullanılmıştır. Ayrıca Arpera ve Paşa çiftliklerinin²⁹⁸ içinde bulunan üzüm bağları, dut ağaçları ve bahçeleri sulamak için kullanılmıştır. Paşa çiftliğine ait sudan Tuzla'da bulunan Ümmü Harâm Tekkesi (Hala Sultan)'nin içindeki ve yanındaki iki çeşmeye de tahsis yapılmıştır.²⁹⁹ Bu yapılanlardan önce Tuzla ve İskele kasabalarında 10 binden fazla nüfus ile birtakım ecnebi tebaa, tüccar ve aileleri

²⁸⁶ (1959). *Cyprus 1958*, London: Her Majesty's Stationery Office, s.68.

²⁸⁷ B. Rogerson (1994). *Cyprus*, USA: Globe Pequot Press, s.73.

²⁸⁸ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; KŞS, d. 34, s.48.

²⁸⁹ VGMA. D. 738. 85, s.12; BOA. İ. MVL. 362. 15851. 02. 01.

²⁹⁰ BOA. İ. MVL. 362. 15851. 02. 01.; BOA. İ. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. İ. MVL. 378. 16563. 02. 01.

²⁹¹ VGMA. D. 738. 85, s.12.; KŞS, d. 45, Hüküm No: 188, s.137.

²⁹² KMA. EV. VRK. 5. 15. 1.

²⁹³ VGMA. D. 738. 85, s.12.

²⁹⁴ KŞS, d. 34, s. 48.

²⁹⁵ VGMA. D. 738. 85, s.12.; BOA. İ. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. İ. MVL. 378. 16563. 02. 01.

²⁹⁶ KŞS, d. 35, Hüküm No: 5, s.3.

²⁹⁷ C. D. Cobham (1881), *Cyprus by Report Her Majesty's High Commissioner for 1181*, London: Harrison and Sons, s.26.

²⁹⁸ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

²⁹⁹ KVVD, Hüküm No: 4, s. 3, Kıbrıs.

susuzluktan perişan olmuş,³⁰⁰ başka civarda su bulunmadığından dolayı sularını sakalar ile zorlukla uzak mesafeden taşımak zorunda kalmışlardı.³⁰¹ Kıbrıs Adası'nın güneyinde yer alan Larnaka'daki Bekir Paşa su kemerleri, Kıbrıs'ta bugüne kadar inşa edilen en önemli su vakfıdır.³⁰² En önemli sosyal hizmetlerden biri olan su vakfından yararlanan Müslüman ve Hristiyan fark etmeksizin herkes eşit şekilde yararlanmıştır.

Ebubekir Paşa'nın vakıflarının bulunduğu Kıbrıs'ta, Larnaka kasabasına su getirmek için Arpera kaynağından başlayarak Tuzla ve İskele'deki çeşmelere kadar ulaşan yolda, yeni kazılan hendekler ve taşıyapılı binalarla yaptırdığı³⁰³ su bendleriyle, yollarının³⁰⁴ bozulması halinde tamiratlarının her yaz düzenli şekilde yapılması amaçlanmıştır.³⁰⁵ Kuyu, suyuolları, harıklar ve çeşmelerin zarar görmesi halinde onarım ve tamirlerinin bazı seneler aksatıldığı görülse de genellikle düzenli yaptırıldığına dair çok sayıda arşiv belgesi mevcuttur.³⁰⁶ Bu belgelerde idare meclisi, su komisyonu, evkaf muhasebeciliği ile ustabaşı, ustalar ve kasaba ahalileri tarafından tamirat yerleri keşfedilerek gerekli görülen inşaat ve masraf yerlerinin tespit edildiği görülmektedir.³⁰⁷ Tamir masrafları Ebubekir Paşa'nın vakıf müklerinden olan bağ, bahçe, değirmenler, dükkânlar dâhil Arpera ve Paşa çiftliklerinin vergi ve kira gelirlerinden karşılanmıştır.³⁰⁸ Gerek görüldüğünde tamir masraflarının eksikliği Lefkoşa, Sitre ve Orini kazaları ahalisinden ve tüccar gemilerinden alınan vergiler ile vakıf su kiralardan tamamlanmıştır.³⁰⁹

Su kemerleri ihtiyaç halinde çeşitli zamanlarda onarılmış olup, bunlardan biri Mimar Kemal Bey tarafından H. 1293 (M.1876) yılında yenilenmiş ve bu vesileyle su kemerlerinin planı çıkarılmıştır.³¹⁰ Bu planlar Kıbrıs Türk Milli Arşivi'nin kurucusu ve

³⁰⁰ BOA. İ. MVL. 362. 15851. 04. 01.; BOA. İ. MVL. 362. 15851. 05. 01.

³⁰¹ BOA. İ. DH. 398. 26393. 02.; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 02.

³⁰² N. Yıldız (2009). "The Vakf Institution in Ottoman Cyprus", *Ottoman Cyprus A Collection of Studies on History and Culture*, ed. Michalis N. Michael, Matthias Kappler and Eftihios Gavriel, s. 141.

³⁰³ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

³⁰⁴ BOA. A. MKT. UM. 1228. 14. 03.

³⁰⁵ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.; KŞS, d.19, Hüküm No:111, s.49.; KŞS, d.21, Hüküm No:101, s.28.

³⁰⁶ BOA. İ. DH. 398. 26393. 01.; BOA. İ. MVL. 392. 17076; BOA. A. AMD. 85. 76.; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 01; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 02.; KŞS, d. 35, Hüküm No: 5, s. 3.; KŞS, d. 34, s. 48.; BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; BOA. İ. DH. 510. 34708. 01.; BOA. A. MKT. MVL. 90. 57. 01.; BOA. İ. DH. 398. 26393. 03.

³⁰⁷ VGMA. EV. MKT. 819. 44.

³⁰⁸ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

³⁰⁹ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.; BOA. İ. MVL. 362. 15851. 04. 01.

³¹⁰ N. Yıldız (1996). *a.g.k.*, s.105.

eski müdürü olan Mustafa Haşim Altan'ın kitabında yer almaktadır.³¹¹ Kıbrıs Valisi Ebubekir Paşa'nın, H. 1161 (M. 1748) yılında vakfiyesini hazırlatarak su kuyuları ve kemerlerinin inşasını başlatmış olduğunu kabul etsek de Paşa'nın H. 1160 (M. 1747) senesinde gönderdiği arzuhalde, Tuzla ve İskele kasabalarına yaptırdığı suyollarının taksimi için masraf bildirmesi, vakfiye tarihinden önce hazırlıkların yapıldığı ve suyollarının tahminen üçte ikisinin Kıbrıs'ta vali iken bitirildiği anlaşılmaktadır.³¹² Bazı yabancı kaynaklar Roma tarzında inşa edilen daha eski bir su kemerinin varlığından bahsetmektedir ve Osmanlı döneminde su sisteminin sadece yenilendiğini iddia etmektedir.³¹³ Ancak yerel efsanelere rağmen su kemerleri, Roma İmparatorluğu'ndan değil, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma bir yapıdır. Kıbrıs valiliği döneminde Ebubekir Paşa tarafından inşa edilmiştir.³¹⁴ Giovanni Mariti ve Alexander Drummod da Ada'ya o tarihlerde gelerek su kemerlerinin yapımına şahit olan isimlerdendir. Drummod, 1745'te Kıbrıs'ı ziyaret ettiğinde yani Paşa daha Kıbrıs'a gelmeden önce, kemerlerin hiç var olmadığını fark etmiştir. 1750 senesinde de su kemerlerinin bitirildiğini görmüş ancak henüz faaliyette olmadığını belirtmiştir.³¹⁵ Ayrıca Ebubekir Paşa'nın vakfiyesinde inşa ettirdiği her yeni yapı için "müceddeden" ifadesi geçmektedir. İnşaat sürecini incelediğimizde, ilk olarak Arpera kaynağından başlayarak kuyular kazılmıştır. Daha sonra tünellerle birleştirilerek oluşturduğu kuyu zincirleriyle yeraltından bir su kanalı oluşturulmuştur. Bu kemerden akıtılacak olan su için köprü yapımı öncesinde su kanalının oluşturulması gerekir. Buna göre suyun Larnaka'ya ulaşmasını sağlayacak suyollarının ilk defa oluşturulduğunu ve su kemerlerini inşa ettirenin de Ebubekir Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Bu gerçeği bilen H. D. Purcell dahi, Paşa'nın adada bir fener gibi parladığını ve masrafları kendisine ait olan su kemerlerini inşa ettirdiğini belirtmektedir.³¹⁶

Paşa Ağrıboz'a tayin olduktan sonra Ada'dan ayrılmadan önce, Saray Tercümanı Hristofaki'ye kemerlerin inşası için hatırı sayılır bir para bırakmış ancak Hristofaki görevini ihmal etmiştir.³¹⁷ Birden fazla kaynak tarafından Hristofaki proje

³¹¹ M. H. Altan (1986). **a.g.k.**, s. 491.

³¹² KŞS, d. 16, Hüküm No: 386, s.225.

³¹³ J. Quintero, J. Lee (2012). *Lonely Planet Cyprus*, Loney Planet, s.114.; A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). **a.g.k.**, s.89.

³¹⁴ B. Rogerson (1994). **a.g.k.**, s.73.

³¹⁵ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). **a.g.k.**, s.91.

³¹⁶ H. D. Purcell (1968). *Cyprus*, Newyork: Frederick A. Praeger, s.181.

³¹⁷ G. Hill (1952). **a.g.k.**, s. 77.

yürütücüsü ve yöneticisi gibi gösterilmiş olsa da vakfiyelerde vakıflardan sorumlu yöneticinin müteveli İsmail Efendi olduğu görülmektedir. Yerli yabancı birçok tarihçi, konsolos, seyyah ve mimar kemerlerin etkileyici, mükemmel ve muhteşem bir taş yapı olduğunu vurgulamaktadır ve bu yapılar 1939 senesine kadar işlevini sürdürmüştür.³¹⁸ Fakat yeraltına borular döşendikten sonra kullanım dışı kalmışlardır. Bugün Osmanlı kemerlerinin sadece yaklaşık 150 metrelik bir kısmı korunmuştur.³¹⁹

3. 2. Ebubekir Paşa'nın Lefkoşa ve Larnaka'daki Vakıf Mülkleri

3. 2. 1. Dükkanlar

Ebubekir Paşa, Lefkoşa'da Saray-ı Kebir'in önünde bulunan cami-i şerifin aynı hizasında yan yana sıralanan sekiz adet ve cami duvarının bitişiğinde olan büyük kapısının sağ tarafında dört ve sol tarafında üç adet ve yine caminin doğusunda kalan küçük kapısının sağ tarafında iki ve sol tarafında altı adet olmak üzere sağlı sollu sıralanmış toplam yirmi üç adet dükkân inşa ettirip vakfetmiştir.³²⁰ Müsakkafat olan dükkanların cinsi kahveci, terzi, berber, tütüncü ve fırıncıdan oluşan ticarethanelerdir. Kiraya verilen on dokuz faal dükkânın yanında kullanılmayan dört adet dükkânı da bulunmaktadır.³²¹ Esnaf ve zanaatkarlara icare-i vahideli usulüyle kiralanan zamanla icareteyne dönüştürülen dükkanlar³²² vakfa önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bu gelirler sıbyan mektebi ile cami-i şerifin müştemilat tamirlerini ve vakıf görevlilerinin maaşlarını karşılamak üzere ayrılmıştır.³²³

3. 2. 2. Köşk

Lefkoşa'da vakfedilen müsakkafat içerisine sonradan dâhil edilen bir köşk yaptırılmıştır. Dükkânların hemen arkasına inşa edilen köşkte beş oda, bir mutfak ve iki tuvalet bulunmaktadır. Köşk, avlusu ve müştemilatıyla birlikte 1000 zirâlık bir alana

³¹⁸ R. G. Lavithis, S. Pantell and A. Lavithis (1991). *Explore Cyprus*, England: Interworld Publications, s.144.; G. Micula (2014). *Cyprus*, New York: DK Publishing, s.81.

³¹⁹ K. Gallas (1999). *Cyprus*. Local Colour, s. 123.

³²⁰ VGMA. D. 738. 85, s.11.; KKVD, hüküm no:33, s. 33, Kıbrıs.; KMA. EV. VRK. 5. 3. 1.

³²¹ BOA. TSMA. E. 915. 24.

³²² KMA. EV. VRK. 5. 3. 1.

³²³ VGMA. D. 738. 85, s.12.; KKVD, hüküm no:33, s. 33, Kıbrıs.

inşa edilerek vakfa gelir getiren kaynaklar arasına katılmıştır.³²⁴ Ebubekir Paşa'nın vakfettiği köşk ile ilgili farklı bir bilgiye H. 25 Cemaziyelevvel 1161 (M. 23 Mayıs 1748) tarihli vakfiye zeyli dışında herhangi bir kayıta rastlanılmamıştır.

3. 2. 3. Arazi, Bağ ve Bahçeler

Ebubekir Paşa tarafından Larnaka'nın Tuzla kasabasına bağlı Kolbino denilen mevkide elli dönüm arazi vakfedilmiştir. Arazinin hudutları bir tarafı Seferoğlu tarlası, diğer tarafı yol ve iki tarafı da miri arazi ile sınırlıdır.³²⁵ Su kemerleri güzergâhında olan Kolbino'daki bu arazi Tuzla'ya bağlı Arpera köyünde vakfedilen Paşa Çiftliği'nin civarındadır. Burada işletilecek olan otuz yedi dönüm arazi, bağ, bahçeler, değirmen ve müstemilatıyla birlikte vakfedilmiştir.³²⁶ Çiftliğin bitişiğinde bulunan ve 20 dönümlük iki adet dut bahçesi ve 4 dönümlük üç adet üzüm bağından³²⁷ oluşan İstavroz Bahçesi de vakfedilmiştir. Ayrıca değirmenin önünde ve ardında bulunan on üç dönüm boş araziye de vakfetmiştir.³²⁸ Paşa, bu araziye ağaçların dikilmesini istemiştir.³²⁹ Bu arazinin yerinin Ebubekir Paşa'nın ikinci değirmenini vakfettiği Tuzla'ya yakın Ayayorgi Manastırı yakınındaki köprünün karşısında bulunan arsası olması muhtemeldir.

Kanallardan gelen vakıf suyundan, iki lüle suyun her lülesi sekizer masuraya bölünerek Kolbino'da vakfedilen İstavroz bahçesindeki bağ ve ağaçları sulamak için verilmiştir. İpeğin üretimini sağlayan dut ağaçları ve üzüm bağları icareteyn usulüyle verilmeyip her üç senede bir tahvil ile değiştirilerek kiralanması belirlenmiştir.³³⁰ Kira gelirleri ise çeşmelerin ve suyollarının tamirat giderleri ile suyolcusu maaşlarının ödenmesi için ayrılmıştır.³³¹

³²⁴ VGMA. D. 738. 86, s.14.

³²⁵ VGMA. D. 738. 85, s.11; KKVD, hüküm no:33, s. 33, Kıbrıs.

³²⁶ VGMA. D. 738. 85, s.12.

³²⁷ BOA. İ. MVL. 392. 17076. 02

³²⁸ VGMA. D. 738. 85. 11.

³²⁹ VGMA. D. 738. 85, s.12.

³³⁰ VGMA. D. 738. 85. 12.

³³¹ VGMA. D. 738. 86, s.13.; BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

3. 2. 4. Değirmenler

Vakfedilen vakıf mülkleri arasında olan Paşa çiftliğinin civarında yeni yaptırılan iki adet un değirmeni bulunmaktadır.³³² Suyun gücüyle çalışarak tahıl öğüten değirmenlerden biri Tuzla'ya bağlı Kolbino mevkinde ilk sıra kemerleri sonunda yer alan Paşa çiftliğinde bulunmakta,³³³ diğeri ise Tuzla'ya yakın Ayayorgi Manastırı yanındaki köprüünün karşısında sahip olduğu arsa üzerine eklentileri ve müstemilatı ile inşa edilmiştir.³³⁴ Değirmenler için yeni kuyular kazdırılmış ve bu kuyulardan gelen vakıf suları değirmenleri döndürmek için kullanılmıştır.³³⁵ Değirmenlere gelen vakıf suyunun fazlası da Tuzla ve İskele kasabasındaki çeşmelere vakfedilmiştir.³³⁶

Taş yapımı açık kanal içinde ilerleyen su, kemerlerin üzerinden geçiyordu. İlk kemer sırasının sonunda su, yükseklik farkı nedeniyle Ebubekir Paşa'nın burada inşa ettirdiği taş yapımı bir tahıl değirmenine dökülüyordu. Su yaklaşık beş metre yükseklikten düşerek değirmenin öğütme taşlarını harekete geçiriyordu. Ayayorgi Manastırı yakınında yaptırdığı değirmen de yükseklik farkından faydalanarak aynı mekanizmayla işlemekteydi.³³⁷ Ahşap bir dönme dolabı vardı ve basit bir mekanizmayla suyun düşüşü ile değirmen taşlarını hareket ettiriyordu. Bu dönme dolap değirmeni çalıştırıyor veya alternatif olarak özel kanatlarıyla suyu yükseltiyor ve bölgenin pamuk tarlalarını sulamak için yüksekçe inşa edilmiş bir taş sulama kanalına suyu ulaştırıyordu.³³⁸ Bekir Paşa'nın su kemerleri rotasında yer alan iki değirmeninden birinin işletilmeye başladıktan sonra zaman içinde yıkılmasının ana nedeni değirmenlerin yaygın uygulaması olan kırılğan ahşap yapıda olmasıdır. Yıkılan değirmen Larnaka'nın merkezinden uzak konumda bulunduğundan buğday ve un yüklerinin taşınmasının zorluğu ve maliyeti nedeniyle ekonomik görülmemiştir. Larnaka'ya daha yakın olan Ayayorgi Manastırı yakınında bulunan değirmen ise 1970'lerin başlarına kadar neredeyse bozulmamış bir şekilde varlığını sürdürmüştür.³³⁹ Ebubekir Paşa, değirmenlerin icareteyn usulüyle kiralanmayıp, vakıf mütevellisi

³³² BOA. DH. MKT. 1323. 91.; BOA. İ. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. A. MKT. MVL. 84.77.

³³³ VGMA. EV. MKT. 819. 44.

³³⁴ VGMA. D. 738. 85, s.11.

³³⁵ BOA. İ. DH. 398. 26393. 02.; BOA. İ. MVL. 362. 15851. 02. 01.; KŞS. d. 34, s.48.

³³⁶ BOA. İ. MVL. 392. 17076. 02.; BOA. İ. MVL. 378. 16563. 02. 01.; BOA. İ. MVL. 362. 15851. 02. 01.

³³⁷ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). **a.g.k.**, s.72.

³³⁸ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). **a.g.k.**, s.117.

³³⁹ A. Michaelides and S. Christodoulides (2016). **a.g.k.**, s.114-115.

tarafından icare-i vahideli olarak ve anlaşmanın her sene yenilenerek kiralanmasını istemiştir.³⁴⁰ Paşa, değirmenlerden elde edilen kira gelirlerinin ise bağ ve bahçelerin giderleri, çeşme ve suyuollarının tamir masrafları ile suyuolcularının maaşlarını ödemek için kullanılmasını istemiştir.³⁴¹

3. 2. 5. Çiftlikler

Ebubekir Paşa'nın vakfiye zeylinde Tuzla kasabasına bağlı Arpera köyünün toprağında bir vakıf çiftliğini müsakkafatına eklediği görölmektedir. Bunun haricinde vakfiyede adı geçmeyen fakat Tuzla kasabasında bulunan Bekir Paşa vakfına bağlı Paşa Çiftliği (Paşa Bahçesi) denilen bir çiftliğin daha vakfedildiği görölmektedir.³⁴² Arpera Çiftliği Alethriko, Meneou ve Dromolakşa, Paşa Çiftliği de Larnaka, Tuz Gölü, Dromolakşa, Kato Vlakhos ve Aradippou köyleri arasında yer almaktadır.³⁴³ Vakfedilen Arpera ve Paşa Çiftlikleri³⁴⁴ su kemerleri güzergahı üzerinde olan Tuzla'ya bağlı Arpera'da bulunan Kolbino mevkisindedir. Arpera köyünde vakfedilen dut ağaçları ve üzüm bağlarının olduğu İstavroz bahçesine bitişik şekilde inşa ettirilen on iki kısım oda, bir ahır ve iki adet büyük inek damından oluşan Arpera Çiftliği, bütün duvar ve müştemilatıyla vakfedilmiştir.³⁴⁵ Yine aynı mevkide bulunan Paşa Bahçesi Çiftliği de değirmen, on iki kısım oda, bir ahır ve iki adet inek damı, mandıra, samanlık, ambarlar, beş adet davar,³⁴⁶ hizmet istihdam edecek katırlar,³⁴⁷ at gibi çiftlikte bulunan hayvanları da³⁴⁸ kapsayan duvar ve müştemilatıyla birlikte vakfedilmiştir. H. 1205 (M. 1790/91) tarihine ait Tuzla'daki Paşa Çiftliği'ne vakfedilen eşyaların dökümü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³⁴⁰ VGMA. EV. MKT. 819. 44.

³⁴¹ VGMA. D. 738. 86, s.13.

³⁴² BOA. A. AMD. 85. 76.; BOA. EV. d. 21025. 38.; BOA. C. EV.454. 22988. 01.; BOA. ŞD. 2379. 17. 4.

³⁴³ M. H. Altan (2001). *Kıbrıs'ta Türk Malları II.*, KKTC; Kastaş Yayınevi, C.2, s. 605.

³⁴⁴ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

³⁴⁵ VGMA. D. 738. 86, s.14.

³⁴⁶ VGMA. EV. MKT. 125. 141.

³⁴⁷ KŞS, d. 16, Hüküm No: 386, s. 225.

³⁴⁸ BOA. İ. MVL. 378. 16563. 01. 01.

Tablo 8. Paşa çiftliğinde vakfedilen eşyaların dökümü³⁴⁹

Eşyalar/ Zahireler	Aded	El aletleri/ Araç gereçler	Aded	Hayvanlar/ Ulaşım Aracı	Re's/ Aded
Köhne harir leğeni	8	Kurâde vasat kazgân	3	Çift öküzü	13
Köhne âb-dest leğeni	1	Kurâde sagîr kazgân	2	Kara sığır	36
Kurâde el leğeni ma'a ibrik	2	Kurâde sagîr kantar	1	Bargîr	3
Kurâde sahan	7	Kurâde kebîr kantar	1	Ganem, keçi, oğlak ve kuzu	507
Kurâde vasat sini	1	Demir kazma	4	Araba	2
Kurâde sagîr sini	2	Gelberi	3		
Kurâde kebîr tencere ma'a kapak	1	Demir tahra	2		
Kurâde vasat tencere ma'a kapak	3	Saban demiri	6		
Kurâde sagîr tencere ma'a kapak	2	Kayış	5		
Kurâde tâbe	3	Boyunduruk	6		
Yalnız tencere kapağı kurâde	1	Saban	6		
Demir çatal	1	Labût	3		
Vasat küp	4	Döğen	4		
Def'a vasat küp	2	El değirmeni	2		
Tekne-i acîn kebîr	2	Kurâde demir kürek	2		

³⁴⁹ KŞS, d.21, Hüküm No:427, s.187.

Sağır tekne	1				
Ekmek tahtası	3				
Harîr dolabı biri demirsiz	6				
Köhne sağır minder	1				
Köhne sağır yasdık	2				
Kurâde iskemle	3				
Mezrû‘ hinta	108 dönüm 108 kafiz				
Mezrû‘ şa‘îr	109 dönüm 163,5 kafiz				

Tablo 8. (Devam) Paşa çiftliğinde vakfedilen eşyaların dökümü

Çiftlikte, büyük, orta ve küçük boy olmak üzere tencereler ve tencere kapakları, tepsiler, hamur teknesi, ekmek tahtası, sahan, tava, kap, çatal gibi mutfak gereçleri ile leğenler, ibrik, yastık, minder ve iskemle gibi eşyalar bulunmaktadır. Tarla, bağ ve bahçe için demir kazma, tırmık, odun kesme budama aleti, saban, döğen ve el değirmeni mevcuttur. Çiftlikte; öküz, kara sığır, beygir, oğlak, kuzu, koyun, keçi gibi hayvanlar bulunmakta ve ulaşım aracı olarak da hayvanlarla çekilen bir arabanın olduğu görülmektedir. Ebubekir Paşa'nın vakfettiği Paşa Bahçesi Çiftliği'nin üst tarafında bulunan³⁵⁰ ve çiftliğin içinden geçen suyolundan³⁵¹ gelen vakıf suyu değirmenlere verilerek, üzüm bağları ve dut ağaçlarının içerisinde bulunduğu Arpera ve Paşa çiftliklerinin tüm bahçelerini sulamak için kullanılmıştır.

Arpera ve Paşa Bahçesi çiftliklerinin kısa süreli kiralama³⁵² usulü olan icare-i vahideli olarak vakıf mütevellisi tarafından müzayede yoluyla senelik olarak kiraya verildiği görülmektedir.³⁵³ Paşa Bahçesi Çiftliği müzayede yapılarak ihale yoluyla

³⁵⁰ KŞS, d. 35, Hüküm No: 5, s.3.

³⁵¹ C. D. Cobham (1881), a.g.k., s.26.

³⁵² VGMA. EV. MKT. 125. 141.

³⁵³ VGMA. EV. MKT. 819. 44.; VGMA. EV. MKT. 474. 83.

mültezimliğe verilmiştir.³⁵⁴ Belli şartlarla ihale edilen icare-i vahideli çiftlik³⁵⁵ üç senede bir senet karşılığında iltizama verilmiştir.³⁵⁶ Daha sonra farklı senelerde iltizam süreleri beş ve on senelik şeklinde artarak yapılan kontrat ile kefilli ya da kefilsiz olarak mültezimlere ihale olunmuştur.³⁵⁷ Çiftlik mültezimi olarak görev yapan kişilerin aynı zamanda vakfı idare eden müteveli makamında oldukları da görülmektedir.³⁵⁸ Mültezimler tarafından yönetilen çiftlikteki reayadan cizye, öşür ve rüsumiye vergileri toplanmaktadır.³⁵⁹ Arpera ve Paşa çiftliklerine reayadan on bir kişi Arpera'ya 14 kişi Paşa Çiftliği'ne olmak üzere yirmi beş kişi iskân edilmiştir.³⁶⁰ Her iki çiftlikteki reaya cizye-i şeriyeye, bedel-i nüzul ve bedel-i maişet olmak üzere senelik vergilendirilmiştir. Bunlardan başka herhangi bir ağır vergi alınmamasına karar verilmiştir. Arpera ve Paşa çiftliklerinin kira ve vergi gelirleri su vakfına ait suyollarının ve çeşmelerinin suyolu ve kuyularının tamir giderlerine ayrılmıştır.³⁶¹

H. 1161 tarihli ana vakfiye ve zeylinde vakfın çiftlik arazilerinin sınırlarının bir kısmı belirtilmiştir. Sonradan pek çok arazi ilave olduğu düşünüldüğünden dolayı Evkaf Muhasebesi tarafından sınırlar net bir şekilde tespit edilmek istense de hem merkezden hem de vakıf tarafından eski kayıtlara ulaşılamadığından dolayı bu arazi hakkında resmi işlem yapılamamıştır.³⁶² Kıbrıs Vakıflar İdaresi'nin 5.06.1987 tarihinde Ebubekir Paşa vakfına binaen yazdığı yazıda çiftliğin 2400 dönümlük araziden oluştuğu belirtilmiştir.³⁶³

3. 3. Ebubekir Paşa Vakıfları'nın Yönetimi ve İdareci Kadrosu

M. 1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulana kadar vakıflar üzerinde merkezi bir idare olmamıştır ancak bu denetim olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu denetim, merkezi idareye bağlı ve vakıflar üzerinde yetkisi oldukça fazla olan kadılar

³⁵⁴ BOA. MVL. 799. 56. 01.

³⁵⁵ VGMA. EV. MKT. 1135. 91.

³⁵⁶ KŞS, d. 27, Hüküm No: 75, s.26.

³⁵⁷ VGMA. EV. MKT.819. 44.; BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 01

³⁵⁸ BOA. ŞD. 2379. 17. 01.

³⁵⁹ BOA. A. AMD. 85. 76.

³⁶⁰ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

³⁶¹ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.; VGMA. EV. MKT. 874. 86.; BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.

³⁶² KMA. EV. VRK. 6. 73. 1.; VGMA. EV. MKT. 376.156

³⁶³ S. Tosun (2003). a.g.k., s.87.

tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁶⁴ Vakıfların kuruluşunu resmîyete döken vakfiyelerin, şer’i mahkeme huzurunda kadının mührüyle tescillendiği görülmektedir. Ebubekir Paşa Vakıfları da kurulurken bu süreçlerden geçmiştir. Ebubekir Paşa, vakıf işlerini yürütmek ve haklarını korumak amacıyla vakfına İsmail Efendi’yi müteveli olarak atamıştır. Vakfın bütün tevliyeti müteveli üzerindedir. Ebubekir Paşa vakıflarında bulunan idare kadrosu aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 2. Cami ve Mektep Vakfının İdarecileri ve Hizmetlileri

Vakfın Görevlileri	Cami Görevlileri	Mektep Görevlileri
Müteveli kaimâkâmı	Kenef ferraşı	Sıbyan muallimi
Kâtip	Sofa-i Kebir ferraşı	Sıbyan halifesi
Câbi	Müezzin	
	Cami ve mektep tamirleri için görevlendirilen ustalar	

Küçük çaplı vakıflarda vakfın tüm işlerinin mütevelliler tarafından yönetilmesi yeterli olmuştur. Fakat vakıf büyümeye başladıkça duyulan ihtiyaç doğrultusunda vakıf işlerinin yükümlülüğünü paylaşdırmak üzere müteveliye yardımcı görevliler atanmıştır. Bu görevlilerin en önemlileri vakfın kayıtlarını tutmakla görevli olan kâtipler ve vakfın gelirlerini toplamakta sorumlu olan câbilerdir.³⁶⁵ H.1206 senesindeki bir belgeye göre Ebubekir Paşa’nın Sarayönü’nde bulunan sıbyan mektebi için ihtiyaç üzerine iki kişinin kâtip olarak atandığı görülmektedir. Vakıfta kâtip olarak görev yapan Mehmed oğlu Osman’ın vefatı nedeniyle oğulları Kasım ile Nuh kâtip olarak görevlendirilmiştir.³⁶⁶ Bunların haricinde tablo 9’da görüldüğü üzere cami ve mektep vakfında müezzin, muallim, muallim yardımcısı ve temizlikçiler de görev almıştır. Dolayısıyla vakfın idaresi, denetimi ve muhasebesi gibi görevleri üstlenen yönetici kadro yanında vakıflarda görevli olan hizmetlileri de kapsamaktadır.

³⁶⁴ E. Genca (2014). “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Hümayun Nezareti)” *Journal of Istanbul University Law Faculty*, s. 534.

³⁶⁵ E. Genca (2014). *a.g.k.*, s. 535.

³⁶⁶ KŞS, d.21, Hüküm No:459, s. 199.

Tablo 10. Çeşitli Tarihlerde Ebubekir Paşa Vakıfları'nın Yönetiminde Görev Alan Müteveli, Müteveli Kaymakamı ve Nazırları³⁶⁷

Vakıf İdarecisinin İsmi	Görevi	Göreve Getirildiği veya Görevde Olduğunu Gösteren Tarihi
İsmail Efendi İbn-i Mustafa	Müteveli	H.12 Rebiülevvel 1161 (M.12 Mart 1748)
Hacı Abdülbaki Ağa	Müteveli kaimmâkamı	H. 1181 öncesi (M. 1767/68)
Süleyman Bey	Müteveli	H. 13 Receb 1181 (M. 5 Aralık 1767)
Beyzade Hacı Mehmed	Müteveli kaimmâkamı	H. 13 Receb 1181 (M.5 Aralık 1767)
Ahmed bin Abdullah	Müteveli kaimmâkamı	H. 13 Receb 1181 (M. 5 Aralık 1767)
Osman Efendi	Nazır	H. 13 Receb 1181 (M. 5 Aralık 1767)
Mustafa Bey	Nazır	H. 13 Receb 1181 (M. 5 Aralık 1767)
Ebubekir Bey	Müteveli	H. 13 Rebiülahir 1224 (M. 28 Mayıs 1809)
Salih Paşa	Müteveli	H. Recep 1273 (M. Mart 1857)
Mustafa Rifat Bey	Müteveli	H. Recep 1273 (M. Mart 1857)
Mehmed İzzet Bey	Müteveli	H. 20 Şaban 1275 (M. 25 Mart 1859)
Mustafa Rifat Bey	Müteveli kaimmâkamı	H. 20 Şaban 1275 (M. 25 Mart 1859)
Mustafa Rifat Bey	Müteveli	H. 16 Şaban 1276 (M. 9 Mart 1860)
İbrahim Fehmi Efendi	Müteveli kaimmâkamı	H. 27 Zilkade 1282 (M. 13 Nisan 1866)
Ahmed Hamdi	Nazır	H. 24 Şaban 1285 (M. 10 Aralık 1868)
Ali Fehmi Efendi	Müteveli kaimmâkamı	H. 23 Zilhicce 1294 (M. 29 Aralık 1877)
Aziz Bey	Müteveli kaimmâkamı	H. 4 Safer 1297 (M. 18 Ocak 1880)

Tablo 10'da görüldüğü üzere Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıflarının idareci kadrosunu müteveli, onun vekili konumundaki müteveli kaymakamı ve nazır

³⁶⁷ VGMA. D. 738. 85, s.11.; KKVD, Hüküm No:33, s. 32. Kıbrıs.; BOA. C.EV. 454. 22988.01.; BOA. C.EV. 454. 22988.01.; KŞS. d.27, s.26, Hüküm No.75.; BOA. MVL. 784. 27.01.; BOA. MVL. 782. 77. 01.; KŞS, d.52, s.280.; VGMA. EV. MKT. 377. 84.; KMA.EV.VRK. 3. 50. 1.; VGMA. EV. MKT.886.121.; VGMA. EV. MKT. 1051. 81.

oluşturmaktadır. Vakfın birden fazla müteveli, müteveli kaymakamı ve nazırı bulunmakta ve aynı tarihlerde görev yaptıkları görülmektedir. Farklı tarihlerde görevde bulunan idarecilerin bir kısmının görevinin başlangıç tarihi bilinse de bitiş tarihi bilinmediğinden görev süresi belirtilememiştir. Genellikle vakıf yöneticilerinin görev sürelerinin uzun olduğu görülmektedir. Ebubekir Paşa vakıflarında yaklaşık 22 seneye en uzun görevde kalan idareci Mustafa Rıfat Bey olmuştur. Ardından bu süreyi oğlu Mehmed İzzet Bey ve İbrahim Fehmi Efendi takip etmektedir. Görev değişiklikleri genellikle vakıf idarecisinin işlerinin yoğunluğundan vakıfla ilgilenememesi ve bundan dolayı kendisine vekil tayin edilmesi, usulsüz yönetimleri nedeniyle görevden alınmaları ve vefat gibi sebeplerden dolayı olmuştur.³⁶⁸

Ebubekir Paşa, Lefkoşa'daki Saray-ı Kebir'e bağlı olan mecliste Kıbrıs defterdarı İsmail Efendi'yi müteveli tayin etmiş, vakıf mülklerini kapsayan müsakkafat ve müstegallatını ve suyollarının kontrolünü müteveliye bıraktığını açıkça belirtmiştir. Paşa, H.12 Rebiülevvel 1161 (M. 12 Mart 1748) tarihli vakfiyesinde mütevellilerden vakıfların haklarını koruyup gözetmelerini istemiş, mütevelliler dâhil tüm yöneticilerin herhangi bir ihmalde bulunmamaları konusunda uyarmıştır.³⁶⁹ Vakıfların yönetiminde doğrudan söz hakkına sahip olan müteveli, ihtiyaç halinde vakıfla ilgili işleri görmek üzere yerine vekil görevlendirmiştir.³⁷⁰ Örneğin Ebubekir Paşa'nın akrabası olan Mustafa Rıfat'ın İstanbul'daki Sıbyan mektebi ve sebil vakfının mütevellisi olduğu görülmektedir.³⁷¹ Aynı zamanda Kıbrıs'taki vakıfların da mütevellisi olan Mustafa Rıfat ve oğlu Mehmed İzzet'in İstanbul'da bulunduğu zamanlarda³⁷² vakıf tevliyeti müteveli kaymakamına geçmektedir. Ebubekir Paşa, vakıflarının nasıl yönetileceğini ve vakıf idarecilerden müteveli, müteveli kaymakamı ve kâtibin görevlerini de belirlemiştir. Vakfedilen çeşmelerin gece gündüz akıtılmasını istemiş ve su kaynağının üzerinde bulunan hanelerin bahçelerinden gizlice baca açarak su almamaları için tedbir alınması gerektiğini belirtmiştir. Vakfın şartlarına uymaları tespit edilerek bunların müteveli kaymakamı tarafından uyarılması istenmiştir. Eğer suyollarında, çeşmelerde veya herhangi bir vakıf mülklerinde onarım gerekiyorsa müteveli heyeti ve kâtipler

³⁶⁸ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.; BOA. MVL. 784. 27.

³⁶⁹ VGMA. D. 738. 85, s.11.; VGMA. D. 738. 86, s.13.

³⁷⁰ KŞS, d. 52/ s. 280.

³⁷¹ F. Şensoy (2018). "Ebubekir Paşa'nın İstanbul'daki Sıbyan Mektebi ve Sebil Vakfının 1867-68 Yıllarına Ait Muhasebe Defterleri Üzerinden Vakıflardaki Kayıt Düzeni ve Dinamik Yapı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.13, s.1, s. 397.

³⁷² VGMA. EV. MKT. 819. 44.; BOA. DH. MKT. 1323. 91.

tarafından keşif yapılarak, dürüstlikle ve vakfın parasını boşuna harcamadan yapmılması gerektiği bildirilmiştir. Su vakfına ait suyun kiraya verilmesiyle vakfın gelişeceği belirtilmiştir. Ebubekir Paşa, bu kiralamaları müteveli kaymakamlarının ihale etmesini ve kira bedellerinin de her ihale döneminde arttırılmasını istemiştir. Ebubekir Paşa'nın vakıfları müteveli kaymakamı ve vakıf kâtibi tarafından kontrol altında tutulduğundan dolayı bu görevlilerden hakkaniyetle vakıfları korumaları istenmiştir. Söz konusu vakıfların hepsinin gelir ve gider hesapları tutularak müteveli kaymakamı ve kâtip tarafından onaylanıp imzalandıktan sonra her sene vakıfların baş yöneticisi olan müteveliye gönderilmesi şart koşulmuştur. Vakfiyede, vakıf sularının icareteyn, vakıflara gelir sağlayan mülklerin ise icare-i vahideli olarak kiralanacağı belirtilmiştir. Değirmenler senelik, bağ ve bahçeler üç senede bir el değiştirilerek anlaşmanın yenilenmesi istenmiştir. Vakfedilen müsakkafat ve müstegallatın kiralanması kayıt altında tutulacak, su kiracılarına senet verilecek ve bu senetlerin ödenmesi de kayıt altına alınacaktı.³⁷³ Su ferağ ve intikalatlarının yapılması, vakıf mülklerinden izinsiz şekilde faydalananların tespit edilerek kayıt altına alınması gibi görevler de müteveliye verilmiştir.³⁷⁴ Devredilen mallar ve kalan miras intikalatının vakfa ait olduğu belirtilmiştir.³⁷⁵ Vakfiyeye göre, su kiracılarından birinin vefat etmesi durumunda sahipsiz kalan su vakfa aittir ve kiracı su hakkını devrederse vakıftan izin talebinde bulunması ve müteveli tarafından senet verilmesi şarttır. Su kiracılarından birinin vefat etmesi durumunda akrabalarının vakıftan izin almadan satmaya girişmemeleri ve vakıf senedine itibar etmeleri istenmiştir.³⁷⁶ Su sahiplerinden senetleri olmayanlar için yeniden senet belgesi düzenlenerek isim ve şöhretinin bildirilmeleri gerektiği belirtilmiştir.³⁷⁷ H. 1276 senesinde vakıf mülklerinin her sene belirlenen kiralalarının vakfa düzenli ödenmesi ve toplanmasına dair kararname vakıf yönetimine tebliğ edilmiştir. Çeşmelerden su dolduran ticaret gemilerinden uygun bir vergi alınması da bu karara dâhil edilmiştir. Bu vergi tutarının İngiltere ile ilgili olan anlaşmalar dâhilinde belirleneceği belirtilmiştir.³⁷⁸

³⁷³ KŞS, d. 52, s. 280.

³⁷⁴ VGMA. EV. MKT. 886. 121.

³⁷⁵ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.

³⁷⁶ KŞS. d. 21, Hüküm No: 322, s. 124.

³⁷⁷ BOA. A. AMD. 85. 76. 01.

³⁷⁸ BOA. MVL. 784. 27. 01

Vakıf gelir ve giderlerinin yönetimi de mütevellidedir, görevlilerin maaşları müteveli tarafından dağıtılmaktadır.³⁷⁹ Vakıf gelirlerini toplayan tahsildar, gelirleri müteveli ve müteveli kaymakamına ulaştırmaktadır. Bu gelirler mütevellilerin elinde birirmektedir. Ortaya çıkan masrafları vakıf kâtibi deftere işleyip mühürleyerek bu defteri her sene mütevelliyeye göndermiştir. Mütevelliler gelir gider dengesine göre vakıf masraflarının karşılanmasını sağlamaktadır. Dükkân, bahçe, değirmenlerin ve çiftliklerin kira gelirleri ve alınan vergilerden su yollarının tamir ihtiyaçları karşılandıktan sonra gelirlerin fazlası mütevelliyeye gönderilmiştir.³⁸⁰ Bu vakıfların gelir fazlasının Ebubekir Paşa'nın evlatları arasında cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit bir şekilde paylaşılması vakfın şartlarından biridir.³⁸¹

Nazırlar vakıf mütevellisini kontrol ederek, vakıf işlerini yerine getirirken vakfiye şartlarına uyup uymadığını denetlemiştir.³⁸² Nazırın atanmasıyla vakıflarda kadının denetimi sonlanmıştır.³⁸³ Tevliyet konusunda ise nazır ve mütevellinin aynı kişi olmaması gerektiği bildirilmiştir.³⁸⁴ Vakıf yönetiminde, atanan idareciler haricinde mültezimlerin de etkin olduğu görülmüştür. Belirli şartlarla ihale edilerek iltizam olarak verilen icare-i vahideli çiftliklerin ve diğer vakıfların mesuliyeti zamanla mültezimlerin eline bırakılmıştır. Bu mesuliyetler içerisinde çiftlik ve içindeki hayvanlar ve mülkleri korumak, Lefkoşa'daki sıbyan mektebine görevlendirme yapmak, bozulan su kanallarını tamir ettirmek gibi şartlar bulunmaktadır.³⁸⁵ Yüz seneden beri tahsil edilememiş olan ve borç senedi bulunan su sahiplerinden kiralara tahsilinin de mültezimler tarafından yapılması gerektiği belirlenmiştir.³⁸⁶ Vakfın müteveli kaymakamından biri olan İbrahim Fehmi Efendi aynı zamanda çiftlik mültezimliği yapmıştır.³⁸⁷ Çiftliklerin müzayede ve ihalesinde usulsüzlük yapılması, çiftlikleri iltizam edenler müteveli makamından kişilerden olmasından dolayı bazı vakıf işlerinde sorunlar yaşanmıştır.³⁸⁸ Ayrıca belirli mesuliyetlerle iltizama verilmiş olmasına rağmen

³⁷⁹ KŞS, d. 21, Hüküm No: 459, s.199.

³⁸⁰ BOA. C. EV. 454. 22988. 01.

³⁸¹ KVİ (Kıbrıs Vakıflar İdaresi) VGMA. Dosya No: 245, Gömlek No: 5041(97).

³⁸² Ş. Deniz (2014). "Safranbolulu Mehmed İzzet Paşa'nın Vakıfları", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, s.125.

³⁸³ E. Genca (2014). *a.g.k.*, s. 536.

³⁸⁴ K. Arslanboğa (2018). "Osmanlı Devleti'nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.16, s.12, s.553.

³⁸⁵ BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 01.

³⁸⁶ BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.

³⁸⁷ BOA. ŞD. 2379. 17. 01; BOA. EV. d. 43106. 09.

³⁸⁸ BOA. A. MKT. MVL. 90. 57. 01.

şartların yerine getirilmeyip hayratın kullanılamaz hale gelmesinden dolayı şikâyetlerin olmasıyla³⁸⁹ artık mültezimlerin vakıf yönetiminden el çektiler ve denetimin mahalli hükümet tarafından yapılmasına karar verilmiştir.³⁹⁰ Daha sonra ise çiftliklerin iltizam işlerinde Kıbrıs mutasarrıfının müdahale etmesinden dolayı çiftliğin sadece mütevellî tarafından idare olunarak başkasının müdahale hakkı olmadığıyla ilgili karar alınmıştır.³⁹¹

1826'da Evkaf Nezaretinin kurulmasıyla ortaya çıkan vakıf türlerinden biri olan mülhak vakıflar, vakfedenin soyundan gelenler tarafından yönetilen vakıflardır. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıfları da babadan oğula geçmek şartıyla kurulması nedeniyle mülhak vakıf statüsündedir ve kurucusu olarak mütevellisini belirleyip tayin edebildiğinden özel bir idare şekli oluşturmuştur. Vakfiyelerde de belirtildiği üzere vakıf, Ebubekir Paşa'nın belirlediği şartlara göre mütevellî tarafından yönetilmiştir. Paşa'nın, vakıf yöneticilerini kan bağı olan kardeşi, evlatları ve akrabaları arasından atayarak vakıflarının kontrolünü aile içinde tutmak istemesi bu vakıfların aile vakıflarına benzediğini göstermektedir. Vakfiyelerde tevliyet şartı olarak vakıfların mütevelliler tarafından idare olunması, tasarruf hakkının hayatta oldukça Ebubekir Paşa'da bulunması ve bu vakıf devam ettiği sürece kız-erkek fark etmeksizin evlatları ve torunlarının soyu son bulana kadar yönetim hakkına sahip olacaklarını belirtilmiştir. Paşa, kendisini ve ailesini düşünerek varlıklarından gelecek nesillerini yararlandırılmasını sağlamış, ailesinin ve neslinin geleceğini garanti altına almıştır. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıfları sadece tevliyet bakımından aile vakıflarına benzerken, vakıflarından elde edilen gelirlerin hayratlarına ve gelir fazlasını evlatlarının arasında paylaştırılmasını şart koştuğundan yarı aile vakıf statüsüne girmektedir. Temiz soydan gelen evlatlarının soyu sona erince azatlı köleleri yönetici olup onların dahi evlatlarının soyu yok olana kadar vakfî yönetmeye devam edeceklerdir. Sonrasında ise vakfının tasarruf haklarının Haremeyn-i Şerife'ye verilmemesini istemiştir. Mülkiyet bakımından Ebubekir Paşa'nın vakıfları, vakf-ı sahihtir ve bu bilgi vakfiye zeylinde açıkça belirtilmektedir. Vakfettiği gayrimenkuller ve diğer mülklerinin yönetimini belirli şartlarla mütevellisine bırakmıştır. Vakıflarının kiralama biçimi ise Tuzla'daki su vakfî icareteyn ile Lefkoşa ve Larnaka'daki gelir getiren vakıf mülkleri

³⁸⁹ BOA. A. MKT. NZD. 118. 30. 01.

³⁹⁰ BOA. A. MKT. MVL. 90. 57. 01.

³⁹¹ BOA. ŞD. 2379. 17. 01.

icare-i vahide usulüyle kiralanmıştır. Lefkoşa'daki dükkânların kiralama usulünün zamanla icare-i vahideliden icareteyne dönüşmüş olduğu görülmektedir. Fakat bu dönüşüm dükkân kiracıları tarafından hukuksuz bir şekilde yapılmış olup, tasarruf hakkına sahip olduklarını gösteren senetler mahalli hükümet tarafından ortaya çıkarılıncaya kadar devam etmiştir. Senetlerde belirlenen koşullara uymayan kiracıların gelirleri evkaf muhasebeciliği tarafından haczedilmiştir. Sonraki dönemlerde icareteyn usulüne devam edilip edilmediği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3. 4. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıfları'nın Karşılaştığı Problemler

Ebubekir Paşa Vakfı Kıbrıs halkının her ne kadar zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta başarı sağlasa da kuruluşundan itibaren mali, idari ve bürokratik yönden bazı problemlerle karşılaştığı da görülmektedir. Bunlardan bazıları, muhasebe kayıtlarının bulunmaması veya eksik tutulması, kiralama usullerindeki anlaşmazlıklar, kira bedellerinin ödenmemesi veya geç ödenmesi, müteveli atamalarındaki problemler ve vergi ödemelerindeki problemler şeklinde sıralanabilir. H. 9 Receb 1275 tarihinde Tuzla kasabasında Arpera Çiftliği'nin iltizam bedeli ve su kiralalarının düzenli bir şekilde toplanması emrolunduğu halde Hoca Yanko'nun Yorgo'ya senetsiz bir şekilde kefil olduğu görülmüş ve Hoca Yanko bu sırada Rodos'a memur olarak tayin edilmiştir. Yorgo'nun H.1275 senesi aşar bedelinden on yük kuruştan fazla borcu bulunması nedeniyle kefil olan Hoca Yanko Kıbrıs'a gelmiş ancak bir yolunu bularak İzmir'e firar etmiştir. Aşar mültezimi tarafından durum İzmir valisine dahi bildirilmesine rağmen Yanko borcundan dolayı korkarak Sisam'a firar etmiş ve burada saklanmıştır. Aşar bedelinin ödenememiş olmasından dolayı Yanko'nun Sisam taraflarından Kıbrıs'a gönderilmesinin emrolunduğu görülmektedir.³⁹² H. 27 zilkade 1283 tarihli belgeye göre Paşa Çiftliği'nin arazi ve tarlaları dâhil olmak üzere ve Lefkoşa'daki dükkânların bir süredir ahaliden birileri tarafından zapt edilmiş olduğu kim tarafından kullanıldığının kaydının da olmadığı belirtilmiştir. Bu duruma Paşa Çiftliği arazisi vekili İbrahim Fehmi Efendi'nin müsaade ettiği ve vakfın mütevellisi Mustafa Rıfat Efendi'nin de bir dilekçe verip konunun araştırılmasını istediği görülmektedir.³⁹³ H. 26 Teşrin-i Sani 1284 tarihinde Tuzla kasabasında evkaf müdürü Arif Efendi, bir miktar suyu kira bedeli

³⁹² BOA. MVL. 782. 77. 1.1.

³⁹³ KMA. EV. VRK. 2. 59. 1.

almadan kullanımına müsaade etmiş ve bu durum Mustafa Rıfat Efendi tarafından tespit edilmiştir.³⁹⁴ Yine H. 23 Şaban 1285 tarihli belgeye göre Tuzla Kasabasında bulunan vakfa ait bir miktar suyun evkaf müdürü Arif Efendi'nin beceriksizliğinden dolayı ziyan olduğu ve Arif Efendi'nin akmayan suyu kiraya verdiği Mustafa Rıfat Efendi tarafından bildirilmiştir.³⁹⁵ H. 15 Rebiülevvel 1287 tarihli belgeye göre Tuzla kasabasında bulunan Paşa Çiftliği seneliği yirmi bin kuruşken sekiz bin kuruş indirimle on iki bin kuruşa on seneliğine İbrahim Fehmi Efendi'ye kiralanmıştır. İbrahim Fehmi Efendi'nin henüz altı senesi varken Kıbrıs mutasarrıfı Said Paşa tarafından bu ihalenin feshedildiği ve yine Said Paşa tarafından çiftlik seneliği on beş bin kuruşa ve on seneliğine Kudurzade Mehmed Efendi'ye kiralandığı söylentisi yayılmıştır. Said Paşa'nın bunu kimseye danışmadan ve müdahale hakkı olmadan yaptığı iddia edilerek konuyla ilgili merkezi hükümete şikâyetle bulunulmuştur.³⁹⁶ H. 27 Cemaziyel evvel 1289 tarihinde Lefkoşa'da Sarayönü'nde bulunan dükkânlardan bir adet kahvehane Hacı Ali Efendi'ye, bir adet oda Mehmed Bahaeddin Bey'e yine bir adet oda Pencizade Ali Efendi'ye icareteyn ile kiralanmış olup herhangi bir anlaşmazlık olmamasına rağmen bu dükkânlar başkalarının eline geçmiş ve hangi usullerle yeniden kiralandığının kaydı da bulunmamaktadır. Bunun sonucunda da evkaf muhasebeciliği tarafından bahsedilen kahvehanelerin kira ve borç evrakları ibraz edilinceye kadar gelirlerinin haczedilmesine karar verilmiştir.³⁹⁷ H. 29 Haziran 1299 tarihli belgeye göre Paşa Çiftliği'nin birçok bölümü bakımsız kalmış ve Arpera Çiftliği ahalisiyle Arpera Çiftliği mutasarrıfları burayı parça parça zapt etmişlerdir. Mahalli hükümet buralar için senet düzenleyerek resmi olarak kayıt altına almak istemiş ancak H. 1161 tarihli ana vakfiye ve zeylinde buralar cüzi bir değerde görülerek kayıt altına alınmamış olmasından ve sonraki kayıtlara da ulaşamıyor olmasından dolayı bu arazi hakkında resmi işlem yapılamamış ve merkezden kayıtlarının gönderilmesi istenmiştir.³⁹⁸

Yukardaki örneklerden anlaşılacağı üzere sorunlar genellikle ödeme problemleri ve yöneticilerin usulüne uygun olmayan bir tarzda yönetim sergilediklerinden dolayı bu problemler baş göstermiştir. Kayıtların tutulmaması veya kaybolması, usulsüz

³⁹⁴ KMA. EV. VRK. 3. 50. 1.

³⁹⁵ VGMA. EV. MKT.452.267.

³⁹⁶ BOA. ŞD. 02379.017.001

³⁹⁷ KMA. EV. VRK. 5. 3. 1

³⁹⁸ KMA. EV. VRK. 6. 73. 1

kiralamalar, ödemelerin ahaliden tahsil edilememesi gibi konularda yerel yönetim zaman zaman bir çözüm bulamamış ve sorun merkezi hükümete aksettirilmiştir.

4. BÖLÜM

EBUBEKİR PAŞA’NIN KIBRIS VAKIFLARI’NIN MUHASEBESİ

4. 1. Ebubekir Paşa’nın Kıbrıs Vakıfları’nın Muhasebesi

Vakıf hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması için vakfın finansmanı konusu oldukça önemlidir. Bir vakfın gelir kaynaklarının büyüklüğü ve devamlılığı o vakfın yıllar boyunca ayakta kalmasına imkân sunacak ve hizmetlerini aksatmamasına neden olacaktır. Bir diğer hususta vakfın yaptığı harcamalardır. Birbiriyle bağlantılı olan bu iki husus, vakıf işleyişinin anlaşılmasına yol gösterici nitelikte olup gelir gider dengesinin ne ölçüde korunduğu, vakfın işleyişine ne gibi faydaları olduğu veya ne gibi aksaklıklar yarattığı konularının açıklanmasına yardımcı olacaktır. Ebubekir Paşa vakfının gelir ve giderleri hakkında yol gösterecek kira gelirleri, çiftlik hasılatları, reayadan alınan vergiler, ferağ ve intikalat bilgileri, vakıf yöneticilerine ve görevlilerine ödenen maaşlar, tamir masrafları ve çeşitli harcamaları gösteren kayıtlar vakfın muhasebesinin anlaşılmasına olanak tanıyacaktır. Evvelce de bahsedildiği gibi, Ebubekir Paşa’nın vakfiyesine göre Lekoşa’da Saray-ı Kebir önünde bulunan cami için yaptırdığı sofalar ve mektep, bunların yakınında 23 adet dükkân, Larnaka’da Tuzla kasabası Ayayorgi Manastırı yakınında bir adet değirmen, Tuzla kasabasına bağlı Kolbino’da 1 adet değirmen, 37 dönüm arazi, 20 dönüm dut bahçesi, 13 dönüm boş arazi, 4 dönüm üzüm bağı, Tuzla kasabasına bağlı Arpera köyünde Paşabağçe Çiftliği ve Tuzla/İskele’de 7 adet çeşmesi mevcuttur.

4. 1. 1. Vakıfların Gelir ve Giderleri

Ebubekir Paşa vakfının gelir ve giderleri incelenirken vakfın kuruluş tarihi olan H.1161 (M. 1748) yılından H.1295 (M.1878) yılına kadar olan süreç ele alınmıştır. 1878 sonrası yani İngiliz döneminde de benzer veriler göze çarpmaktadır. Gelir ve giderler incelenirken evkaf defterleri, şeriiye sicilleri, vakıf muhasebesi kayıtları gibi arşiv kaynaklarına başvurulmuştur. Bu kaynaklardan kira bedelleri, alınan vergi ve resimler, su bedelleri ve diğer mal varlıklarından elde edilen gelirlerle ilgili bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Vakıf görevlilerine ödenen maaşlar, tamir masrafları, işçi masrafları ve diğer giderler de yine bu kaynaklardan yola çıkarak incelenmiştir. Bu verilerden yola

çıkarak gelir gider dengesi ve vakfın ekonomik açıdan sıhhati incelenmiştir. Bununla birlikte, bu belgelerden vakfın muhasebeyle ilgili sayısal verilerine ulaşmanın yanı sıra kiralama usulleri ve süreleri, kiralama hususunda çıkan anlaşmazlıklar gibi konular da vakfın genel durumunu anlayabilmek açısından önemli olacaktır. Bu kaynaklar dışında bir arşiv belgesinde Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıflarının muhasebesini içeren müstakil bir defter olduğu belirtilmektedir.³⁹⁹ Ancak hem Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Osmanlı Arşivi'nde hem de Kıbrıs Milli Arşivi'nde tüm çabalarımıza rağmen bu deftere ulaşmak mümkün olmamıştır. Ayrıca bazı belgelerin henüz kataloglanmamış olması da çalışmamızı sınırlı bilgilerle tamamlamamıza neden olmuştur. Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünü oluşturan gelir ve giderlerin dönemlik olarak takibinin yapılması mümkün olmamıştır.

4. 1. 2. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıfları'nın Gelirleri

Tablo 11. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıflarının Gelir Kaynakları

BULUNDUĞU YER	VAKFEDİLEN MALLAR	GELİR
Lefkoşa Saray-ı Kebir yanında	23 adet dükkân	Senelik 29 kuruş 15 para
Larnaka Tuzla- Kolbino mevkiinde bulunan Paşa Bahçesi Çiftliği	37 dönüm arazi 1 göz değirmen, ağaçlarla ve müştemilatıyla birlikte. 20 dönüm dut bahçesi 4 dönüm üzüm bağı 13 dönüm boş arazi	Senelik 12000 kuruş
Larnaka Tuzla-Ayayorgi Manastırı yanında	1 göz değirmen, eklentileri ve müştemilatıyla birlikte.	Senelik 1500 kuruş

³⁹⁹ VGMA.d.2624.25

Larnaka Tuzla-İskele	Açılan kuyulardan çıkarılan vakıf sular ve 7 adet çeşme	Vakıf sularının fazlası olan 16 masura 1 çuvaldız suyun senelik 162,5 guruş kira geliri vardır.
Larnaka Tuzla-İskele kasabasına bağlı Arpera köyü	Çiftlik 12 oda, 1 ahır, 2 inek damından oluşan duvar ve müştemilatıyla birlikte	Senelik 9250 guruş
Toplam: 22942 kuruş 15 para		

Tablo 11. (Devam) Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıflarının Gelir Kaynakları

Yukarıdaki tabloda Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıflarının senelik ortalama gelir kaynakları listelenmiştir. Buna göre, Ebubekir Paşa tarafından Kıbrıs vakıflarına gelir sağlaması amacıyla Lefkoşa Saray-ı Kebir önünde 23 adet dükkân, Tuzla kasabası Kolbino mevkiinde Paşa Bahçesi adı verilen çiftlik, değirmen, arazi ve müştemilatı, Tuzla'da Ayayorgi Manastırı yakınında değirmen ve müştemilatı, Tuzla kasabasına bağlı Arpera köyünde 12 oda, 1 ahır, 2 inek damı ve müştemilatının bulunduğu 1 adet çiftlik vakfedilmiştir. Ayrıca vakfa ait 7 adet çeşmenin su fazlası da gelir sağlanması amacıyla kiralanmıştır. Lefkoşa'da Saray-ı Kebir önünde bulunan 23 adet dükkânın toplam geliri senelik 29,5 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bir diğer gelir kaynağı olan Larnaka'daki değirmenin geliri ise senelik 1500 kuruş olarak hesaplanmıştır. Dükkânlar ve değirmenle ilgili yukarda bahsetmiş olduğumuz problemlerden dolayı yeterli sayıda belgeye ulaşamadığımız için dönemlik takiplerinin yapılması mümkün olmamıştır. Vakfın en önemli gelir kaynaklarından biri Tuzla kasabası Kolbino mevkiinde bulunan Paşa Bahçesi Çiftliği'dir. Çiftlik, ortalama senelik 12000 kuruş bedelle ve genellikle 10 seneliğine kiralanmıştır. İlerleyen dönemlerde çiftliğin kira bedeli olarak 15000 kuruş, 18000 kuruş gibi rakamlar da tespit edilmiştir. Bazen de 3 yıl gibi kısa sürelerde kiralanmış olup sonrasında ödeme problemlerinden dolayı çiftlik yeniden ihale edilmiştir. Bu konuyla ilgili örneklerle ilerleyen bölümlerde yer verilecektir. Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs vakıflarının önemli bir gelir kaynağı da Tuzla kasabasına bağlı Arpera köyündeki çiftliktir. Bu çiftlik senelik ortalama 9250 kuruşa icare-i vahideli olarak kiralanmıştır.

Bütün bu gelir kaynakları Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta ahalinin su ihtiyacını karşılamak amacıyla kurduğu su vakfının devamlılığını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Su vakfı hem Kıbrıs halkının en büyük problemlerinden biri olan su ihtiyacını karşılamış hem de ihtiyaç fazlası su kiralanan vakfa bir gelir kaynağı sağlanmıştır. Tuzla kasabasında bulunan 7 adet çeşmenin su fazlası olan 16 masura 1 çuvaldız suyun senelik toplam 162,5 kuruş getirisi olduğu hesaplanmıştır. Bazı belgelerde su miktarı 9,5 masura 1 çuvaldız suyun toplam 152,5 kuruşa kiralandığı görülmekteyse de eksik yazılan bedellerin hesaplanması sonucunda 16 masura 1 çuvaldız suyun 162,5 kuruşa kiralandığı sonucuna ulaşılmıştır. İlerleyen bölümlerde fazla suyun kiralınması ve kiracılarıyla ilgili detaylı bilgi verilecektir.

4.1.2.1. Ebubekir Paşa Vakfının Dükkân Gelirleri

Tablo 12. Ebubekir Paşa'ya Ait Olan Dükkânların Kiracıları ve Kira Miktarları⁴⁰⁰

Kiracı İsimleri	Kuruş	Para
Mustafa Paşa	01	15
Kahveci Akkâm Hacı Mustafa	01	30
Terzi Hasköylü	01	30
Berber Veyis	01	30
Battal Dükkân	02	-
Terzi Filibo	01	30
Kahve; Hüseyin Paşa	01	30
Cami-i şerife muttasıl dükkân; Kahveci Hüseyin	01	30
Berber Badadi	01	30
Battal Dükkân	02	-
Tütüncü Arab	01	30
Mustafa Paşa	01	30

⁴⁰⁰ BOA. TS. MA. E. 915. 24

Çubukçu Ali	01	30
Hacı Mehmed	01	30
Şeyh Mustafa Efendi	01	30
Tütüncü Hacı Osman	01	30
Anber Mehmed	01	30
Battal Dükkân	01	30
Fırıncı Hacı Musa	01	30
Battal Dükkân	01	-
Yekûn: 23 kuruş 495 para		
Battallar ferr ü nihade şüd: -6 kuruş		
17 kuruş 495 para		
(29 kuruş 15 para)		

Tablo 3. (Devam) Ebubekir Paşa'ya Ait Olan Dükkânların Kiracıları ve Kira Miktarları

H. 1172 (M. 1758/59) tarihli belgeye göre Ebubekir Paşa vakfının Lefkoşa'daki dükkânların kira gelirleri karşımıza çıkmaktadır. Yukardaki tabloya göre tüm dükkân kiralari 23 kuruş 495 para olarak hesaplanmıştır ve battalların yani kullanılmayan dükkânların bedeli olan 6 kuruş ayrı tutulup toplamından düşürülmüştür. Bunun üzerine 17 kuruş 495 para yani 29 kuruş 15 paralık bir gelir H. 1172 senesi itibariyle tespit edilmiştir.⁴⁰¹

4.1.2.2. Ebubekir Paşa Vakıflarının Çiftlik Gelirleri

Tablo 13. Ebubekir Paşa Vakıflarının Vergi ve Kira Gelirleri⁴⁰²

VERGİ GELİRLERİ			KİRA GELİRLERİ			
Alınan Vergi Türleri	Vergi Ücretleri (Senelik)		Mültezimler	Senet Süresi	İltizam Bedeli (Senelik)	Toplam
	Arpera Çiftliği	Paşa Çiftliği	Paşa Çiftliği			

⁴⁰¹ BOA. TS. MA. E. 915. 24

⁴⁰² BOA. C. EV.454.22988.01

Cizye-i Şeriyye	63 kuruş	79,5 kuruş	Yorgaki	3 sene	1000 kuruş	3000 kuruş
Bedel-i Nüzul	11 kuruş	14 kuruş	Yorga	10 sene	4000 kuruş	40000 kuruş
Bedel-i Maişet	16 kuruş	21 kuruş	Yanko Bazergen	10 sene	4000 kuruş	40000 kuruş
			Hasan Lütü Efendi	10 sene	9250 kuruş	92500 kuruş
			İbrahim Fehmi Efendi	20 sene	12000 kuruş	240000 kuruş
			İskeleli Osman Nuri Ağa	5 sene	18000 kuruş	90000 kuruş
Toplam	204,5 kuruş		Mehmed Ali Fehim Efendi	-	-	-

Tablo 13. (Devam) Ebubekir Paşa Vakıflarının Vergi ve Kira Gelirleri

Ebubekir Paşa Kıbrıs'ta iki adet çiftlik vakfetmiştir. Bunlar Paşa Çiftliği ve Arpera Çiftliğidir. Bu çiftliklerden alınan vergiler ve kiralar vakfın gelir kaynakları arasında en büyük paya sahiptir. Tablo 13'te Çiftliklerde yaşayan reayadan alınan vergiler ve çiftlik kira bedelleri listelenmiştir. Bu çiftliklerin ilk kiracıları ve kira miktarları net olmamakla birlikte, H.1163 senesindeki bir belgeden H. 1161 senesinin çiftlik kirasını Hristofaci'nin zimmetine geçirdiği bilgisine ulaşılmaktadır. Belgede, çiftlik kirasından hariç çeşme ve su yolu masraflarının da bu kişinin elinde olduğu belirtilmektedir ve bu tutarın toplam 14000 kuruş olduğu görülmektedir. Çeşme ve su yolu masrafları 10000 kuruş olarak belirtilmiştir ve kalan 4000 kuruşun H. 1161 senesi Paşa Çiftliği'nin kira bedeli olduğu anlaşılmaktadır. Hristofaci'nin vakıf görevlisi veya kiracılarından olup olmadığı net bir şekilde ifade edilmemekle birlikte zimmetinde bulunan miktar H.1163'te ölmesi nedeniyle terekesinden tahsil edilmiştir.⁴⁰³ H. 1181 (M. 1767/68) yılına ait olan belgede Arpera Çiftliği'nde 11, Paşa Çiftliği'nde ise 14 reyanın meskûn olduğu görülmektedir. Paşa Çiftliği'nde oturanlardan her sene 79,5 kuruş cizye-i şeriyye, 14 kuruş bedel-i nüzul ve 21 kuruş bedel-i maişet alındığı belirtilmektedir. Arpera Çiftliğinde oturanlardan ise senelik 63 kuruş cizye-i şeriyye, 11 kuruş bedel-i nüzul ve 16 kuruş bedel-i maişet alınmaktadır.⁴⁰⁴ H. 1199 senesinde ise su yollarının tamir ve bakımı için bu 25 kişiden 25 kuruş ek ücret talep edilmiştir. Bu talebin üzerine 25 kişiden 14'ü bu bedeli ödeyecek durumları olmadığını belirterek çiftliği terk ettikleri görülmektedir.⁴⁰⁵ H. 1225 (M. 1810/11) senesinde Paşa Çiftliği senelik 1000 kuruştan 3 senelik toplam 3000 kuruş iltizam

⁴⁰³ KŞŞ. d. 16, s. 225, Hüküm No: 386

⁴⁰⁴ KŞŞ. d. 19, s.49, Hüküm No: 111.

⁴⁰⁵ KŞŞ. d.21, s. 28, Hüküm No: 101

bedeli ile Yorgaki'ye verilmiştir.⁴⁰⁶ H. 1270 yılındaki bir kayıttan anlaşıldığına göre Paşa Çiftliği H.1272 senesine kadar Tercüman oğlu Yanko Bazergan'a kiralanmıştır. Kayıтта çiftliğin kira müddetinin 10 sene olduğu görülmektedir. Yanko Bazergan'ın kiralama şartlarını yerine getirmeyip çiftliği kullanılamaz duruma getirdiğinden bahsedilmesine rağmen, H.1270-72 yılları arasında çiftliğin yeniden ihale edilmediği görülmektedir. Dolayısıyla Yanko Bazergan'ın H.1262-72 seneleri arasında çiftliğin kiracısı olduğu kuvvetle muhtemeldir.⁴⁰⁷ Çiftlik, H. 1272 senesinde seneliği 9250 kuruştan 10 seneliğine Hasan Lütfi Efendi'ye kiralanmıştır.⁴⁰⁸ H. 1273 senesinde de Hasan Lütfi Efendi'nin kiracı olarak devam ettiği görülmekle birlikte senelik kira bedeli olan 9250 kuruşun 4000 kuruşunun suyolları ve çeşmelerin tamiri için ayrılmasına karar verilmiştir. Ayrıca aşar fazlasından 250 kuruşun da masraflar için vakıf yönetimine gönderildiği anlaşılmaktadır. H.1273-74 senelerinin kira bedeli olan 18500 kuruşun peşin olarak ödendiği görülmektedir.⁴⁰⁹ Bu sırada Salih Paşa'nın vefatı nedeniyle tevliyet Rıfat Bey üzerine geçmiştir ve tevliyete ait olan 10500 kuruşun Mart sonuna kadar Rıfat Bey'e gönderilmesine karar verilmiştir.⁴¹⁰ Sonraki dönemlerde Hasan Lütfi Efendi'nin çiftlik ve müstemilatının gerekli tamirleri için harcadığı 5725 kuruş ve samanlık mandıra ve ambarların tamiri için sarf edilen 6023 kuruş 30 para, toplam 11748 kuruş 30 paranın 11700 kuruşunun vakıf gelirlerinden tahsil edildiği ve kalan 1248 kuruş 30 paranın alacak hakkı olduğu görülmektedir. Kaza meclisinin tahkikatı sonucunda tamir edilecek binaların daha fazla olup 19156 kuruş masrafı olduğu görülmektedir. Bu tutar kalan 1248 kuruşla birlikte toplam 20400 kuruş 4 paraya erişmiş olacağından kiracısı Hasan Lütfi Efendi senelik ödeyeceği 9250 kuruşun 4000 kuruşunu vakfın çeşme ve suyollarının tamiri için verecekken zikredilen 20400 kuruşun ödenmesine sayılarak kalan 1250 kuruşun da vakıf mütevellisine teslimine hükmedilmiştir.⁴¹¹ H. 1282-83 senesindeki gelirler incelendiğinde Paşabahçe Çiftliği'nin senelik 12000 kuruştan 12 seneliğine Tuzlalı İbrahim Efendi'ye ihale edildiği ve meclis tarafından bu bedelin onaylanmayarak senelik 20000 kuruşluk bir bedel belirlendiği görülmektedir. H.1282 yılında belirlenen 9250 kuruşluk bedelin 5250 kuruşunun vakıf mütevellisi tarafından kalan 4000 kuruşunun da mal sandığı tarafından

⁴⁰⁶ KŞŞ. d.27, Hüküm No: 75, s.36.

⁴⁰⁷ BOA. A.MKT. NZD.118.30.1

⁴⁰⁸ BOA. A.AMD.85.76

⁴⁰⁹ BOA. I.MVL.784.27

⁴¹⁰ BOA. MVL.784.27

⁴¹¹ VGMA. EV. MKT. 125. 141

ödenmesine karar verilmiştir. Çiftliğin tamir masrafının 80423,5 kuruşunun mal sandığından alınması, 42550 kuruşunun kiracısı Nazif Efendi tarafından sandığa teslim edilmesi ve kalan 37873 kuruşun sandığın talebi olursa alınması kararlaştırılmıştır. Önceden belirlenen 4000 kuruş ve 9250 kuruş bedele nazaran yeni belirlenen 20000 kuruş bedelin 2 mislinden fazla olmasından dolayı 6000 kuruşun her sene müteveli tarafına kalan 14000 kuruşun mal sandığına verilmesine karar verilmiştir.⁴¹² H. 23 Zilhicce 1287 tarihine gelindiğinde İbrahim Fehmi Efendi'ye çiftliğin kira bedelinden 8000 kuruş indirim yapılarak senelik 12000 kuruşa kiralandığı görülmektedir.⁴¹³ Ancak bu bedelin yetersiz olduğu düşünülmüş ve İbrahim Fehmi Efendi'nin kiralama süresinin bitmesine daha 6 sene varken çiftliğin mutasarrıf Said Paşa tarafından 15000 kuruş bedelle Tuzla ahalisinden Kudurzade Mehmed Efendi'ye kiralanacağı söylentileri yayılmaya başlamıştır. İbrahim Fehmi Efendi, bu söylentiler üzerine kiralama hakkının kendisinde bulunduğunu belirten şikâyetlerde bulunmuş ve konunun araştırılmasını talep etmiştir. Araştırma sonucunda çiftliğin resmi olarak Kudurzade Mehmed Efendi'ye kiralanmadığı belirtilse de mutasarrıfın bundan sonra kiralamalara müdahale etmemesi gerektiği ve İbrahim Fehmi Efendi'nin kira bedelinin 3000 kuruş artırılarak 15000 kuruş bedelle kiracı olarak devam edeceği yönünde bir karar verilmiştir.⁴¹⁴ Bu durum iki farklı şekilde yorumlanabilir. İlk olarak mutasarrıf Said Paşa çiftliğin kira bedelini yetersiz görerek gerçekten de çiftliğin yeniden kiralanmasını istemiş olabilir. İkincisi de yine çiftliğin kira bedelinin düşük görülmesi sebebiyle İbrahim Fehmi Efendi'nin kira miktarını arttırması amacıyla bu söylentilerin kasıtlı olarak yayılmasıdır. Bu olayın aslı her ne ise de sonunda İbrahim Fehmi Efendi'nin senelik kira bedeline 3000 kuruş zam yapılarak 15000 kuruş olarak güncellendiği görülmekte ve kira bedelinin, çiftliğin gerçek değerinde olması gerektiği amacına ulaşıldığı anlaşılmaktadır. H. 1291 senesinde çiftlik ve çiftliğin içinde bulunan değirmen müteveli Mustafa Rıfat Bey'in İstanbul'da bulunmasından dolayı kiracısız kalmıştır. Bu yüzden mahalli hükümet aracılığıyla senelik 18500 kuruştan beş seneliğine kiralanmasına ve iki senelik kirası olan 37000 kuruşun peşin olarak alınmasına karar verilmiştir. Buna ek olarak 16 çuvaldız suyun muaccesesi olan 4800 kuruşla birlikte toplam 41800 kuruşluk bir gelir öngörülmüş ve bu bedelin 13200 kuruşuyla su tesislerinin tamir masrafları karşılanarak sonraki seneler için su kiralardan 10000

⁴¹² VGMA. EV. MKT. 474. 83

⁴¹³ BOA. EV. D.43106.009

⁴¹⁴ BOA. ŞD. 2379.17.6.1

kuruştan fazla gelir elde edilmesi hedeflenmiştir.⁴¹⁵ H. 1293 senesinde çiftlik 18000 kuruş bedelle 5 seneliğine Osman Nuri Ağa'ya kiralanmıştır. Bozulan suyollarının tamiri ve tamamıyla harap olan üç adet çeşmenin yeniden inşa edilmesi için gereken masrafların karşılanması amacıyla çiftliğin 2 senelik kira bedeli olan 36000 kuruş peşin olarak istenmiştir.⁴¹⁶

Yukarda bahsedilen kiralama bilgileri Paşa Çiftliğine ait olup Arpere Çiftliğiyle ilgili ise sadece iki kayda ulaşılabilmektedir. Bu kayıtlara göre H. 1273 (M. 1856/57) senesinde Arpere Çiftliği'nin, suyollarının tamiri için 11000 kuruş sarf eden Tuzlalı Efram Vasil'e iltizam edildiği görülmektedir. Çiftliğin H. 1273 senesi Mart'ında hiçbir tamir masrafına karışmamak suretiyle senelik 9250 kuruş ve 10 senelik 92500 kuruş ve bunun tamirat olmayan senelerde 5250 kuruşunun müteveli tarafından mal sandığına gönderilerek küsuratından 1000 kuruşunun aşar ve rüsumat fazlasından verilecek akçeye hesaplanıp mal sandığında alıkonularak kalan 4000 kuruşunun mütevelliyeye gönderilmesine karar verilmiştir.⁴¹⁷ H.1275 (M. 1858/59) senesinde ise Arpere Çiftliği'nin senelik 15000 kuruş bedelle Tercümanoğlu Hacı Yanko'ya kiralandığı görülmektedir. Tuzla'daki çeşme ve suyollarının bozulup tamire ihtiyaç duyulması nedeniyle ödemeyi taahhüt ettiği senelik 4000 kuruştan 10 senelik bedelin de çiftlik mülteziminden alınacağı belirtilmiştir.⁴¹⁸

4.1.2.3. Ebubekir Paşa Vakıflarının Su Gelirleri

H. 1193 senesinde Tuzla ve İskele kasabalarındaki hanelere gönderilmek üzere 16 çuvaldız suyun geliri 4800 kuruş geliri olduğu tespit edilmiş ve tamirden sonra 10000 kuruştan fazla gelir getireceği belirtilmiştir.⁴¹⁹ H. 1204 yılında Tuzla kasabasındaki ihtiyaç fazlası su, hanelerine götürmek isteyenlere her masurası 250'şer kuruştan ve seneliği 10'ar kuruş icare-i muaccele ile 10 senelik olarak verilmiştir. Kalan suyun ise kasaba ahalisinden bahçe ve bostanlarında kullanmaları için 24 saatin her 6 saatte birinde senelik 6'şar kuruş ve 10'ar para icareyi muacceleyle verildiği

⁴¹⁵ VGMA. EV.MKT.974.86.; M. Altan. (1986), **a.g.k.**, s.496

⁴¹⁶ BOA. EV. MKT.1135.202

⁴¹⁷ BOA. MKT. MVL. 90.57.01

⁴¹⁸ BOA. MVL.782.77.1.1

⁴¹⁹ M. H. Altan (1986), **a.g.k.**, C. 1, s. 496.

görülmektedir.⁴²⁰ H. 1274 (M. 1857/58) senesinde Tuzla kasabasındaki değirmenlerden artan suyun Tuzla kasabasındaki bazı çeşmelere vakfedilerek 9,5 masura 1 çuvaldız suya her sene 10'ar kuruş bedelle icara verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²¹

H.1286 (M.1869/70) senesine ait Ebubekir Paşa Vakfı'nın ferağ ve intikalat bedellerini incelediğimizde ise 470 kuruş 30 paralık bir hasılatla ulaşıldığı görülmektedir.⁴²²

Tablo 14. 1288 Yılı Su Kiralama Bedelleri⁴²³

Evkaf-ı Mülhakadan Ebubekir Paşa Vakfı'ndan Vuku Bulan Hasılatı	Kuruş	Para	Kuruş (10 sene)
Dört çuvaldız mâ-i leziz Mihaili Veledi Konstantino ferağından Hacı Yorgi	4	-	40
Yedinde kalan bir çuvaldız su için merhum Mihaili'ye tebdilen sened uhdesi	-	-	4
Toplam	4	-	44
Aidat-ı muhasebeci-i evkaf koçan tahririyesi		-	44-6 38
Hisse-i hazine hasisi kitabet ve cibayet	21	-	-
Hisse-i tevliyet	8	-	-
Varaka baha kalemiye	8	-	-

Tabloda görüldüğü üzere H. 1288 senesinde 4 çuvaldız su senelik 4 kuruş ve 10 senelik 40 kuruş olarak Hacı Yorgi'ye verilmiş olup elinde kalan 1 çuvaldız su için senet yükümlülüğü 4 kuruş olarak ve toplam 10 senelik 44 kuruş olarak belirlenmiş, evkaf koçan aidatı için 38 kuruş, kâtiplik ve cabilik hissesi olarak 21 kuruş, tevliyet hissesi 8 kuruş, kalemiye bedeli olarakta 8 kuruş belirlenmiştir.⁴²⁴

⁴²⁰ KŞŞ. d.21, Hüküm No:322, s.124.

⁴²¹ BOA. İ.MVL.392.17076.2

⁴²² BOA. EV. d. 19175

⁴²³ BOA. EV. d. 34254.002

⁴²⁴ BOA. EV. d. 34254.002

Tablo 15. Ebubekir Paşa Su Vakfı'nın 1288 Senesi Mart-Mayıs Aralığındaki Hasılatı⁴²⁵

Vakıf mülkünün kullanım hakkı devredilen kişi isimleri	Adet/ Ölçü (Su)	Ahz olunan harç, varaka, baha ve kalemiyeleri		Mahallinde bâ-tefrîk tevki kılınan muhasebeci-i sūdûs-ı evkâf-ı sâire	
		Kuruş	Para	Kuruş	Para
Mösyö Lanik, Hacı Ömer Efendi, Mehmed Gazavi Efendi, Antonaki, Mihailaki, Bider ve İzmiyani ferağlarından Mihaili Betselli'ye.	4 Çuvaldız	40	-	03	-
Benayordi Mihailidi	1 Çuvaldız	13	-	-	30
Hristoki Bandelidi	2 çuvaldız	22	-	01	20
Konstantino Simyo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Lefteri Saporile	1 çuvaldız	13	-	-	30
Nikola İstatoni	1 çuvaldız	13	-	-	30
Sikinotellidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Hırsto Babadubollu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kadrine bint-i Mikelli	1 çuvaldız	13	-	-	30
Maritse bint-i Evanye	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mihaili Konstantino	5 çuvaldız	49	-	03	30
Hacı Mihaili	2 çuvaldız	22	-	01	20
Konstantino	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kiryakor Dimitri	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kofti Corci	2 çuvaldız	22	-	01	20
Kozaz Petro	1 çuvaldız	13	-	-	30
Liyoni Kabayende	1 çuvaldız	13	-	-	30
Dimitri Dimitriyu	2 çuvaldız	22	-	01	20
Mihailaki Karabet	1 çuvaldız	13	-	-	30
Luici Amyet	4 çuvaldız	40	-	03	-

⁴²⁵ BOA. EV.d.34163.02.

Daryana Luizoz	1 uvaldız	13	-	-	30
Yuvan Yuvandi	1 uvaldız	12	-	-	30
Efroznı Grcı	2 uvaldız	22	-	01	20
İsni Hristofedi	1 uvaldız	13	-	-	30
Hacıyan Luizi	1 uvaldız1	13	-	-	30
Valya Safiri	1 uvaldız	13	-	-	30
Anton Carilli	1 uvaldız	13	-	-	30
Zuitse Kazai	1 uvaldız1	13	-	-	30
Eleni bint-i Abido	1 uvaldız	13	-	-	30
Mösyö Lanik, Hacı Ömer Efendi, Mehmed Gazavi Efendi, Antonaki, Mihailaki, Bider ve İzmiyani ferağlarından Kadrine Vasilo'ya.	1 uvaldız	13	-	-	30
Salih Fevzi	1 uvaldız	13	-	-	30
Sava Mikilli	1 uvaldız	13	-	-	30
Nikola Corciyadi	1 uvaldız	13	-	-	30
Dimitri Karanfilaki	1 uvaldız	13	-	-	30
Melayine Amyet	1 uvaldız	13	-	-	30
Yanko İkridi	2 uvaldız	22	-	01	20
Yakomi Cabur	1 uvaldız	13	-	-	30
Nikola Dimitriyu	1 uvaldız	13	-	-	30
Nikola Dimitriyu	1 uvaldız	13	-	-	30
Mehmed Gazevi	1 uvaldız	13	-	-	30
Mehmed Gazevi	1 uvaldız	13	-	-	30
Mehmed Gazevi	1 uvaldız	13	-	-	30

Mehmed Gazevi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Edna Bavli	1 çuvaldız	13	-	-	30
Salih Fevzi	3 çuvaldız	31	-	02	10
Maritse Sallami	1 çuvaldız	13	-	-	30
İlyâ Retafidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mösyö İzaviç	1 çuvaldız	13	-	-	30
Evicani İzmiyani	1 çuvaldız	13	-	-	30
Cezibo Baskotini	1 çuvaldız	13	-	-	30
Maryana Barkir	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mihaili Berdeser	1 çuvaldız	13	-	-	30
Maryana Barkir	3 çuvaldız	31	-	02	10
Yuvan Yuvanidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Hüseyin Efendi Hacı Abdullah	1 çuvaldız	13	-	-	30
Nikola Sara	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yanabar Tellemi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mihaili Ohtori	1 çuvaldız	13	-	-	30
Salomu Nikola	1 çuvaldız	13	-	-	30
Anton Sakami	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kilyo Boğan	1 çuvaldız	13	-	-	30
Akliyaniti Antonya	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mehmed Nazım Efendi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Katzi Hacı Yorgi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Elenibet Alkiyo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Ali Savat Abido	1 çuvaldız	13	-	-	30

Vasilev Yuanu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Marya Nobarkir	1 çuvaldız	13	-	-	30
Toguel Vasye	1 çuvaldız	13	-	-	30
Elni Mihaili	1 çuvaldız	13	-	-	30
Elni Mihaili	1 çuvaldız	13		-	30
Mihaili Şakali	1 çuvaldız	13		-	30
Dimitri Frankolaki	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yorgi Nikolayidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Anastasia Hallari	1 çuvaldız	13	-	-	30
Ahtahya Hacı Mihail	1 çuvaldız	13	-	-	30
Nukriyoya Sutidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
İrinya Babadubullu	1 çuvaldız	13	-	03	-
Yurgaki Nikolaidi	4 çuvaldız	40	-	-	30
Cilistino Biro	1 çuvaldız	13	-	-	30
Corci Rife	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yarkiyu Nikolaidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Eleni bint-i Mihaili	1 çuvaldız	13	-	-	30
Hırıstallu Alpostoli	1 çuvaldız	13	-	-	30
Andrea Dandalu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Aleksi Kiryako	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mösyö Lanik, Hacı Ömer Efendi, Mehmed Gazavi Efendi, Antonaki, Mihailaki, Bider ve İzmiyani ferağlarından Gelmani Tercüman'a.	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yorgiyu Nikolaidi	1 çuvaldız	13	-	-	30

Dimistani Mitsi	1 çuvaldız	13	-	-	30
Liyapol Biro	1 çuvaldız	13	-	-	30
İstavirino Hacı Mihail	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yoslef İzmiyani	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kadrine Sinyo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Maria Hristallini	1 çuvaldız	13	-	-	30
Efterya Antoni	1 çuvaldız	13	-	-	30
İrini Babadubollu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Eleni Kurla	1 çuvaldız	13	-	-	30
Boğan İstaviren	1 çuvaldız	13	-	-	30
Resito Mihail Yabacı	1 çuvaldız	13	-	-	30
Hacı Yorgi Luiro	1 çuvaldız	13	-	-	30
Kilyo Hacı Lavihi	1 çuvaldız	13	-	-	30
İkro Antonyo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Davir Hristoğlu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Aksemit Serkipyo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Hacı Anastasi Karakban	1 çuvaldız	13	-	-	30
Yorgi Hairsu	1 çuvaldız	13	-	-	30
Cerkamu Dimitri	1 çuvaldız	13	-	-	30
Mihaili Cenilli	1 çuvaldız	13	-	-	30
Ekti Tofiryo	1 çuvaldız	13	-	-	30
Zoitse Kelülidi	1 çuvaldız	13	-	-	30
		Kuruş		Para	
Toplam		1637		-	
Sudüs muhasebeci evkaf-ı saire		209		30	
Kalan Hasılat		1408		10	

Tablo 16. (Devam) Ebubekir Paşa Su Vakfı'nın 1288 Senesi Mart-Mayıs Aralığındaki Hasılatı

Yukardaki tabloya göre Ebubekir Paşa su vakfı 1288 senesinde Mart ve Mayıs arasındaki dönemde Mösyö Lanik, Hacı Ömer Efendi, Mehmed Gazavi Efendi, Antonaki, Mihailaki, Bider ve İzmiyani isimlerinden oluşan komisyon su haklarını devretmişlerdir. 133 çuvaldız su devredilmiş olup bu işlemlerden alınan harç ve evrak bedelleri toplam 1636 kuruş olduğu görülmektedir. Yine aynı tabloda H. 1288 senesi Mart ve Mayıs arasındaki 3 aylık dönemde su kiracılarından alınan işlem ücretleri gösterilmektedir. Toplam 133 çuvaldız suya karşılık 22 kuruş 3110 para yani 101 kuruş 30 para bedel alınmıştır. Alınan harç, evrak bedeli ve kalemiyeleri ile vakfın muhasebecisine 6'da biri işlem ücreti olarak verilmiştir. Harç, evrak ve kalemiye ile işlem ücreti bedelleri ayrı ayrı alınan vakfa gelir oluşturan evrak vergileridir. Tabloda görülen vakfın toplam hasılatı 1637 kuruştur. Vakıf muhasebecisinin ücreti toplam hasılatın 6'da 1'i 209 kuruş 30 paradır. Verilen pay gider olup, toplam hasılatтан düşölerek vakfın kalan hasılatı 1408 kuruş 10 para olarak belirlenmiştir.⁴²⁶ Bu bilgilere ek olarak Tablo 16'da belirtilen alınması gereken 1/6 ücret 99 kuruş 3 para, parça başına alınan 1 kuruş toplam 110 kuruş ve toplu senetlerin kaydedilmesi için alınan ücretin de 209 kuruş 30 para olduğu görülmektedir. Ayrıca hazine payının 44 kuruş 30 para, vakıf hizmetlileri payının 542 kuruş, evrak ücretinin 330 kuruş ve işlem ücretinin ise 110 kuruş olduğu görülmektedir. Bu işlem ücretlerinin toplamı ise 1446 kuruş 10 paradır.

Tablo 16. Su Kiracılarından Alınan İşlem Ücretleri ve Vergiler⁴²⁷

	Kuruş	Para	
Toplam	1637	-	
Südüs muhasebeci evkaf-ı saire	209	30	
Kalan Hasılat	1408	10	
Südüs ber mevacib-i bala	99	30	
Kıta başına birer gurus hesabıyla	110	-	
İlmuhaber koçanı tahririyesi olunan hasılat	209	30	
Hisse-i hazine	Hisse-i hademe	Varaka-baha	Kalemiye
44 kuruş 30 para	542 kuruş	330 kuruş	110 kuruş

⁴²⁶ BOA. EV.d.34163.02.; BOA. EV d. 34163. 03

⁴²⁷ BOA. EV.d.34163.03

Tablo 17. H. 1290 Senesi Haziran Başından Ağustos Sonuna Kadar 3 Aylık Baha ve Kalemiye Miktarları⁴²⁸

	Mahallinde bi't-tevkif kılınan aidat ve saire		Ahz olunan muaccelat mahlulat varaka-baha ve kalemiye		Numro
Hudûs-u Dersaadet'te bulunan Bekir Paşa Vakfı'ndan vukubulan hasılat	kuruş	para	kuruş	para	aded
İskeleli Aragoza'ya tefriz olunan bir çuvaldız mâ-i leziz için sened itası	15	-	304	-	126
İskeleli Yakometi Bozucu'ya olunan bir çuvaldız su için sened itası	15	-	304	-	127
İskeleli Kosti'ye tefriz olunan yarım çuvaldız su için sened itası	7	20	154	-	128
Toplam: 40 kuruş indirimle 799-40=749 kuruş	27	20	762-40	-	

Yukardaki tabloda H. 1290 senesi Haziran başından Ağustos sonuna kadarki üç aylık dönemi kapsayan evrak ve işlem ücreti miktarları gösterilmiştir. Buna göre İskeleli Aragoza'ya verilen 1 çuvaldız su için düzenlenen senet nedeniyle 319 kuruş, İskeleli Yakometi'ye verilen 1 çuvaldız su için düzenlenen senet nedeniyle 319 kuruş, İskeleli Kosti'ye verilen yarım çuvaldız su için düzenlenen senet nedeniyle 161 kuruş evrak ve işlem ücreti ücreti alındığı görülmüştür. Toplamda 40 kuruş indirim yapıp, 749 kuruş tahsil edilmiştir.⁴²⁹

Tablo 18. Ebubekir Paşa Vakıfları'nın H. 1288-1291 Yılları Arası Hasılatı⁴³⁰

Ebubekir Paşa Vakfı	Harç Ferağ ve intikalat vechle baha varaka ve kalemiyesi		Müsakkafat muaccelat, mahlulat ve rûsumat, nısf dellaliye ve harç isti'fâsı		Harc-ı ferağ ve intikalat hasılatı		Müzafatın ferağ ve intikalat hasılatı		Tahsilat yekünü
	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş
1288 (Mart-Mayıs)	1427	10							1427

⁴²⁸ BOA. EV d. 34763. 02.

⁴²⁹ BOA. EV.d.34763.2

⁴³⁰ BOA. EV.d.34763.2

1288(Eylül-Kasım)	38	-							38
1289(Haziran-Ağustos)	24	-			59	30			83
1290(Haziran-Ağustos)	12		709	20					721
1291(Aralık-Şubat)	57	-					153	36	210
Yekûn: 2479 kuruş 96 para (2481 kuruş 16 para)									

Tablo 18. (Devam) Ebubekir Paşa Vakıfları'nın H. 1288-1291 Yılları Arası Hasılatı

Ebubekir Paşa Vakfı'nın H.1288-1291 yılları arasındaki hasılatını incelediğimizde; H.1288 Mart ve Mayıs arasında harç, ferağ ve intikalat bedellerinin tutarı 1427 kuruş 10 para olarak görünmektedir. Aynı yılın Eylül-Kasım arasındaki tutarı 38 kuruştur. H.1289 Haziran-Ağustos ayları arasında harç, ferağ ve intikalat hasılatı 24 kuruş, ferağ ve intikalat harcı hasılatı 59 kuruş 30 paradır. H. 1290 senesi harç, ferağ ve intikalat hasılatı 12 kuruş, müsakkafat, peşinat, vakfa miras yoluyla kalan bedel ve vergi bedelleri, ilan ücretinin yarısı ve harç bedelleri 709 kuruş 20 paradır ve toplam 721 kuruşluk bir hasılat görülmektedir. Ayrıca H.1290 senesinde Tuzla ve İskele kasabalarında ahalinin su icare-i muaccesesi masraflar düşüldüğünde 3500 kuruş olarak hesaplanarak bu bedelin⁴³¹ Evkaf Sandığı'na gönderildiği belirtilmektedir. H. 1291 senesi Aralık-Şubat ayları arasında harç, ferağ ve intikalat hasılatı 57 kuruş ve ilave ferağ ve intikalat hasılatı olarak da 153 kuruş 36 para olduğu görülmektedir. Dönem içerisindeki toplam hasılat miktarı 2479 kuruş 96 para yani 2481 kuruş 16 para olarak hesaplanmıştır.⁴³²

4. 1. 3 Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs Vakıfları'nın Giderleri

Vakfin en büyük gider kalemleri tamir masrafları ve görevli maaşlarıdır. H. 1161 tarihinde Tuzla İskele'ye su yolu taksimi ve 7 mahalde inşa edilecek çeşmenin toplam masrafı 10000 kuruş olarak belirlenmiştir.⁴³³

⁴³¹ KMA. EV. VRK. 5.15.1

⁴³² BOA. EV d. 19175

⁴³³ KŞŞ. d.16, Hüküm No: 386, s.125.

Tablo 19. H. 1161 Senesi Görevlilerin Yevmiyeleri⁴³⁴

Görevli	Görev Yeri	Günlük Ücret (Sağ akçe)
Muallim-i Sıbyan	Mektep Vakfı	20
Halife-i Sıbyan	Mektep Vakfı	8
Kaimmakam-ı Müteveli	Mektep Vakfı	6
Katib-i Vakf	Mektep Vakfı	6
Cabi-i Vakf	Mektep Vakfı	2
Kenef Ferraşı	Cami avlusu	2
Sofa-i Kebir Ferraşı	Caminin batısında inşa ettirilen büyük salonlar	1
Müezzin	Cami	3
Mekteb-i şerif, Sofa-i Kebir ve keneflerin tamirâtı için ustalara	Mektep, Cami	6
Râh-ı âbî	Su Vakfı	12
Kâtib-i Vakf (Nısf/2 kişi) ⁴³⁵	Mektep Vakfı	3

Tablo 19. (Devam) H. 1161 Senesi Görevlilerin Yevmiyeleri

Yukarıdaki tabloya göre H. 1161 (M. 1748) senesinde vakıf görevlilerinin aldığı günlük ücretler belirtilmiştir. Buna göre H. 1161 yılı içerisinde vakıf görevlilerine günlük toplam 87 akçe ücret ödendiği görülmektedir. Bu aylık 2610 akçe senelik ise 31320 akçelik bir gider kalemi oluşturmaktadır.⁴³⁶ H.1246 senesine ait aşağıdaki tabloda tamirat yerleri ve bedelleri gösterilmiştir.

⁴³⁴ VGMA. D. 738. 85. s.12.

⁴³⁵ KŞS, d.21, Hüküm No:459, s.199.

⁴³⁶ KŞS. d.21, Hüküm No: 459, s.199.

Tablo 20. H. 1246 Senesi Tamirat Giderleri⁴³⁷

Belirlenen Tamirat Yerleri	Kuruş
Nefsi Kasaba-i Tuzla'da vâki'kubbe altında taksimden [taksiminden] büyük kömürlere [kemerlere] kadar harık ta'miri ... ve kireç ile düz olunması tahminen.	1000
Büyük kömürlerden [kemerlerden] biri münhedim ve esâsına vehn gelmekle tecdit-i esâs ve kemer-i mezbûr yapılmâğa ve otuz iki kömürden[kemerden] on sekiz kadarı ba'zısı kömür [kemer] taşlarına kadar su gelüb müceddeden yapılmâğa ve ba'zısı ta'mir ve terkim ve harıkları cümlesi düz olunmak üzere ve iki kemerler mâbeyninde fenâ-pezîr olan Berkofça su harıkı ta'mir ve termimi ve tecdidi.	4500
İki kemerler mâbeyninde tahminen yüz dönüm mikdarı harıklar ba'de mahalli müceddeden gügerte ve ba'zısı tecdid ve ta'mir ve harıklar ta'mir ve düz olunmak üzere.	1000
İkinci kemerler a'dâdı sene 22 ba'zısı kemere kadar hedm ile i'âde ve ba'zısı ta'mir ve harıkları düz olunmağa muhtâc olan düz olunmak üzere	2000
Baş kuyularki sulu kuyu 64 aded ekseri nısfına kadar oda içi gibi harâb ve ba'zısı yarısına kadar kezâlik hârâb ve ba'zısı nihâyetine kadar ki yedi kulaç ve dokuz kulaç kuru taşı ile nihâyetinden ve nısfından örülmek ve ba'zısı ağızları kemaliyle evsa olmuş olmağa kezâlik taş ile örülmek üzere keşf olundu.	1500
Ve supulu [suyolu] kuyuları adâdı 200 olub elli ve altmış kadarı nihâyetine karib ve nısfına kadar oda misüllü harâb ve bâkisi azaları aletleri harâike olub inhidâma müteveccih olmaları bi'l-iktidâ kuzû [kuru] taşı ile müdevviren örülmek üzere ve zeminden mürtefi'olmak üzere ağızları kapanmak ve iktizâsınca müceddeden kapu [kuyu] harfiyle [hafriyla] dolaşmak bi'l-cümle mesârifları.	6000
Kasaba-i Tuzla ve İskele'de yedi çeşmeler künkleri zîr-i zeminde olan nâ-ma'lûm isede terâzu [terazi] üzerinde olanlara kıyâsen ber vechi tahmin ta'mir ve tecdid-i künk.	4000
Toplam Gider: 20000 kuruş	

Tabloya göre Tuzla'da Kubbealtı'ndan büyük kemerlere kadar olan harıkların tamiri için 1000 kuruş, yıkılan büyük kemerlerden birinin yıkılması üzerine eski haline getirmek için ve burada bulunan 32 kemerden 18'inin kemer taşlarına kadar su gelmesi üzerine onarım ve yenilenmesi için 4500 kuruş harcandığı görülmektedir. İki kemer arasındaki harıkların bazısının yenilenmesi bazısının da onarımı için 1000 kuruş, ikinci kemerler arasındaki harıkların bazısının yıkılması ve bazısının tamir ve harıkların düzleştirilmesi için belirlenen masrafın 2000 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Baş

⁴³⁷ KŞS, d.34, s.48.

kuyulardaki 64 adet sulu kuyunun çoğunlukla yarısına kadar harap ve bazısının da sonuna kadar harap olması nedeniyle yedi ve dokuz kulaç kuru taşı ile örülmesi ve ağız genişleyen bazı kuyuların aynı şekilde taş ile örülmesi nedeniyle belirlenen masraf ise 1500 kuruştur. 200 adet sulu kuyunun 50 veya 60 kadarının bazısının tamamı, bazısının da yarısına kadarının harap olması ve bazısının da ağızlarının çökmeye başlaması nedeniyle kuru taşları ile örülerek zeminden yüksekte kalan ağızları kapamak ve gerekiyorsa kuyuları yenilemek için yapılan masraf 6000 kuruştur. Tuzla ve İskele’de künklerin tamir ve onarımı için harcanan bedel 4000 kuruştur. Bütün bu masrafların toplamı 20000 kuruştur.

Tablo 21. Yıkılan Su Kemerlerinin Tamiri için Harcanan Tutarlar (H. 3 Cemaziyelevvel 1249)⁴³⁸

Kireç 3300 kıyye Fî 4 330 guruş	Def'a kireç 100 kıyye Fî 6 150 guruş	Kemer taşı 107 adet Fî 30 117 guruş, 30 para	Güvertelik taş 293 adet Fî 10 73 guruş, 10 para	Husûs-ı mezkûr üzerinde nâzır olan uşak ücreti 50 guruş
Kırmızı toprak 111 araba Fî 30 83 guruş, 10 para	Dîvâr taşı 35 araba Fî 60 52.5 guruş	Dîvârcı 121.5 re's Fî 6 729 guruş	İrgad 174.5 re's Fî 3 523.5 guruş	
Cem'an yekûn: 2109 guruş, 10 para Yalnız iki bin yüz dokuz guruş on paradır.				

Kireç için toplam 480 kuruş, kemer taşı için 117 kuruş 30 para, güverteli taş 73 kuruş 10 para, kırmızı toprak 52,5 kuruş, duvarcıya 729 kuruş, ırgatlara verilen ücret 523.5 kuruş ve uşaklara verilen ücret 50 kuruş olup toplam 2109 kuruş 10 para tamir masrafı yapıldığı görülmektedir.⁴³⁹

⁴³⁸ KŞŞ. d.35, Hüküm No:5, s.3

⁴³⁹ KŞŞ. d.35, Hüküm No:5, s.3

H.12 Şevval 1272 tarihli belgeye göre Tuzla ve İskele kasabalarında 72 adet su kuyusu, 2 adet lağım ve kemerlerin tamire ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Tamir için harcanan ücretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 22. H.1272 Senesinde Su Kuyusu ve Kemerler İçin Yapılan Masraflar⁴⁴⁰

	Kuyucu Ustası Nakden	Amele Nakden	İş Kıyye	Lağımlardaki Kandiller İçin Zeytinyağı	Çamur ve Toprak İhracı İçin Zenbil
Birim Fiyat	3352 kuruş	4850 kuruş	150 kuruş	125 kuruş	1450 kuruş
Masraf	40224 kuruş	33950 kuruş	1800 kuruş	1000 kuruş	2900 kuruş
Toplam Masraf 79874 kuruş					

Yukardaki tabloya göre su kuyusu ve kemerlerin onarımı için 12 kuyu ustası görevlendirilmiş ve kişi başı 3352 kuruştan toplam 40224 kuruş ücret ödenmiştir. Tamirat için 7 ameleye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır ve kişi başı 4850 kuruştan toplam 33950 kuruş amelelere verilmiştir. Kuyulardan toprak ve çamuru dışarı çıkartmak için tanesi 1450 kuruştan 2 adet zenbil alındığı görülmektedir ve bunun toplam masrafı da 2900 kuruştur. Bunun dışında lağımlardaki kandiller için zeytinyağı ihtiyacı müasebetiyle 1000 kuruşluk da zeytinyağı alınmıştır. Tamiratın toplam masrafının 79874 kuruş olduğu görülmektedir. Bozulan su kuyularıyla ilgili yapılan bir başka işlem de bunlardan 194 adedinin dairelerinin yeniden çatılmasıdır. Bu işlem için yapılan masraf aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23. H.1272 Senesinde Bozulan 194 Adet Kuyu Bacasının Dairesinin Yeniden Çatılması İçin Yapılan Masraflar

	Lağımlar Altına Koyulacak Taş Yol	Kemer Taşı	Kireç	Katlı Kadim Yol	Duvarcı Ustası	Amele
Birim Fiyat	5820 kuruş	2328 kuruş	29100 kuruş	3880 kuruş	582 kuruş	1746 kuruş
Masraf	4656 kuruş	1862 kuruş	3637 kuruş	1940 kuruş	5820 kuruş	12222 kuruş
Toplam 30137 kuruş						

Bu işlem için 10 kişi duvarcı ustası görevlendirilmiştir. Ustalara kişi başı 582 kuruş ödenirken toplamda 5820 kuruşluk bir ödeme yapıldığı görülmektedir. Kişi başı 1746 kuruştan 7 amele görevlendirilmiş ve toplam amelelere 12222 kuruşluk bir ödeme

⁴⁴⁰ BOA. İ.MVL.362.15851.3.2

yapılmıştır. Bunun dışında lağımların altına döşenecek taş yol için 4656 kuruş, kemer taşı için 1862 kuruş, kullanılmış olan kireç için 3637 kuruş, katlı kadim yol içinse 1940 kuruş ödenmiştir. Toplam masrafın 30137 kuruş olduğu görülmektedir. Bunun dışında seksen adet bacanın onarıldığı görülmektedir. Bu onarım için yapılan harcamalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24. Seksen Adet Bacanın Onarımı İçin Yapılan Masraf

	Çar Köşe Taşı	Kemer Taşı	Kireç	Duvarcı Ustası	Amele
Birim Fiyat	10080 kuruş	20160 kuruş	80000 kuruş	960 kuruş	1920 kuruş
Masraf	8064 kuruş	16128 kuruş	10000 kuruş	9600 kuruş	13440 kuruş
Toplam 57232 kuruş					

Tablodan anlaşıldığı üzere bu işlem için 10 duvarcı ustası ve 7 amele görevlendirilmiştir. Duvarcı ustalarına kişi başı 960 kuruştan toplam 9600 kuruş, amelelere de kişi başı 1920 kuruştan toplam 13440 kuruş ödeme yapılmıştır. Bunun dışında ihtiyaç duyulan kireç için 10000 kuruş, kemer taşı için 16128 kuruş ve çar köşe taşı için de 8064 kuruşluk ödeme yapıldığı görülmektedir. Bu işlemin toplam maliyeti 57232 kuruştur. Aynı dönemde suyolları ve kemerleriyle ilgili yapılan bir başka masraf da kuyulardan birinci kemere gelene kadarki yolların onarımıyla ilgilidir. Aşağıdaki tabloda bu onarımların masrafları gösterilmektedir.

Tablo 25. Kuyulardan Birinci Kemere Gelinceye Kadarki Su Yollarının Tamiri İçin Yapılan Masraf

	Kuyucu Ustası	Amele	Taş Yol	Kemer Taşı	Kireç	Duvarcı Ustası	Amele
Birim Fiyat	61 kuruş	94 kuruş	440 kuruş	1760 kuruş	4400 kuruş	70 kuruş	140 kuruş
Masraf	732 kuruş	658 kuruş	352 kuruş	1408 kuruş	550 kuruş	700 kuruş	980 kuruş
Toplam 5680 kuruş							

Tablodan anlaşıldığı üzere kuyulardan birinci kemerlere gelinceye kadarki suyollarının tamiri için 12 kuyucu ustası, 10 duvarcı ustası ve 14 amele görevlendirilmiştir. Duvarcı ustalarına kişi başı 70 kuruştan 10 kişi için 700 kuruş, kuyucu ustalarına kişi başı 61 kuruştan 732 kuruş, amelelere ise kişi başı 140 kuruştan 7 kişi için 980 kuruş ve kişi başı 94 kuruştan 7 kişi için 658 kuruş ödeme yapılmıştır.

Bunun haricinde taş yol için 352 kuruş, kemer taşı için 1408 kuruş ve kireç ihtiyacı için 550 kuruş harcama yapılmıştır. Bu tamirat için toplam 5680 kuruşluk masraf yapıldığı görülmektedir. Bir diğer masraf kalemi de Birinci Kemerler denilen yerde 32 adet kemerin onarılmasıdır. Onarım masrafları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26. Birinci Kemerler Denilen Yerdeki 32 Adet Kemerin Onarım Masrafları

	Dövülmüş Kiremit	Taş Yol	Kireç	Kum Yol	Duvarcı Ustası	Amele
Birim Fiyat	100 kuruş	800 kuruş	10000 kuruş	1000 kuruş	200 kuruş	600 kuruş
Masraf	1000 kuruş	640 kuruş	1250 kuruş	500 kuruş	2000 kuruş	4200 kuruş
Toplam 9590 kuruş						

Tablodan anlaşıldığı üzere bu işlem için 10 duvarcı ustası ve 7 amele görevlendirilmiştir. Duvarcı ustalarına kişi başı 200 kuruştan 2000 kuruş amelelere ise kişi başı 600 kuruştan 4200 kuruş ödeme yapılmıştır. Bunun dışında dövülmüş kiremit için 1000 kuruş, taş yol için 640 kuruş, kireç ihtiyacı için 1250 kuruş, kum yol için de 2000 kuruş masraf yapılmıştır. Bu onarım işleminin toplam maliyeti 9590 kuruştur. Bunun dışında Üçüncü Bendin Kemerler denilen yerdeki 32 adet kemerin onarımı ile ilgili masraf kaydı da yer almaktadır. Bu masraflar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 27. Üçüncü Bendin Kemerler Denilen Yerdeki 32 Adet Kemerin Onarım Masrafları

	Taş Yol	Kemer Taşı	Kireç	Kadim Yol	Duvarcı Ustası	Amele
Birim Fiyat	1400 kuruş	1000 kuruş	20000 kuruş	2000 kuruş	500 kuruş	2000 kuruş
Masraf	1120 kuruş	800 kuruş	2500 kuruş	1000 kuruş	5000 kuruş	14000 kuruş
Toplam 24420 kuruş						

Tabloda görüldüğü üzere bu tamiratın gerçekleşmesi için 10 duvarcı ustası ve 7 amele görevlendirilmiştir. Duvarcı ustalarına kişi başı 500 kuruştan 5000 kuruş, amelelere ise kişi başı 2000 kuruştan 14000 kuruş ödenmiştir. Bunun dışında taş yol için 1120 kuruş, kemer taşı için 800 kuruş kireç ihtiyacı için 2500 kuruş kadim yol için de 1000 kuruş masraf yapılmıştır. Bu işlem için toplam 24420 kuruş ödenmiştir. Aynı yıl içerisinde görülen bir diğer tamir masrafı da makseminden İskele Kasabası'nda bulunan Beylik Çeşmesine gelinceye kadar ki suyolları ve künklerin masrafıdır. Bu masraf için yapılan ödeme 51800 kuruştur. Buna göre H. 1272 senesinde suyolları, çeşmeler ve kemerlerin tamiri için amelelere toplam 79450 kuruş, kuyucu ustalarına

toplam 40956 kuruş, kemer taşlarına toplam 20198 kuruş, kireç ihtiyacına toplam 17937 kuruş ve diğer ihtiyaçlara toplam 100192 kuruş harcanmıştır. Bu yılda su tesislerinin bakım ve onarımı için yapılan toplam masraf 258733 kuruş olarak tespit edilmiştir.⁴⁴¹

H. 1274'te Tuzla kasabesindeki çeşmelerin yol ve kuyuların bozulması nedeniyle yapılan araştırmalar sonucunda 2 yük 65208 kuruş masraf yapılacağı anlaşılmış olup buna ek olarak 82603 kuruş 2 günlük amele yevmiyesinin de ilave edilmesiyle toplam 147811 kuruşluk bir masrafın olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴² H. 1280 senesinde Tuzla kasabasında Ümmü Harâm Tekkesi (Hala Sultan) civarında bulunan kemer ve bentlerin tamiri için 91260 kuruş masraf edildiği görülmektedir.⁴⁴³ Yine aynı yıl Paşabahçe çiftliğinin 80423,5 kuruş tamir masrafı olduğu görülmektedir. H. 1280 ve 1290 sene aralığında kuyu, yol ve su yollarının tamiri yapılmadığından su kesintisi olmuştur.⁴⁴⁴ H.1293 senesinde Kıbrıs'ta bulunan çeşmelerin imarı için toplam 4387,5 kuruşluk bir tahsisatın ayrıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁴⁵ H. 1294 (M. 1877/78) senesinde ise Paşabahçe Çiftliği ve un değirmeni kiracısı olan Mehmed Ali Fehim Efendi'den teslim etmediği kiralara karşılık 34000 kuruş alınarak Tuzla kasabesindeki çeşmelerin tamiri için kullanıldığı belirtilmektedir.⁴⁴⁶

Tablo.28 H.1165-1293 Seneleri Arasında Ebubekir Paşa Su Vakıflarının Tamirat Giderleri

Tamirat Senesi	Tamirat Yeri	Masraf Bedeli	Masrafın Alındığı Mülkler
29 Cemaziyelahir 1165	7 adet çeşmenin mecrası ve taksimi	10000 kuruş	Bahçe, çiftlik ve değirmenin iki senelik kirasından ⁴⁴⁷
13 Receb 1181	Suyolları ve su kemereri	10000 kuruş	Dükkân kiralari ve çiftliklerin iltizam bedelinden ⁴⁴⁸
3 Rebiülevvel 1246	Tuzla ve İskele'ye ait suyolları	20000 kuruş	Çiftliklerin kira bedelinden ⁴⁴⁹

⁴⁴¹ BOA. İ.MVL.362.15851.3.2; BOA. İ.MVL.362.15851.4.1; BOA. A.MKT.MVL.8477

⁴⁴² BOA. İ. MVL.392.17076.2

⁴⁴³ BOA. İ. DH. 510.34708.1.1

⁴⁴⁴ BOA. İ. DH. 398. 26393. 02.

⁴⁴⁵ VGMA. EV. MKT.819.128

⁴⁴⁶ BOA. DH. MKT.1323.91

⁴⁴⁷ KSŞ. d.16. Hüküm No: 386, s.225

⁴⁴⁸ BOA. C.EV. 454.22988.01; KSŞ. d.19. Hüküm No: 111, s.49

⁴⁴⁹ KSŞ. d.34, s.48

3 Cemaziyelevvel 1249	Çiftliğin üst tarafında bulunan su yolu ve kemerler	2109 kuruş	Çiftliklerin kira bedelinden ⁴⁵⁰
13 Safer 1270	Tuzla ve İskele suyolları	4000 kuruş	Paşa Çiftliği kirasından ⁴⁵¹
23 Cemaziyelevvel 1272	Çeşmeler, su yolu ve kuyular	150000 kuruş	Bu meblağın yarısı çiftlik hasılatlarından diğer yarısı Lefkoşa, Sitire ve Orini halkından alınan vergilere ⁴⁵²
29 Muharrem 1272	Çeşmeler, su yolu ve kuyular	16250 kuruş	Mal sandığından ⁴⁵³
13 Safer 1274	Çeşmeler, su yolu ve kuyular	82000 kuruş	Belirtilmemiş ⁴⁵⁴
14 Receb 1274	Çeşmeler, yol, kuyu ve harıklar	18000 kuruş	Belirtilmemiş ⁴⁵⁵
9 Receb 1277	Paşa Çiftliği müştemilatı, ambar, değirmen, mandıra, ahır tadilatı	11748 kuruş	10500 kuruşu vakıf gelirlerinden kalan 1248 kuruşu çiftliklerden ⁴⁵⁶
12 Muharrem 1280	Hala Sultan Tekkesi civarında bulunan kemer bentlerinin onarımı	91260 kuruş	Belirtilmemiş ⁴⁵⁷
24 Receb 1293	Çeşmelerin tamiri	4387 kuruş	Belirtilmemiş ⁴⁵⁸
2 Şaban 1293	7 adet çeşmenin tamiri	55000 kuruş	41800 kuruşu çiftlik ve değirmenlerin 2 senelik kirasından kalan 13200

⁴⁵⁰ KSŞ. d.35, Hüküm No: 5, s.3

⁴⁵¹ BOA.A.MKT.NZD.118.30.02

⁴⁵² BOA.A.MKT.MVL.84.77.01

⁴⁵³ BOA.A.MKT.MVL.90.57.01

⁴⁵⁴ BOA.İ.MVL.392.17076.03

⁴⁵⁵ BOA.İ.DH. 398.26393.01

⁴⁵⁶ VGMA.EV.MKT.125.141

⁴⁵⁷ BOA.İ.DH.510.34708.01

⁴⁵⁸ VGMA.EV.MKT.831.15

			kuruşu vakıf sularının kirasından ⁴⁵⁹
29 Rebiülahir 1293	Çeşme imarı	4387,5 kuruş	Belirtilmemiş ⁴⁶⁰
27 Muharrem 1293	Çeşme, su yolu ve iskele tamiri	4800 kuruş	Çiftlik ve değirmenin kira bedelinden ⁴⁶¹
8 Cemaziyelevvel 1293	Suyolu ve kemerlerin tamiri	20000 kuruş	Vakıf gelirlerinden ⁴⁶²
24 Safer 1293	Suyolları ve 2 büyük kemerin tamiri	20000 kuruş	Çiftliğin 2 senelik kirasından ⁴⁶³

Tablo.22 (Devam) H.1165-1293 Seneleri Arasında Ebubekir Paşa Su Vakıflarının Tamirat Giderleri

⁴⁵⁹ VGMA.EV.MKT.874.86

⁴⁶⁰ VGMA.EV.MKT.819.128; VGMA.EV.MKT.831.15

⁴⁶¹ VGMA.EV.MKT.819.44

⁴⁶² VGMA.EV.MKT.820.111; VGMA.EV.MKT.1135.91

⁴⁶³ VGMA.EV.MKT.1135.91

SONUÇ

Ebubekir Paşa Sultan III. Ahmet devrinde (M. 1703-1730) kapıcıbaşı, çavuşbaşı, silahtar, gümrükçü ve darphane emini görevlerinde bulunduktan sonra vezirlik rütbesine erişmiş, Mekke-i Mükerreme Şeyh'ül Haremlîği ve Cidde, Habeş valiliğine ataması yapılmıştır. Sultan I. Mahmud devrine (M. 1730-1754) rastlayan senelerde de nişancı, kaptân-ı derya, Anadolu, Rumeli, Mısır, Mora, Bosna, Kıbrıs muhassıllığı ve Eğriboz muhafızlığı gibi birçok alanda siyasi kariyerine devam ederek Osmanlı Devleti'nin çeşitli eyaletlerinde görevini ifa etmiştir. Ayrıca Sultan II. Mustafa'nın kızı Safiye sultanla nikâhlanmasından dolayı damad-ı şehriyar sıfatına sahiptir. Çalışmamızda Ebubekir Paşa'nın Kıbrıs'ta kurduğu vakıflar ele alınarak, valiliği süresince vakıflarını hangi amaçlar doğrultusunda kurduğu, ne gibi hizmetler sunulduğu ve vakıflarının nasıl idare edildiği gibi hususlar aydınlatılmıştır. Buna göre Ebubekir Paşa Lefkoşa ve Larnaka bölgelerinde vakıflar kurmuştur. Paşa, Kıbrıs'ta göreve başladığında Lefkoşa'da Sarayönü'ndeki alanda bulunan cami-i şerifin ek binası olan sıbyan mektebinin kullanılmaz halde olduğunu görmüş ve buranın onarılmasını sağlamıştır. Akabinde burayı vakfına dâhil etmiş ve görevliler atayarak mektebin yeniden topluma kazandırılmasını sağlamıştır. Mektebin yanında bulunan cami avlusu içerisindeki müştemilatını da tamir ettirerek vakfi vasıtasıyla yeniden kullanılabilir hale getirmiştir. Yine aynı caminin avlusu içerisinde sofa-i kebirler inşa ettirip Müslümanların bir arada ibadet etmesine ve sosyalleşmelerine vesile olmuştur. Ebubekir Paşa, önemli görülen mimar ve mühendislik eseri ve vakfı olan Larnaka'daki yerli yabancı herkesin dikkatini çeken su kemerlerini inşa ettirmiştir. Arpera kaynağından başlayarak Larnaka'ya bağlı Tuzla ve İskele'ye kadar giden yolda su kuyu zinciriyle kurduğu su yolu sistemi sayesinde Tuzla/İskele halkını susuzluktan kurtarmıştır.

Ebubekir Paşa Kıbrıs'a geldiğinde Ada'nın en büyük sorunu susuzluktu. Ada'nın iklimi ve coğrafi şartlarının elverişsizliği nedeniyle halk içme suyu sıkıntısı çekmekteydi. Aynı zamanda susuzluk problemi bağ ve bahçe gibi halkın yaşamını idame ettirdiği alanların da olumsuz etkilenmesine neden olmaktaydı. Bu durum, Ebubekir Paşa'nın Ada'da iyi şöhret kazanmasının en önemli sebeplerinden biri olan su vakıflarının kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Paşa, Arpera Köyü'nde su kuyuları açtırarak, kanallar ve kemerler vasıtasıyla Tuzla ve İskele kasabalarına suyu ulaştırmayı başarmıştır. Ayrıca halkın sudan faydalanabilmesi için çeşmeler inşa ettirmiştir. Su

vakıfları sayesinde hayratının dışında da bölgedeki tarımla uğraşan ahaliye su hizmeti sunmuştur. Artan sular kiralanarak vakfa gelir sağlanmış ve vakfın sürdürülebilirliği açısından önemli bir rol oynamıştır. Bunun dışında Paşa'nın, vakfettiği araziler üzerine kurmuş olduğu dükkân, bahçeler, değirmenler ve çiftliklerin kiraya verilmesiyle elde edilen gelirler sayesinde de vakıf hizmetlerinin sürekliliğinin sağlandığı görülmüştür.

Vakfın en büyük gelir kaynağının Paşa Çiftliği ve Arpera Çiftliği olduğu tespit edilmiştir. Paşa Çiftliği'nin yıllık geliri incelediğimiz dönem içerisinde 4000 kuruş ile 18000 kuruş arasında değişmekle birlikte yıllık ortalama 12000 kuruş vakfa gelir sağlamıştır. Arpera Çiftliği ise vakfa senelik ortalama 9250 kuruş gelir sağlamıştır. Bu gelirlerin önemli bir kısmının suyolları, su kemerleri ve çeşmelerin onarılmasına harcandığı anlaşılmıştır. Vakfın gelirleri dönemlik olarak değişkenlik gösterse de çiftlik kiralari ve su kiralama ücretlerinde artış olması nedeniyle vakfın gelirlerinin de artış eğiliminde olduğu söylenebilir. İncelemiş olduğumuz dönemde vakfın en büyük harcaması H. 1272 senesinde olmuştur. Suyolları ve kemerlerinin bozulmuş olması nedeniyle halk yeniden su sıkıntısı çekmeye başlamış ve bu vakıf eserlerinin büyük bir tamirat görmesi gerekmiştir. Bu tamiratın da en büyük finans kaynağının çiftlik gelirleri olduğu görülmüştür. Bu gibi tamiratların zamanında yapılmasıyla dağıtılan su miktarında sürekli artış olmuş ve Paşa'nın su vakıfları Kıbrıs gibi kurak ve su sıkıntısı çeken bir bölgenin sorunlarına adeta ilaç olmuştur. Bu durum yerli ahalinin yanı sıra yabancı seyyah ve devlet görevlilerinin de dikkatini çekmiş olup Ebubekir Paşa'dan ve vakıflarından övgüyle bahsetmişlerdir. Ebubekir Paşa, vakıfları sayesinde Ada'ya oldukça faydalı olmuş ve Ada'da sevilen, saygı duyulan, vefatından sonra da iyi anılan bir yönetici durumuna gelmiştir. Bu vakıflar, İngiliz döneminde de varlığını ve işleyişini sürdürmüş ve Kıbrıs halkı uzun süre bu eserlerden faydalanmıştır. Çeşme ve su kemerlerinden bazı eserlerin günümüzde bile halen ayakta kaldığı, yakın tarihe kadar da hizmetlerini sürdürdükleri bilinmektedir.

Arşiv Kaynakları

BOA. A. AMD. 85. 76.

BOA. A. AMD. 85. 76.

BOA. A. DVNSMHM. d..144/157

BOA. A. DVNSMHM. d. 133/980.

BOA. A. DVNSMHM. d. 133/981

BOA. A. DVNSMHM. d.139/795

BOA. A. DVNSMHM. d.139/824.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/6.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/7.

BOA. A. DVNSMHM. d..136/1525.

BOA. A. DVNSMHM. d..136/1559.

BOA. A. DVNSMHM. d..136/1550.

BOA. A. DVNSMHM. d..136/1736.

BOA. A. DVNSMHM. d..136/ 1708.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/604.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/899.

BOA. A. DVNSMHM. D. 133/543.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/907.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/1278.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/1281

BOA. A. DVNSMHM. d. 157/626.

BOA. A. DVNSMHM. d. 153/7.

BOA. AE. SMHD.I. 260/21139.001.

BOA. AE. SMHD.I. 260/21139.002.

BOA. AE. SSLM.III. 00425/24390.

BOA. AE. SAMD.III. 72/7250.

BOA. AE. SAMD. III, 118/11639.

BOA. AE. SMHD. I..59/3790

BOA. AE. SMHD. I..59/3790

BOA. AE. SMHD. I. 77/5084.

BOA. AE. SAMD. III. 170/16634.001

BOA. AE. SMHD. I. 258/21038.001.

BOA. AE. SMHD. I..86105815.001.

BOA. AE. SMHD. I..259/21084.001.

BOA. AE. SMHD. I..260/21125.001.

BOA. AE. SMHD. I..80/5318.001.

BOA. AE. SMHD. I. 79/5313.

BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.

BOA. A. MKT. MVL. 84. 77.

BOA. A. MKT. NZD. 118.30.

BOA. C. AS..127/5659.

BOA. C. AS. 487/20318.001.

BOA. C. AS. 322/13330.

BOA. C.BLD. 54/2652. 001.

BOA. C. BH. 211/9834. 001

BOA. C. BH. 274/ 12623.

BOA. C. EV. 454. 22988.

BOA. C. ML. 738/30107. 001.

BOA. C. ML.720/29461. 001.

BOA. C.DH. 265/13205.001.

BOA. C..DH. 68/3367.

BOA. C. DH. 279/13903.

BOA. C. DH. 145. 7232. 001.

BOA. C. DH. 272. 13591. 001.

BOA. C.DH. 25/1222.001.

BOA. C. MF. 177/8824.002.

BOA. C. ML.595/24512.

BOA. C. NF. 27/1348.

BOA. C. SH. 29/1433.001.

BOA. C. SH. 22/1069.001.

BOA. C. ZB. 9/418.

BOA. D. BŞM. MHF. D. 12676.

BOA. DH. MKT.1323.91

BOA. DVNSMHM. d. 136/1302

BOA. EV. d. 16948. 59.

BOA. EV d. 19175.

BOA. EV. d. 34254.002.

BOA. EV. d.34163.02.

BOA. EV d. 34163. 03

BOA. MF. 92. 004572. 001.

BOA. MAD. d. 4820.

BOA. MKT. MVL. 90.57.01

BOA. MVL.782.77.1.1

BOA. MVL.784.27.

BOA. MVL.0799.0056.

BOA. Î. DH. 398. 26393.

BOA. Î.DH. 510.34708.1.1

BOA. ÎE. TCT. 15/1727.001

BOA. ÎE. BH. 14/1247.

BOA. Î. MVL. 392. 17076.

BOA. Î.MVL.392.17076.02.

BOA. Î.MVL.392.17076. 2.

BOA. ŞD. 02379.17.2.1.

BOA. ŞD.2379.17.6.1.

BOA. TSMA. E. 0719. 28.

BOA. TSMA. E. 752. 64.

BOA. TSMA. E. 0315. 52.

BOA. TSMA. E. 0703. 54.

BOA. TSMA. E. 915. 24.

KMA, EV. VRK. 5.15.1.

KMA. EV. VRK. 2. 59. 1.

KMA. EV. VRK. 3. 50. 1

KMA. EV. VRK. 5. 3. 1

KMA. EV. VRK. 6. 73. 1

KMA. EV. VRK. 14. 66. 1

KŞS, Defter No:16, Hüküm No:175, s.279.

KŞS, Defter No:16, Hüküm No:158 s.249.

KŞS, Defter No:16, Hüküm No:158, s.250.

KŞS, Defter No: 16, Hüküm No:158, s.251.

KŞS, Defter No:16, Hüküm No:158, s.252.

KŞS. Defter No:16, Hüküm No: 386, s.125.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 158, s.90-92.

KŞS. Defter No:17, Hüküm No:165, s.97-99

KŞS, Defter No:17, Hüküm No:167, s.100.

KŞS, Defter No 17, Hüküm No: 96, s.164

KŞS, Defter No:17, Hüküm No:167, s.100.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 70, s.112.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 70, s.113.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 74, s.118.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 84, s.153.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 158, s.90-92.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No:165, s.97-99.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No:165, s.97-99

KŞS, Defter No:17, Hüküm No:167, s.100.

KŞS, Defter No:17, Hüküm No: 158, s.90-92.

KŞS. Defter No:19, Hüküm No: 111, s.49

KŞS. Defter No:19, Hüküm No: 101, s.28

KŞS, Defter No:21, Hüküm No:459, s. 199.

KŞŞ. Defter No:21, Hüküm No: 459, s.199

KŞŞ. Defter No:21, Hüküm No:322, s.124

KŞŞ. Defter No:27, Hüküm No: 75, s.36

KŞŞ. Defter No:34, s.48.

KŞŞ. Defter No:35,Hüküm No:5,s.3

KŞŞ, Defter No:45, Hüküm No:187, s.137.

KŞŞ, Defter No:45, Hüküm No:188, s.137.

KŞŞ, Defter No: 52, s. 280.

KVKD, Hüküm No: 4, sayfa:3,

KKVD, Hüküm No:33, s. 32-34.

KKVD, Hüküm No:34, s. 34.

KKVD, Hüküm No:35, s. 35.

KVKD, Hüküm No:110, s.88

VGM. d. 2624.25.

VGM. EV. MKT. 1337. 84.

VGM. EV. MKT.819.128.

VGM. EV. MKT. 125. 141.

VGM. EV. MKT. 474. 83.

VGM, KVi, H. 1136 Tarihli Vakfiyesi, D: 734, s. 156.

KAYNAKÇA

- Alkan, M. (2017). “Lala Mustafa Paşa’nın Kıbrıs’taki Vakıfları: Vakıf, İmar ve İskân”. *Tarihte Kıbrıs*. 2, 797-808.
- Altan, M. H. (1986). “Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi (1571-1974)”, *Kıbrıs Vakıflar İdaresi*, 491-495
- Akgündüz, A. (2000), “İcareteyn”. İstanbul: *DVİA*. XXI, 389-391.
- Angelakis, A. and Mamassis, N. vd. (2012). *Evolution of Water Supply Throughout the Millennia*, London: IWA Publishing.
- Antoniadou, S. (2019). *Cyprus 1100 Years of History and Civilisation* (Çev. M. Christofidou), Cyprus: Deputy Ministry of Tourism.
- Armağan, A. (2022). “Fetihten Sonra Kıbrıs’ta Kurulan İlk Osmanlı Vakıfları”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 211-252.
- Arslan, H. D. (2018), “Eğitim Binasının Temeli: Sıbyân Mektepleri”. *Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5 (26), 2562-2570.
- Arslanboğa, K. (2018). “Osmanlı Devleti’nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16 (12), 551-558.
- Artuk, İ. (2013), “Zer-i Mahbub”. İstanbul: *DVİA*, C.44, 281-282.
- Baltacı, C. (2004), “Osmanlılar’da Mektep”. Ankara: *DVİA*, XXIX, 6-7.
- Baker, S. S. W. (1879). *Cyprus As I Saw It In 1879*, London: Macmillan and Co, 9.
- Beyaztaş, M. (2018). “İslam Hukukuna Göre Vakıf Üzerinde Gerçekleştirilen Değişiklikler”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 114-134.
- (1959). *Cyprus 1958*, London: Her Majesty’s Stationery Office, 68.
- Bostan, M. K. (2017). “Osmanlıda Vakıfların Yeri ve Önemi”. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 119-128.
- Bozkurt, N. (2004). “Mektep”. Ankara: *DVİA*, XXIX, 5-6.
- Çiçek, K. (2022). “Kıbrıs”. Ankara: *DVİA*. XXV, 373-379.
- Çiçek, K. (2003). “Larnaka”. Ankara: *DVİA*, XXVII, 105-107.
- Demiryürek M. (2017). “Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Evkafı” *M. M. Söylemez (Ed), Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları* (39-69). Lefkoşe: YDÜ Matbaası.
- Demiryürek, M. (2020). “Kıbrıs’ta Modern Belediye Teşkilatı’nın Doğuşu (1868-1876)”, *Belleten*, 84 (301), 1115-1142.

- Demirarslan, D. (2011). “Osmanlı Barınma Kültüründe Harem Olgusu ve Mekân Tasarımına Etkileri”, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, 1, 221-234.
- Demirci, D. ve Derici, D. (2021). “Malatya’da Çeşme Mimarisi”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 270-298.
- Deniz, Ş. (2014). Safranbolulu Mehmed İzzet Paşa’nın Vakıfları, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, 125.
- Drummond, P. A. (1908). *Excerpta Cypria Metarials For A History Of Cyprus*, Cambridge Universty Press Warehouse.
- Ertem, A. (2011). “Osmanlıdan Günümüze Vakıflar”. *Vakıflar Dergisi*. 36, 25-66
- Eren, F. (1987). “Osmanlı Dönemi Vakıfları”. *Vakıf Haftası Dergisi*. c.5, 195-201.
- Eyice, S. (1993), “Çeşme”, İstanbul: *DVİA*, VIII, 277-287
- Gallas, K. (1999). *Cyprus. Local Colour*.
- Gazi, U. (2013). Lefkoşa’da İngiliz Dönemi İmar Faaliyetleri, *Yakın Doğu Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Gazioğlu, A. C. (2000). “Kıbrıs’ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış”, Lefkoşa: *Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP)*.
- Genca, E. (2014). “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Hümayun Nezareti)”, *Journal of İstanbul University Law Faculty*, 1, 531-554.
- Gülyüz, B. G. (2019). “Osmanlı Geleneğinde Sakal-ı Şerifin Yeri ve Bulgaristan’da Sakal-ı Şerif Muhafazalı Camiler”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 85-111.
- Günay, H. M. (2001). “Vakıf”. İstanbul: *DVİA*. c.42, 475-479.
- Güner, S. (2019), “16. ve 18. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Arabistan’ında Merkez-kaç İlişkileri: Eşkiyay-ı Urbân ve Devlet”. *Amme İdaresi Dergisi*, 52 (3), 67-93.
- Gürkan, H. M. (1989). *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa*. Lefkoşa: Lefkoşa Belediye Yayınları, 5, 25.
- Hammer, J. V. (1983), *Büyük Osmanlı Tarihi*. (Çev: Mehmed Ata), İstanbul: Üçdal Neşriyat, VX,179.
- Hafid, M. (1952). *Sefinet’ül Vüzera*. (Neş. İ. Parmaksızoğlu), İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.
- Hathaway, J. (2016). *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları (1516-1800)*, (Çev: G. Ç. Güven), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hill, G. (1952). "A History Of Cyprus Volume 4: The Ottoman Province, The British Colony 1571-1948", New York: *Cambridge Universty Press*, 76-77.

İnalçık, H. (2019). "Vakıf Medeniyeti" *Vakıflar Dergisi* 80. Yıl Özel Sayısı. 246-247.

İzzet, M. (2021). *Harita-ı Kapudânân-ı Deryâ*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.

İzzi Süleyman Efendi (2019), *İzzi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1157-1165/1744-1752)*, (Haz. Z. Yılmaz), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Kavalçalan, K. (2015). Kıbrıs'taki Osmanlı Dönemi Su Yapıları (Çeşme ve Hamamlar). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Kazıcı, Z. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayınları, 241-242.

Kılıcı, A. (2010). "Şadırvan". İstanbul: *DVİA*, XXXVIII, 219-221.

Kınana, D. M. (1991). *Al-Damurdashî's Chronicle of Egypt (1688-1755)*, (Çev: D. Crecelius ve A. W. Bakr), Leiden, New York, Kobenhavn, Köln: E. J. Brill.

Kitchener, H. H. (1882). *The Island Of Cyprus*, London.

Komisyon (1992). "Bekir Paşa Koca". *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi*, İstanbul: Sabah, 3, 68.

.... (1982). Kıbrıs'ta Türk Eserleri. Kumarcılar Hanı-Lefkoşa: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını, 42.

Konyalı, İ. H. (1946). *Alanya (Alâiyye)*. (Yay: M. A. Kemaloğlu), İstanbul: Ayaydın Basımevi, 398-399.

Keskin, Y. Z. (1996). "İslam'da Vakıf ve Toplum Açısından Önemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 181-192.

Koç, A. (2016). "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıfın Hayırseverliği: Ümera ve Ulema Vakıfları Üzerine Bazı Düşünceler". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (35), 303-322.

Korkmazer, S. (2017). "Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'ta Kurduğu İlk Vakıf ve Hizmetleri". M. M. Söylemez (Ed), *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları (257-279)*. Lefkoşe: YDÜ Matbaası.

Martal, A. (2010). "Suyolcu", İstanbul: *DVİA*. XXXVIII, 1-2.

Michaelides, A. and Christodoulides, S. (2016). *The Truth About The Water Of Larnaca*. Water Board Of Larnaca.

Önge, Y. (1984). "Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi". *Vakıf Haftası Dergisi*, 1, 23-34.

- Özcan, R. (2005). “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 237-266.
- Özoran, B. R. (1982). “Kıbrıs Adasında Bekir Paşa Vakfı” *Vakıflar Dergisi* 16, 27-29.
- Öztuna, Y. (1983). *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 6.
- Öztürk, N. (1999) “Sosyal Hayat Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları”. Ankara: *Yeni Türkiye Yayınları*. c.5, 34-43.
- Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi (2013). *Târih-i Râşid ve Zeyli*. (Haz. A. Özcan, vd.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Savrun, E. (2018). “Kıbrıs’ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyanları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri (1925-1931)”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 24-43.
- Sarınay, Y. (2010). *Osmanlı belgelerinde Surre Alayları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, III.
- Serin, M. (2017). “Kıbrıs Vakıfları ve Vakıf Mal Varlıklarının Tespiti Çalışmaları”. Bilecik: *Şeyh Edebali Üniversitesi*, 1-36.
- Smyris, G. Mikropoulos, T. A. and Pintelas, P. E. (2008). *Elevating and Safeguarding Culture Using Tools Of the Information Society: Dusty Traces of the Muslim Culture* (ESCUTIS), Ioannina, Greece: Earthlab, 60.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.
- Şemda’nî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Tarihi Mür’i’t Tevârih*, (1978) II.A., (Yay. M. M. Aktepe), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Şensoy, Ş. (2018). “Ebubekir Paşa’nın İstanbul’daki Sıbyan Mektebi ve Sebil Vakfının 1867-68 Yıllarına Ait Muhasebe Defterleri Üzerinden Vakıflardaki Kayıt Düzeni ve Dinamik Yapı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 391-496.
- Şeyhi Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekayü’l-Fudalâ* II-III, (Haz: A. Özcan), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tarım Ertuğ, Z. (2000). “İmaret”. İstanbul: *DVİA*. c.22, 219-220
- Taş O. vd. (2014). “Türk Vakıf Kültürünün Devamlılığının Dayanağı: Muhasebe”. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 104-123.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). “Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar”. *İş ve Hayat Dergisi*. c.3, 57-66.
- Teber, Ö. F., (2002). “Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi” *Dini Araştırmalar Dergisi*, 4(12), 197-205.

Topal, M. (2018). *Nusretnâme Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tosun, S. (2003). Alâiyyeli Ebubekir Paşa ve Vakıfları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Vak'anüvis Halil Nuri Bey (2015), *Nûri Tarihi* (Haz. S. V. Toprak), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3, 2 (5).

Vakıf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Yapıcı, H. (2013). “İslam Tarihinde Vakıf Kültürü Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. c.8, 66-76.

Yarç, G. (2017). “Kıbrısta Osmanlı Dönemi Evkaf Personeli: Unvanlar Görevler ve Gelir Kaynakları”. *M. M. Söylemez (Ed), Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları (81-126)*. Lefkoşe: YDÜ Matbaası.

Yazıcı, N. (2013). “Eğitim Merkezi Olma Yönüyle Camilerimiz: Medeniyetin Başladığı Yer Cami”. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 24-31.

Yediyıldız, B. (2012). “Vakıf”. İstanbul: *DVİA*. c.42, 479-486.

Yıldız, N. (1996). “Aqueducts in Cyprus”, *Journal For Cypriot Studies*, 2(2), 89-111.

Yüksel, H. (1990). Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerine Bir Araştırma (1585-1683). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.

<https://www.evkaf.org/haber-kibris-ta-osmanli-cesmeleri> (Erişim Tarihi: 12.06.2024)

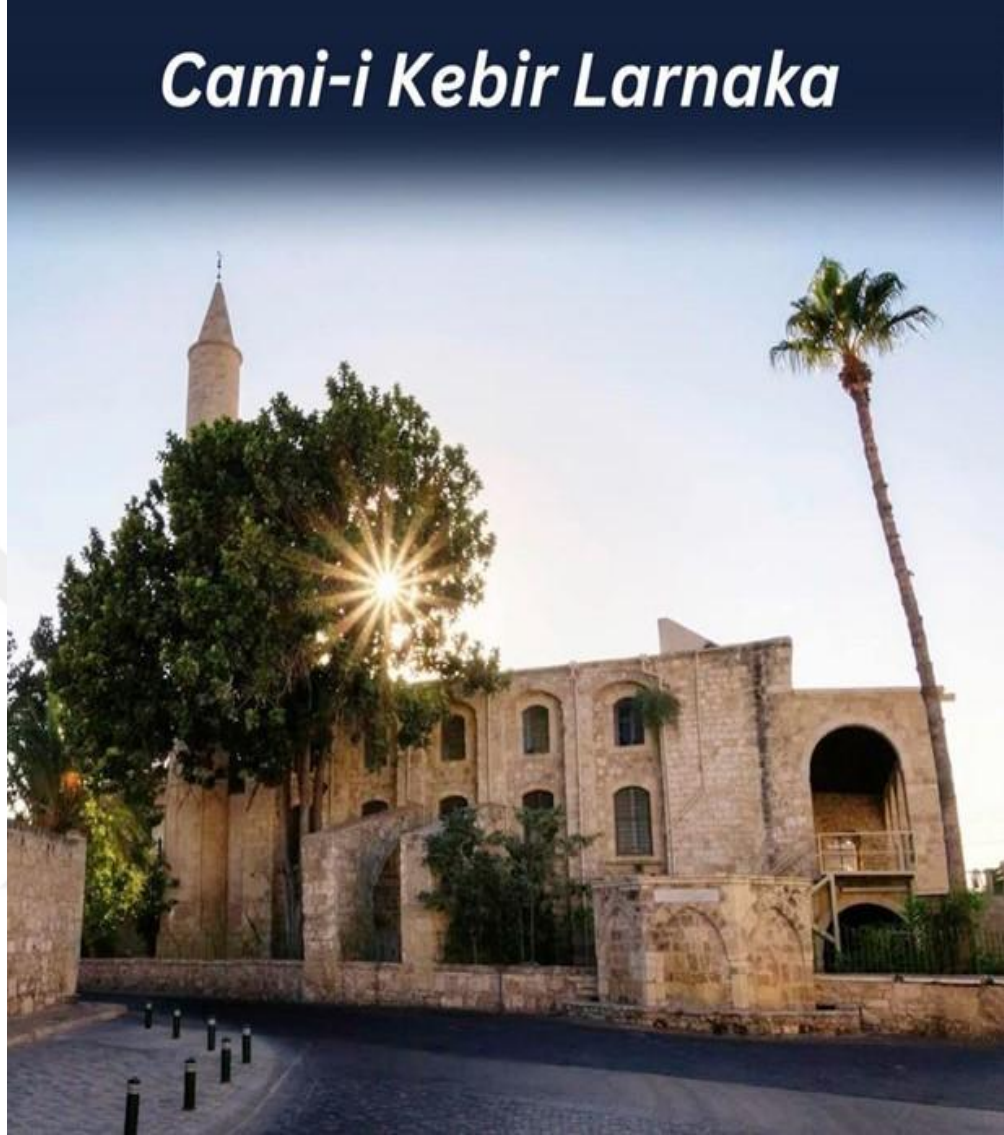
EKLER

EK-1, Ebubekir Paşa'nın H. 12 Rebiülevvel 1161 Tarihli Vakfiyesi

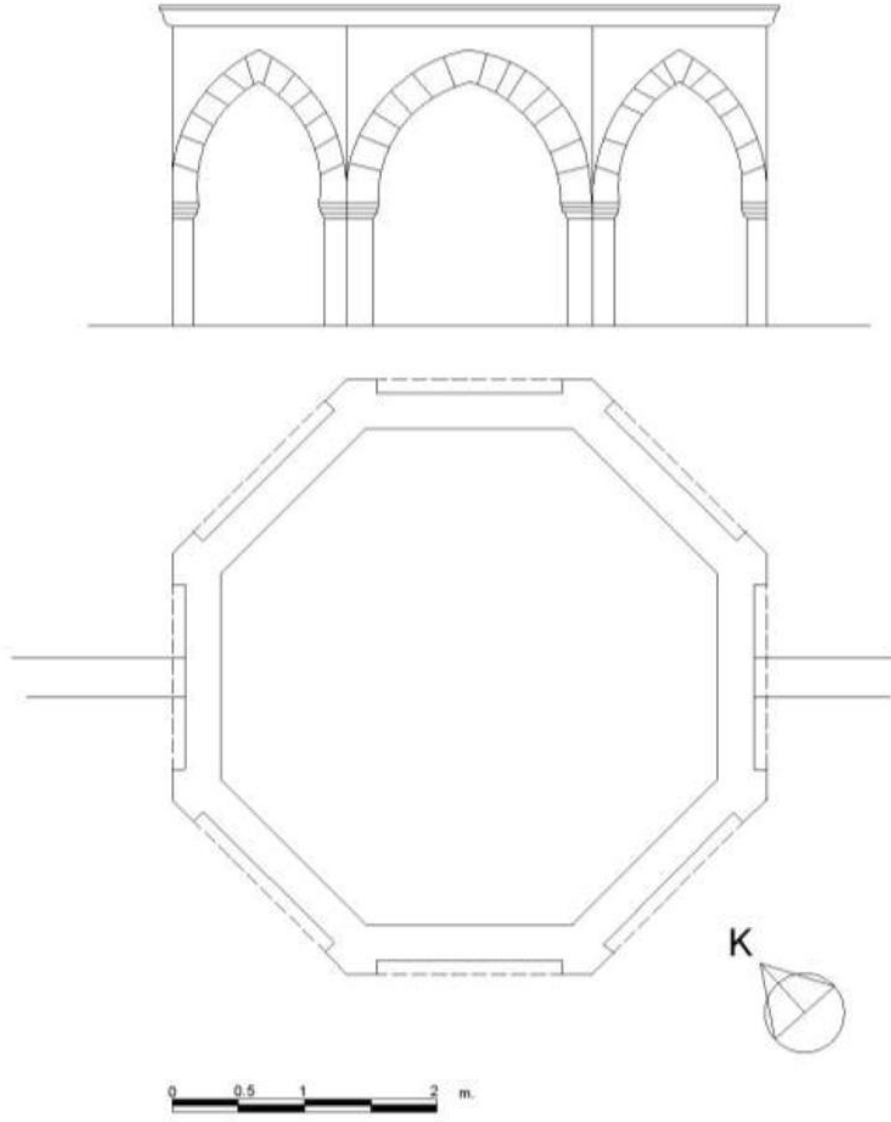

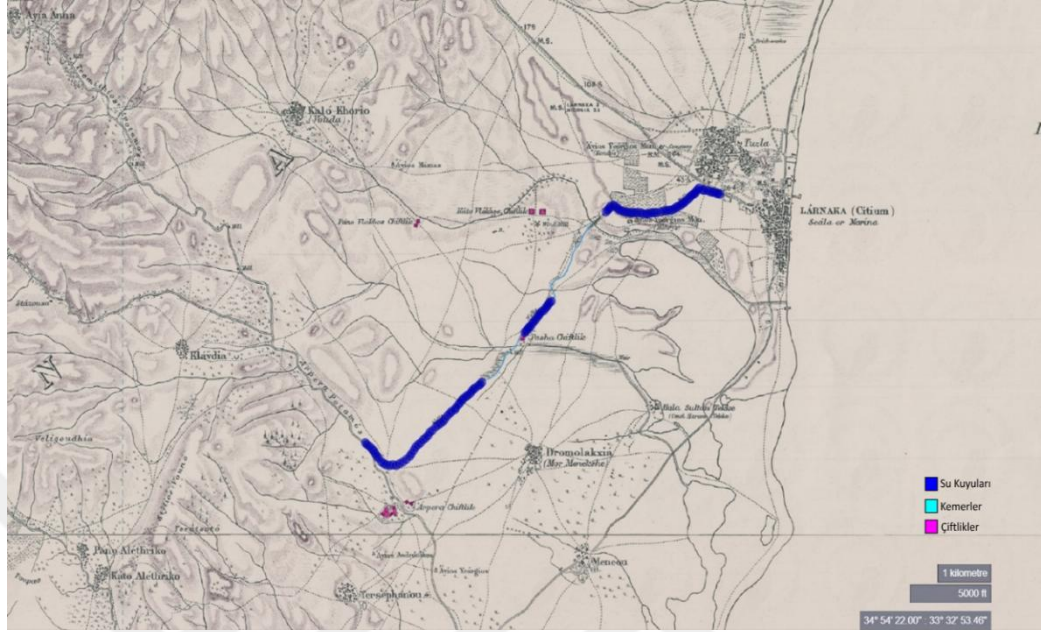
EK-3, Ebubekir Paşa Cami-i Kebir Çeşmesi

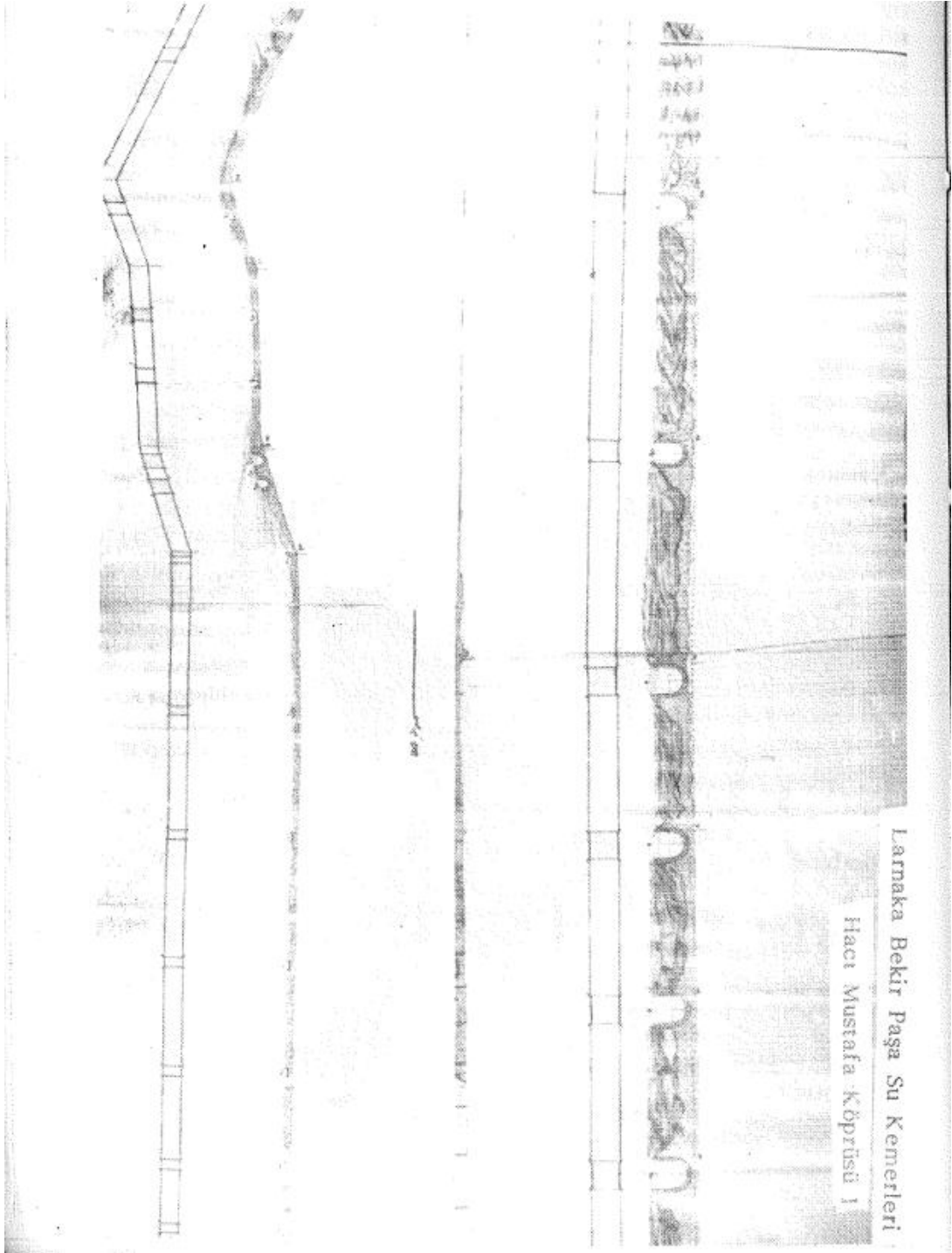
EK-4, Ebubekir Paşa Cami-i Kebir Çeşmesinin Planı

EK-5, Ebubekir Paşa'nın açtığı su kuyuları, kemer rotası ve Arpera-Paşa çiftliklerinin konumu

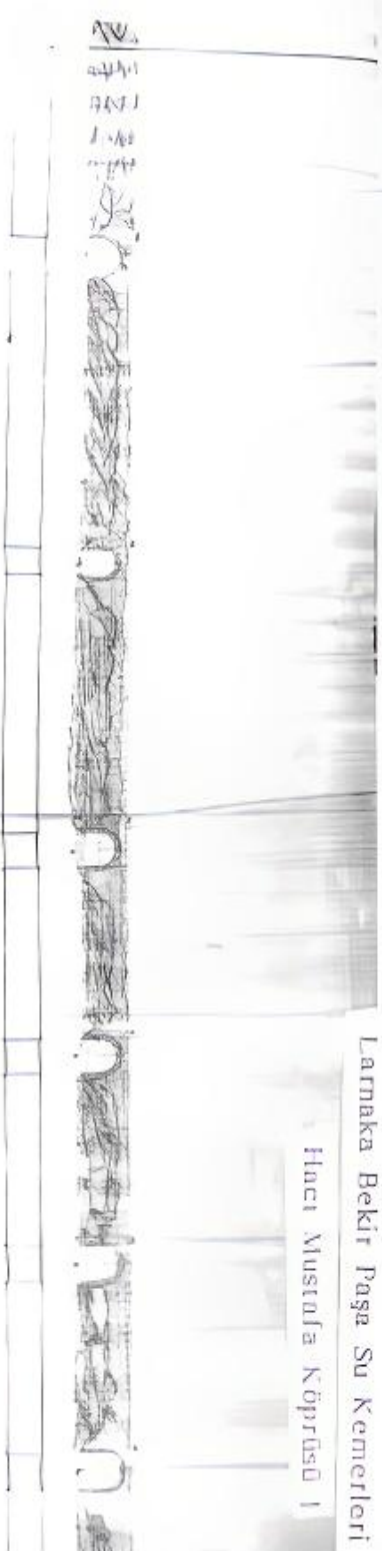

Ek-6, Ebubekir Paşa'nın Su Kemerlerinin Planları

Larnaka Bekir Paşa Su Kemerleri

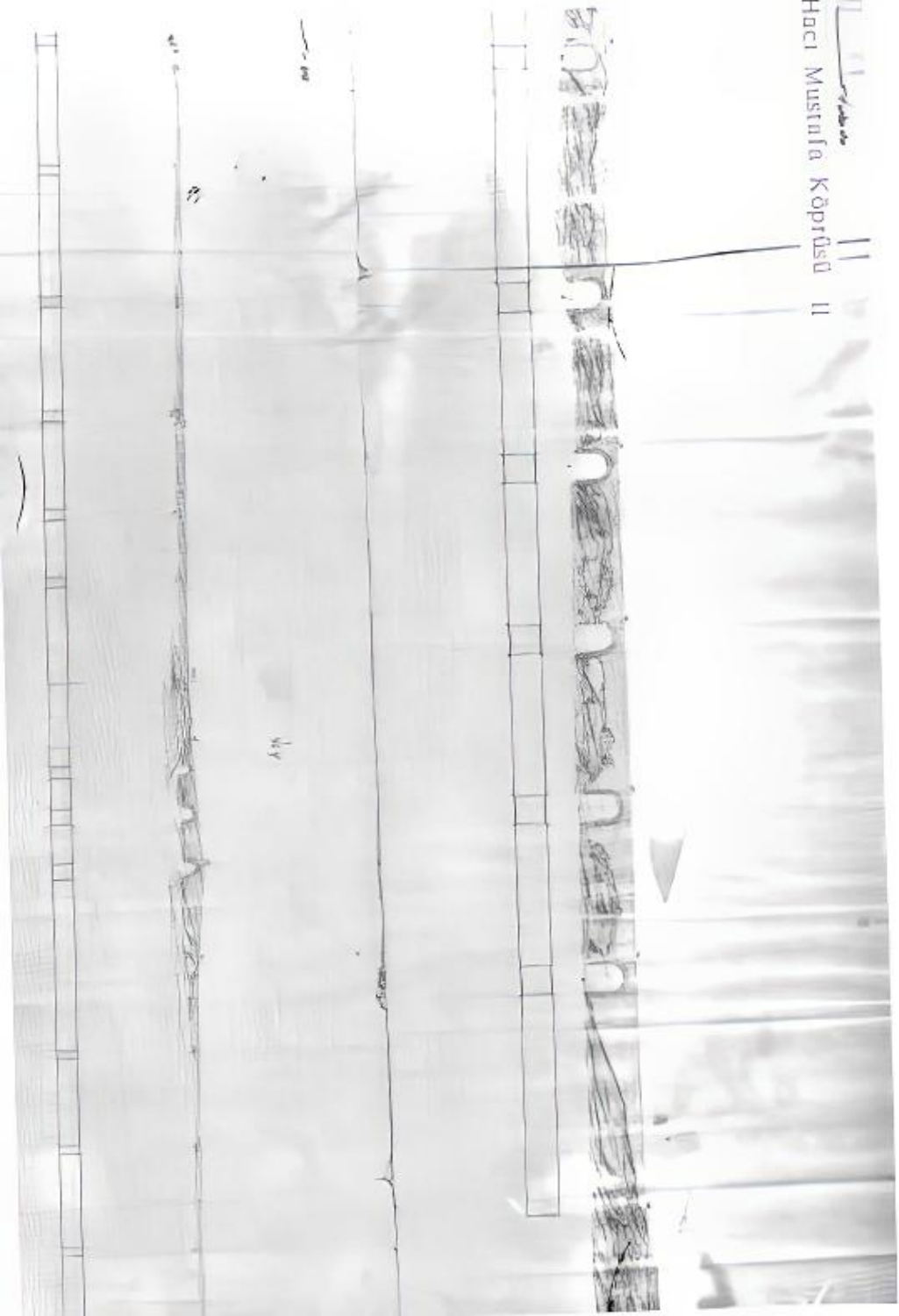
İlaci Mustafa Köprüsü I

1/200

Hacı Mustafa Köprüsü

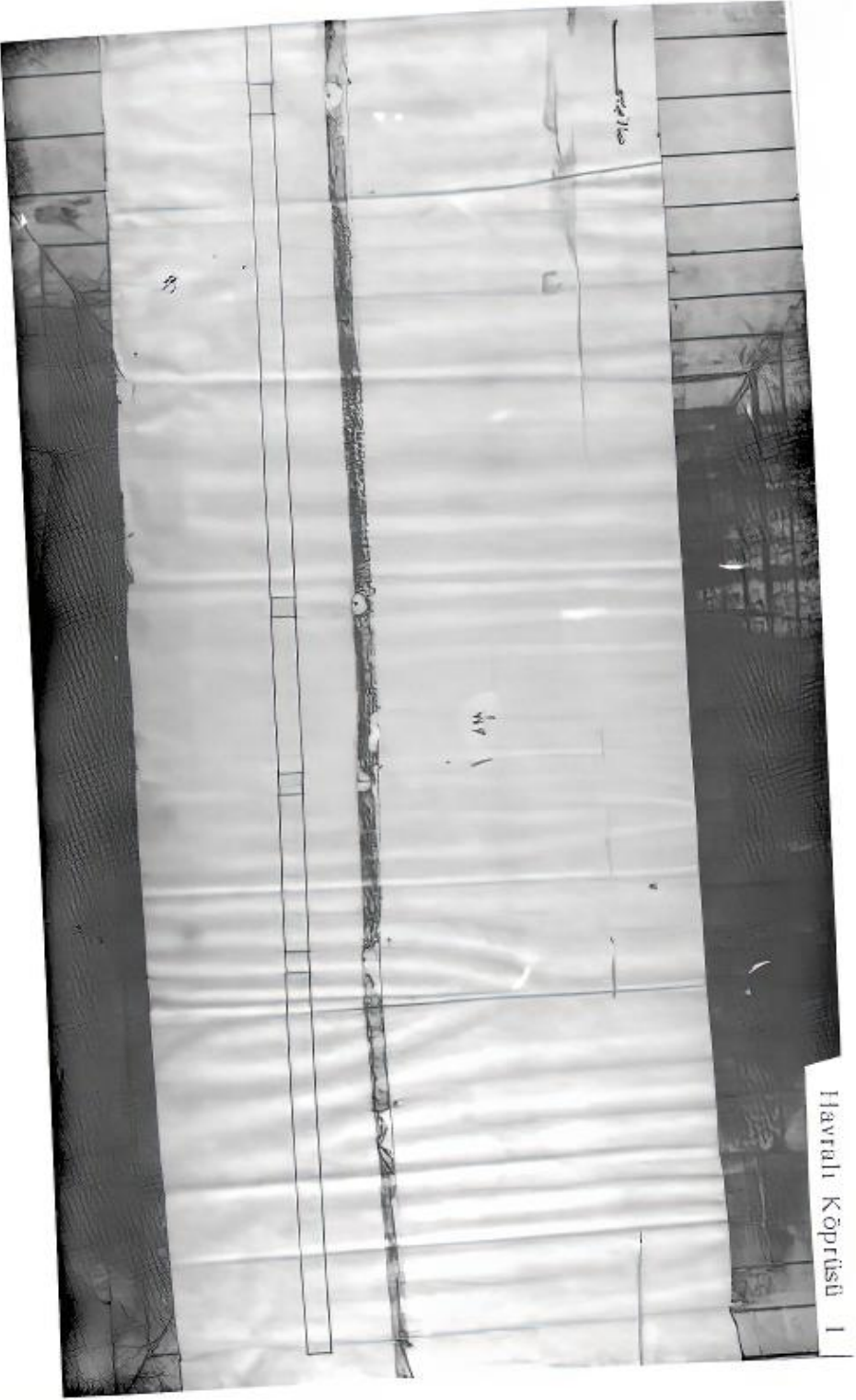
Hacı Mustafa Köprüsü III

1/2

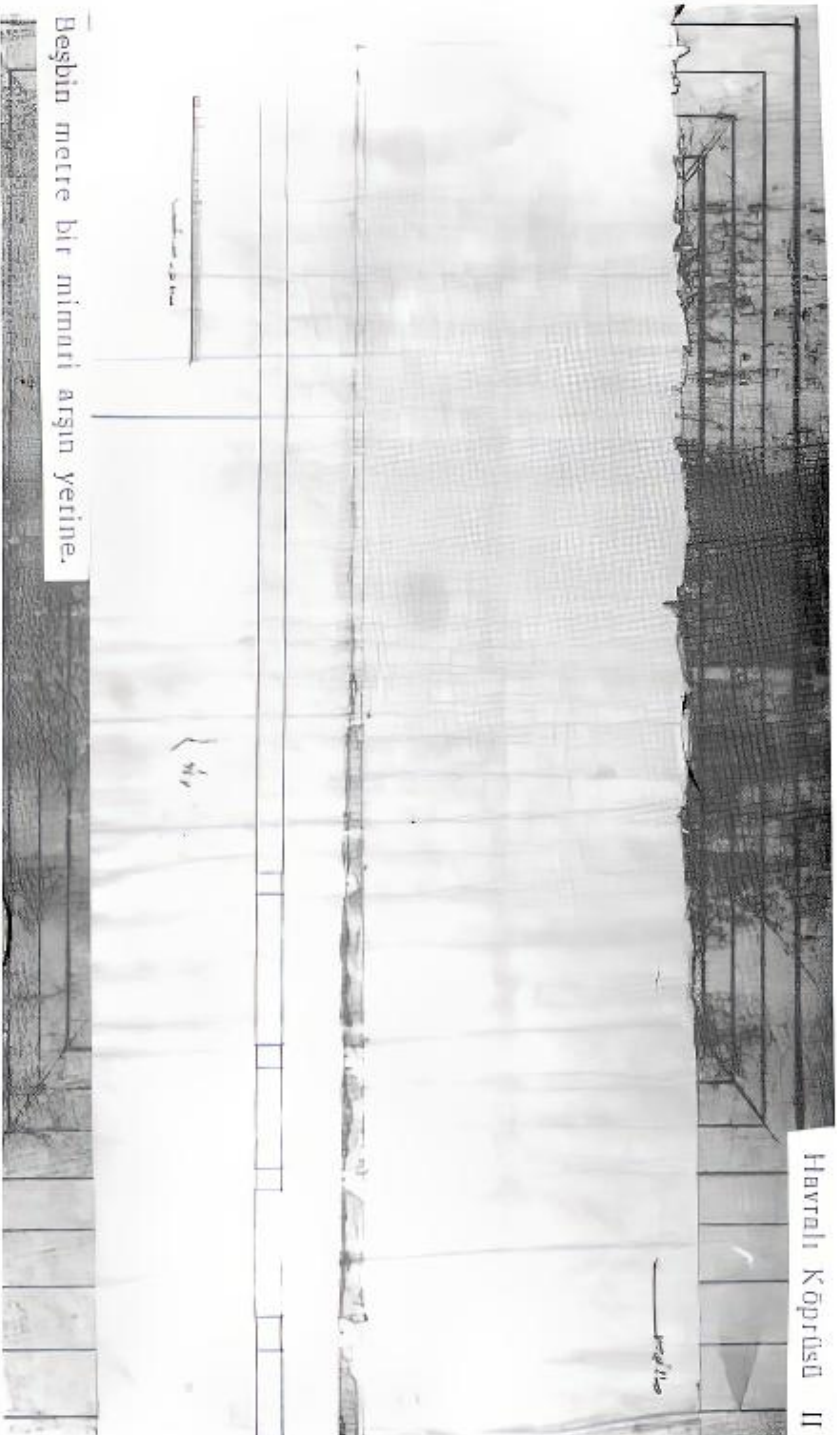
1/2

Havralı Köprüsü 1

Havralı Köprüsü II

Beslin metre bir mimari arşın yerine.

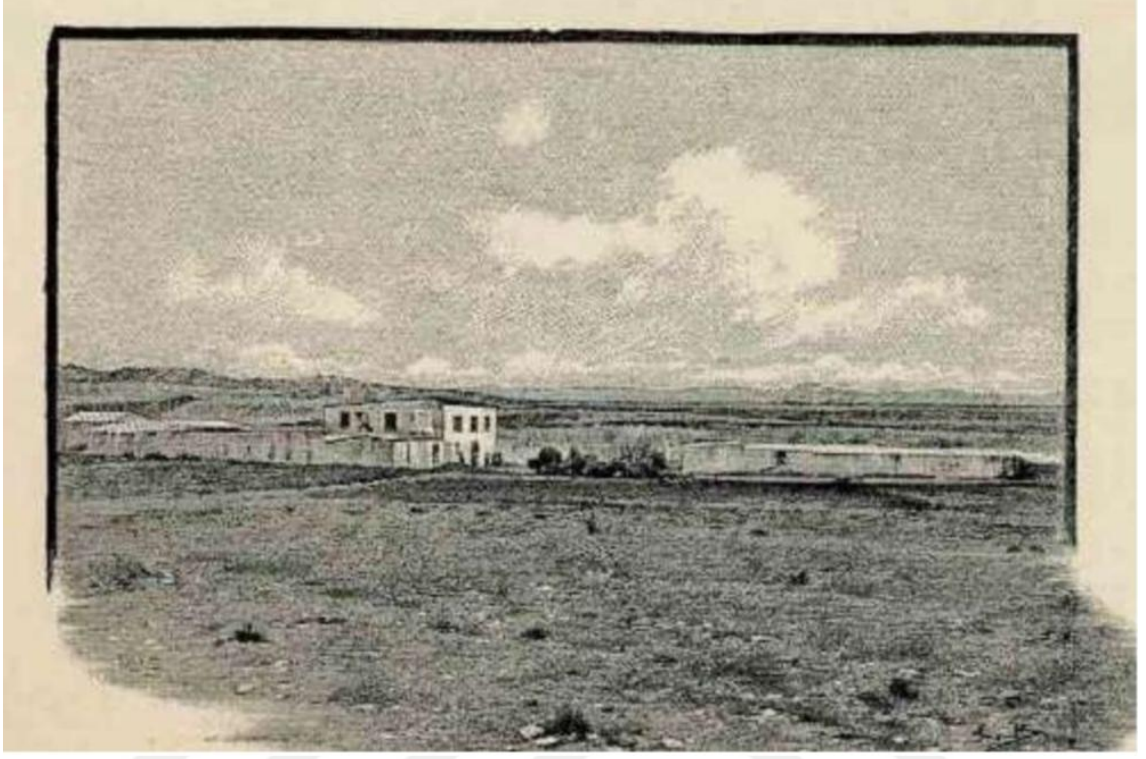
Ek-7, Üzerinde Bekir Paşa Kemerlerinin Resmi Bulunan Eski Bir Kıbrıs Banknotu (1961- 1982).

Ek-8, Ebubekir Paşa'nın Vakıf Mülküne Ait Un Değirmeninin Suyun Girişi ve Çıkışı

Ek-9, Paşa Çiftliğini Gösteren 19.Yüzyıla Ait Gravür

Ek-10, 1878 Tarihli Vakıf Çiftliklerini Gösteren Harita

